

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ МДУ

ДЕБЮТ

Збірник тез

**доповідей студентів
економіко-правового факультету**

Київ 2023

УДК 061.3(063)

Дебют: Збірник тез доповідей студентів економіко-правового факультету МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2023 / За заг. ред. к.політ.н., проф. М.В. Трофименка; д.е.н., проф. О.В. Булатової. Київ, 2023. 155 с.

Редакційна колегія: к.б.н., доцент Зеленська В.А., к.е.н., доцент, Захарова О.В., к.е.н., доцент Ланська С.П., к.т.н. Мнацаканян М.С., к.ю.н., доцент Філіпенко А.С.

Матеріали збірника висвітлюють результати науково-дослідної роботи студентів МДУ, які присвячені питанням економіки та міжнародних економічних відносин, раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища, права, інформаційних технологій, економіки праці тощо.

Рекомендовано до друку та поширення мережею Інтернет Радою молодих вчених Маріупольського державного університету

Протокол № 5 від 21.02.2023.

Редакція не несе відповідальності за авторський стиль тез, опублікованих у збірнику.

© Маріупольський державний університет,

2023

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ КРАЇН В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Вінницька Є.П. Сучасні особливості розвитку інфляційних процесів в Україні	6
Колесникова Т.А. Тенденції розвитку світового ринку газу	9
Лебедєва К.С. Оцінка зовнішньої заборгованості України.....	11
Мороз С.О. ТНК у системі міжнародної економічної діяльності.....	15
Полуйко Д.А. Інфляційні процеси в Україні та їх перспективи.....	19
Семенюта Е.І. Стратегії конкуренції в міжнародному бізнесі.....	22
Синявська Г.М. Боргова безпека України.....	24
Танабаш А.В. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємств металургійної галузі України.....	27
Фомичова І.О. Експортно-імпортна діяльність підприємств металургійної галузі України.....	32
Чевичалова Д.О. Міжнародний продовольчий ринок в умовах військових конфліктів.....	35
Щуренко Я.В. Оцінка динаміки експорту - імпорту транспортних послуг України.....	40

СЕКЦІЯ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Бочевська М.Є. Вплив військових дій в Україні на навколишнє середовище	43
Бочевська М.Є. Знищення національного парку Святі Гори на Донеччині в наслідок бойових дій	47
Буличова М.О. переробка відходів та сортування сміття в Норвегії, Німеччині, Ізраїлі та Болгарії.....	49
Данченко О.В. Доцільність впровадження екологічної політики закордонних промислових компаній в	55
Дітенберг А.А. Досвід сортування сміття Німеччини.....	58
Іващенко В.А. Екологічні проблеми використання атомної енергії.....	61

Ломага К. Вектори обліку викидів парникових газів в умовах белігеративних дій.....	63
Полковников Д.А. Севрюга звичайна – червонокнижний представник іхтіофауни Азовського моря.....	65
Старжинський О.Ю. Екологічні проблеми електроенергетики України.....	69
Старіна Владислав Огляд показників атмосферного повітря на початку збройної агресії.....	71
Товарницька І.А. Екотероризм в містах України.....	73

СЕКЦІЯ

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ ДИСЦИПЛІНИ

Андрусенко Г.С. Поняття та принципи адміністративно-правового регулювання мовної політики в Україні.....	75
Базаренко М.С. Принципи публічних закупівель в Україні.....	77
Бридня В.В. Особливості процесу правової соціалізації особистості в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції.....	80
Демченко М.О. Адаптація та інтеграція системи державного управління до стандартів Європейського Союзу.....	83
Дзигар Д.С. Теоретичні проблеми забезпечення міжнародних стандартів економічних та соціальних прав на сучасному етапі вітчизняної правової реформи.....	87
Жданова О.В. Визначення конфліктних та неконфліктних проваджень в адміністративному праві та їх класифікація.....	91
Кивенко А.О. Запобігання та протидія домашньому насильству над жінками.....	93
Кліменко К.В. Надання поліцейських послуг у сфері попередження вчинення правопорушень серед дітей.....	95
Кошаріна А.О. Адміністративно-правове регулювання охорони прав на промислові зразки.....	98
Могукало Д.В. Взаємозв'язок і взаємообумовленість суспільної моралі з нормами адміністративного права.....	101
Могукало Д.В. Розвиток реформи децентралізації в Україні.....	104
Рибальченко А.В. Сучасний стан правового забезпечення сталого розвитку в Україні.....	107
Сасенко С.О. Забезпечення прав неповнолітніх та малолітніх осіб у кримінальному провадженні.....	110

Чинчін К.І. Організаційно-правовий аспект використання інформації про особу.....	113
Vitalii Shebanits The concept of the legal system and its classifications.....	115

СЕКЦІЯ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Касьяненко І.В. Моделювання концепції транспортного двійника міста Маріуполь у поствоєнний період.....	119
Тесленко Д.О. Концепція поняття «штучний інтелект» та його вплив на існування людства.....	122
Шовчко Ф.Д. Шляхи та механізми захисту інформаційного простору України від шкідливих інформаційно-психологічних впливів.....	124

СЕКЦІЯ

СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ: ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНИЙ АСПЕКТ

Аврамов І.А. Сучасні методи формування системи мотивації персоналу Підприємства.....	127
Барінова А.С. Комунікативні технології як платформа впливу політичною пропагандою на свідомість електорату.....	130
Брагіна Л.М. Система освіти дорослих в Україні: сучасний аспект.....	132
Григораш О.І. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в системі розвитку персоналу.....	135
Лифарь К.М. Концепція lifelong learning: форми та особливості впровадження.....	138
Савчук А.В. Методи виявлення та запобігання плагіату у закладах вищої освіти.....	140
Селіверстова О.О. Відповідальність учасників освітнього процесу за плагіат.....	143
Смоленцева А.В. Андрагогіка як складова системи безперервного навчання.....	145
Токаренко Є.С. Мистецтво як спосіб висвітлення конфліктів	148
Туяхова Т.А. Навчання впродовж життя: сучасні аспекти	151
Шакірова С.М. Зайнятість через цифрові платформи: виклики для України	154
Яцук Г.М. Корпоративні університети: особливості та значущість в системі розвитку персоналу	157

СЕКЦІЯ ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ КРАЇН В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

УДК 336.748.12

Вінницька Є. П.

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

У сучасному світі інфляційні процеси є характерними для багатьох національних економік. Зниження купівельної спроможності грошей і зростання цін на товари та послуги час від часу стають гострою проблемою і для України.

Для оцінки інфляційних процесів використовуються декілька індикаторів, зокрема, індекси споживчих цін та індекси цін виробників. Національний банк України поширює статистичні дані за цими та іншими макроекономічними показниками, які збираються та складаються Державною службою статистики та Державною казначейською службою України. Використовують цю інформацію при проведенні грошово-кредитної політики та аналізі фінансової стабільності.

Індекс споживчих цін, що відображає зміни цін на товари та послуги, які купують громадяни для невиробничого споживання, в Україні характеризується нестабільною динамікою (рис. 1).

Рис. 1. Макроекономічні показники України (2013-2022 рр.), % *

* без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

Індекс виробництва базових галузей (ІВБГ) – це зведений індекс економічної активності, який розраховується НБУ. ІВБГ охоплює такі види діяльності, як сільське господарство, промисловість (добувна, постачання електроенергії, газу), будівництво, торгівля (оптовий товарооборот та роздрібний товарооборот) та транспорт.

Індекс цін виробників промислової продукції (ІЦВ) дозволяє відслідковувати та визначати тенденції змін цін як за видами економічної діяльності, так і у виробництві конкретної продукції.

Починаючи з 2014 року темпи інфляції в Україні прискорилися, що демонструє зростання усіх основних індексів цін (рис. 2). Цьому сприяло скорочення грошових надходжень від зовнішньої торгівлі, від’ємне сальдо зовнішньоторговельного балансу, а також загальна розбалансованість економіки держави внаслідок загострення військово-політичного конфлікту.

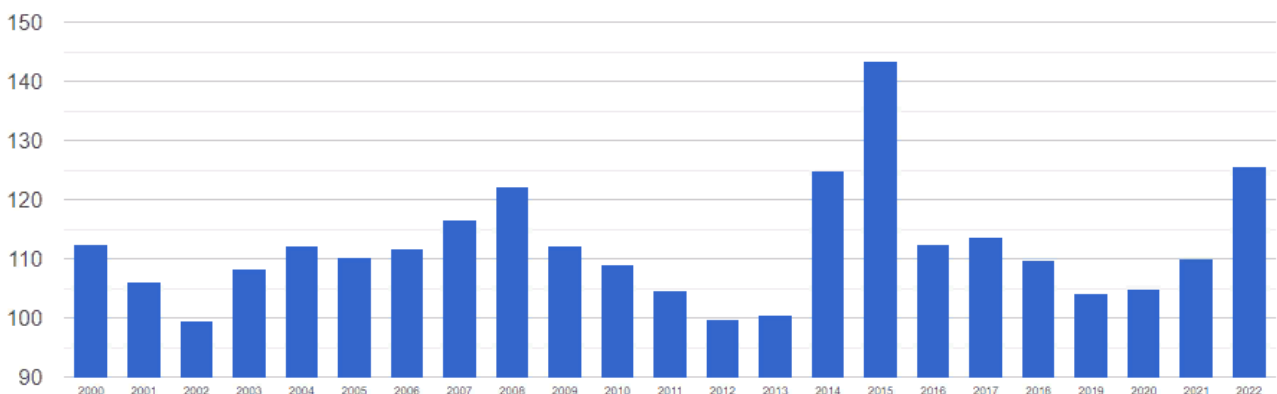

Рис. 2. Зміна індексу інфляції в Україні з 2000 по 2022 рр., %

Варто взяти до уваги те, що економічне становище в країні почало покращуватися через декілька років після початку АТО, але новими викликами для економіки і водночас чинниками, що стимулювали прискорення інфляції, стали COVID-19 і повномасштабна війна. Додатковими причинами загострення інфляційних проблем виступають тиск зовнішнього боргу на державний бюджет, несприятливий інвестиційний клімат і спрямування вільного капіталу у спекулятивний бізнес.

Надмірне затягування інфляційного процесу на досить високому рівні (в середньому на 20 %) без відчутного впливу на економічне зростання може призводити до того, що інфляція набуває форми стагфляції. Вона характеризується загальним застоєм в державі (застій в економіці, виробництві, соціальній сфері) і одночасно інфляцією.

Треба розуміти, що інфляція може мати як позитивний, так і негативний вплив на економіку. При падінні вартості національної валюти ціна товарів, що імпортуються, істотно зростає, порівняно з вітчизняними аналогами. Це стимулює споживачів купувати продукцію, вироблену всередині країни. Іншими словами, здійснюється підтримка вітчизняних

виробників [1]. Відбувається імпортозаміщення, тому що розвиток вітчизняного виробництва пов'язаний із зростанням витрат на імпортну сировину, компоненти, а також готову продукцію. Люди починають купувати товари тривалого користування, оскільки у накопиченнях немає сенсу – гроші знецінюються.

За останні 8 місяців інфляція зросла до 26%, що є відхиленням від інфляційного коридору НБУ – від 4 до 6%. Цьому сприяли немонетарні причини: початок війни, підвищення цін на нафту, газ та енергетику, втрачання підприємств та загибель людей, що призводить до підвищення цін задля компенсації збитків. Важливо враховувати, що внаслідок військових дій 2022 року руйнується продуктивний потенціал національної економіки, знижується і без того низький рівень доходів населення. Ще у 2021 році валові заощадження населення України не покривали потрібних витрат, зменшившись за рік на 82 млрд. грн. (1,5% ВВП) [1]. Із цього можна зробити висновок, що після війни сукупний попит буде залишатися пригніченим і не справлятиме надмірного впливу на інфляційні процеси.

В умовах війни держава повинна проводити антиінфляційну політику: розвивати ринок цінних паперів, регулювати систему оподаткування, підвищити податки та ввести жорсткий державний контроль цін та зарплат. Також необхідно вводити механізм корегування процентних ставок відповідно до темпів інфляції. Саме від реалізації цих та інших заходів залежить успішна післявоєнна відбудова економіки країн, її успішний економічний розвиток та подальша інтеграція у світовий простір.

Література

1. Данилишин Б. Інфляційні процеси в Україні і світі та їх перспективи. 2022. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/513069_inflyatsiyni_protseyi_ukraini_i_sviti.html
2. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/>
3. Юрчишин В. Українська економіка почала відновлюватися навіть на тлі війни. Хто і що цьому посприяли? 2022. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mind.ua/openmind/20250301-ukrayinska-ekonomika-pochala-vidnovlyuvatisya-navit-na-tli-vijni-hto-i-shcho-comu-pospriyali>

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ ГАЗУ

У 2023 році найактуальніша проблема в Україні - війна, яку розпочала Росія. Єдині важелі країни агресора - ядерна зброя і газ, якими вона користується і шантажує світ. У зв'язку з такою важливою проблемою для нас я вирішила дізнатися: значення газу у світовій економіці, теперішнє газового ринку, які країни у 2022 році мають найбільші запаси газу, положення України на світовому ринку газу та прогноз розвитку газового ринку.

Ринок газу – це один із найважливіших чинників, що впливає на економіку нашої держави і зокрема на життя кожного українця. Сьогодні ми відчуваємо великий економічний тиск зі сторони газопостачання. Україна не має власних запасів даного природного запасу, тому ми купуємо його. Це звичайна світова практика, купувати ресурс якого не вистачає і продавати ресурси, які є у надлишку. Але можуть виникнути проблеми, якщо країна-експортер відчуває монопольний вплив на даний ресурс, вона може встановлювати свої умови купівлі-продажу.

2021 рік був роком відновлення економіки та, водночас, і відновлення обсягів споживання природного газу в Європі. Попит на газ відновився до рівня допандемійного 2019 року, а у деяких країнах, таких як, Німеччина, Італія, Польща, споживання навіть перевищило рівень 2019 року.

Ключовими чинниками стрімкого росту споживання були не тільки швидкі темпи відновлення економік країн Європи, але й високий рівень використання газу підприємствами електроенергетики під час аномально високих температур влітку (зокрема, для компенсації обсягів зниження виробництва електроенергії сегментом гідроенергетики), а також тривалий опалювальний сезон.

Як ми бачимо (табл.1), що найбільші запаси припадають на Росію, Іран, Катар, Туркменістан та США. У всіх цих країнах добре розташування а у Росії головну роль грає велика протяжність країни.

Що стосується нашої країни, то газова галузь в Україні представлена підприємствами, що займаються видобуванням природного і попутного (нафтового) газу з надр землі, виробництвом зрідженого газу, штучних горючих газів з твердого і рідкого палива, зберіганням, транспортуванням газу по газопроводах для постачання населенню і промисловості.

Таблиця 1

Топ-10 країн з найбільшими запасами природного газу [2]

Місце	Країна	2020 запаси (м ³)	% світових запасів
1	Росія	37.4 trillion	19.9%
2	Іран	32.1 trillion	17.1%
3	Катар	24.7 trillion	13.1%
4	Туркменістан	13.6 trillion	7.2%
5	США	12.6 trillion	6.7%
6	Китай	8.4 trillion	4.5%
7	Венесуела	6.3 trillion	3.3%
8	Саудівська Аравія	6.0 trillion	3.2%
9	ОАЕ	5.9 trillion	3.2%
10	Нігерія	5.5 trillion	2.9%

На території України газ розвивається на базі родовищ Дніпровсько-Донецької нафтогазоносної області, Передкарпатської нафтогазоносної області та Причорноморсько-Кримської нафтогазоносної провінції. Найбільші поклади газу містяться в Харківській, Полтавській та Львівській областях.

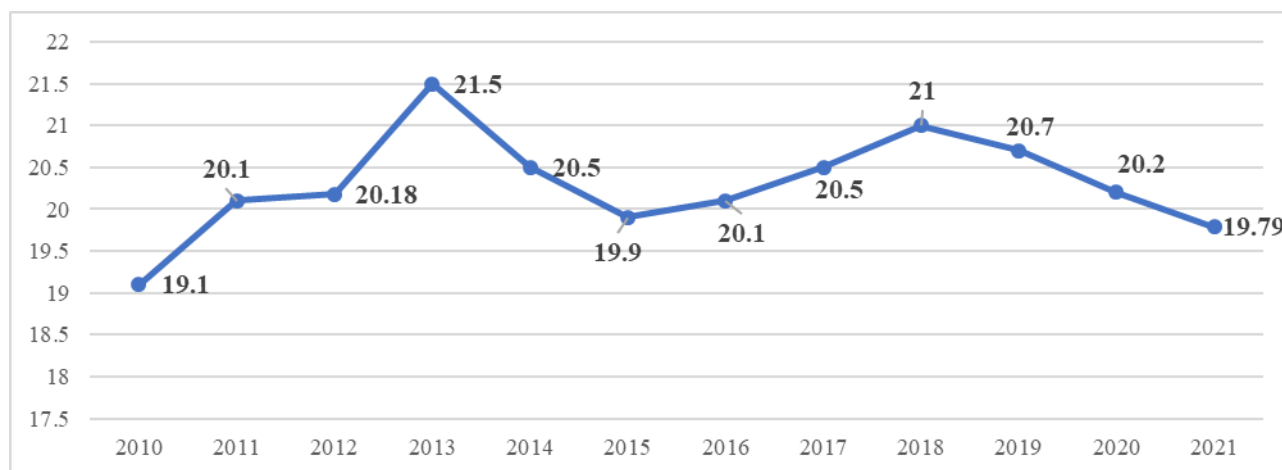

Рис.1. Динаміка видобутку газу в Україні (млрд.м³) [3]

Як ми бачимо на рисунку 1, динаміка видобутку газу в Україні з 2010 по 2018 рік була нерівномірною, дець видобуток газу зростав, а дець падав, але з 2018 по 2021 рік видобуток газу в Україні мав тільки від'ємний ріст.

Наприкінці 2021 року ціни на природний газ в Європі перевищили рівень цін на скраплений природний газ на азійських ринках, а різниця в цінах між газовими хабами США та Європою досягла рекордного 10-кратного розміру. В грудні 2021 рока, коли ціна газу в Європі досягла майже історично рекордного показника у 2 000 дол. США за 1 /тис. куб. м

(згодом новий історичний максимум буде зафіксовано у 2022 році з початком повномасштабної агресії російської федерації проти України).

Майбутнє газового ринку на прикладі ЄС укладання довгострокових контрактів на постачання газу зменшиться більш ніж на 50% до 2030 року, відкриваючи можливості для більшої диверсифікації постачання

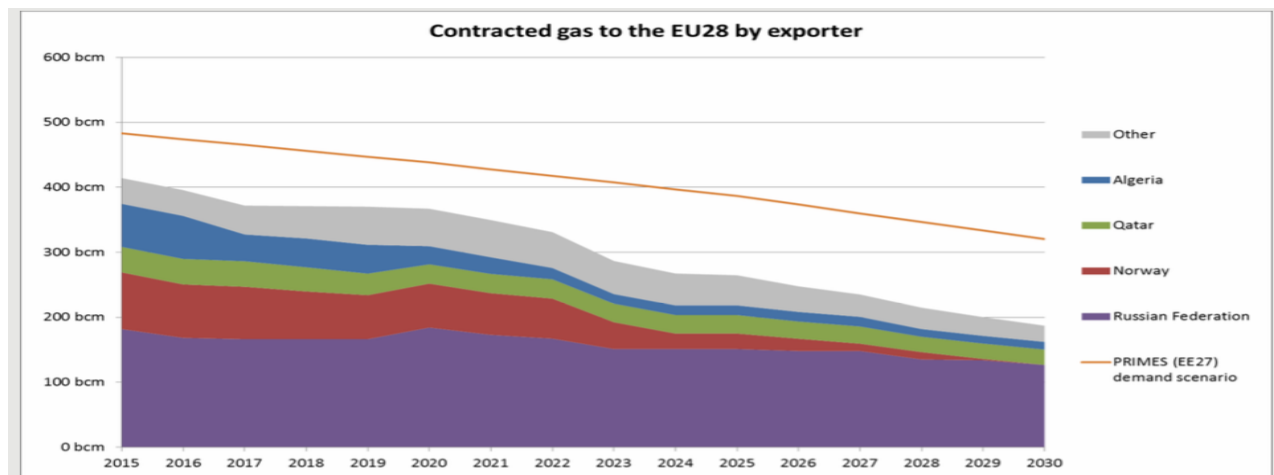

Рис.2. Експорт газу до ЄС за країнами [4]

Отже, на сьогоднішньому етапі, окрім диверсифікації джерел газу, Україні потрібне збільшення видобутку і зниження споживання для зниження залежності від поставок газу з РФ і зростання цін на глобальних газових біржах

Література

1. Кречотень І.М. Проблеми та перспективи ринку газу в Україні.-Львів: 2013.
2. Хто володіє найбільшими запасами газу у світі: інфографіка. URL: https://24tv.ua/economy/hto_volodiye_naybilshimi_zapasami_gazu_u_sviti_infografika_n880156
3. Видобуток газу в Україні: веб-сайт. URL: <https://expro.com.ua/novini/vidobutok-gazu-v-ukran-znizivsya-na-2-do-198-mlrd-kub-m>
4. Статистичний огляд світової енергетики: веб-сайт. URL: <https://oil-gas.com.ua/novyny/>

УДК: 336.3

Лебедева К. С.

ОЦІНКА ЗОВНІШНЬОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ УКРАЇНИ

Державний борг складається із заборгованості центральних, регіональних та місцевих органів влади, а також боргів усіх корпорацій з державною участю, пропорційно долі держави у їхньому капіталі.

Зовнішній державний борг – заборгованість держави іншим країнам, міжнародним економічним організаціям та іншим особам. Державний зовнішній борг є частиною зовнішнього валового боргу країни [1].

Гарантований державою зовнішній борг – це, перш за все, заборгованість за кредитами державних організацій, які були взяті у іноземних фінансових організацій. Виникає в результаті прийняття на себе державою гарантій щодо зобов'язань третіх осіб [2].

Станом на кінець 2021 року загальна сума державного та гарантованого державою боргу в Україні сягнула 2671,8 млрд грн, або 97,9 млрд дол. США. За рік вказана сума, у гривнях, збільшилася на 119 892 млн. грн., що на 4,7% більше, ніж у 2020 році, а в доларах, сума збільшилась на 7692 млн. дол.. США, що на 8,5% більше, ніж 2020 році. Розглянемо більш детально зовнішній борг України.

Таблиця 1

Зовнішній державний та гарантований державою борг України з 2012 по 2022 рр. (млн. дол. США) [2]

Рік	Сукупний борг	Державний борг	Гарантований борг
2012	38 658,8	26 137,7	12 521,1
2013	37 536,0	27 901,4	9 634,6
2014	38 792,2	30 809,1	7 983,1
2015	43 445,4	34 427,0	9 018,5
2016	45 604,6	36 048,3	9 556,3
2017	48 989,4	38 490,1	10 499,3
2018	50 462,5	39 706,6	10 755,8
2019	48 940,8	39 342,5	9 598,3
2020	53 720,8	44 510,7	9 210,1
2021	57 197,0	47 654,7	9 542,3

Таблиця 2

Валовий зовнішній борг України з 2012 по 2022 рр. (млн. дол. США)[3]

Валовий зовнішній борг України	
2012	135 065,0
2013	142 079,0
2014	126 308,0
2015	118 729,0
2016	113 518,0
2017	116 578,0
2018	114 710,0
2019	121 739,0
2020	125 690,0
2021	129 711,0

На таблицях 1 та 2, а також рисунках 1 та 2 можемо бачити динаміку державного зовнішнього боргу України та валового зовнішнього боргу України. Бачимо, що сукупний борг України на всій хронології дослідження має зростаючий характер. Загальний приріст заборгованості склав 18538,2 млн дол. США (у 2021 році порівняно із 2012 роком). У 2013 та 2019 роках бачимо незначні спади. У той час коли державний борг має стабільний зростаючий характер, гарантований борг є досить не стабільним.

Надання державних гарантій за кредитами перспективним підприємствам та суб'єктам малого та середнього бізнесу вирішує проблеми стимулювання виробництва та будівництва, що знижує рівень безробіття та прискорює процеси соціально-економічного розвитку.

Міжурядові позики та інші позики від міжнародних фінансових інститутів є фактором зміцнення міжнародного співробітництва.

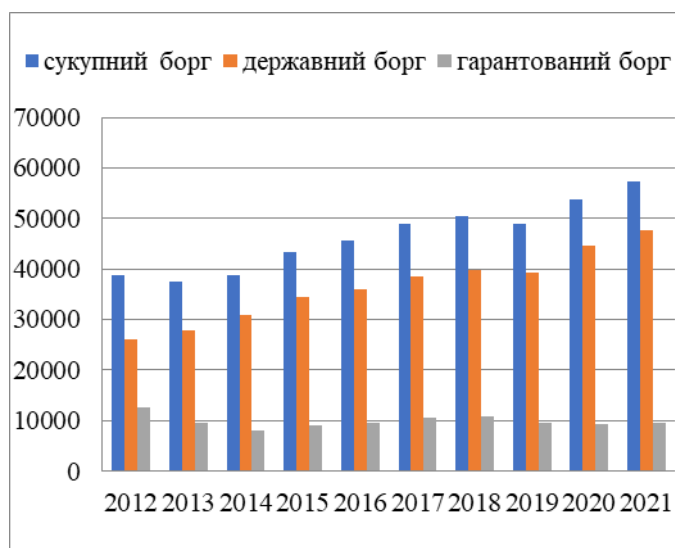

Рис. 1 Зовнішній державний та гарантований державою борг України з 2012 по 2022 рр. (млн. дол. США) [2]

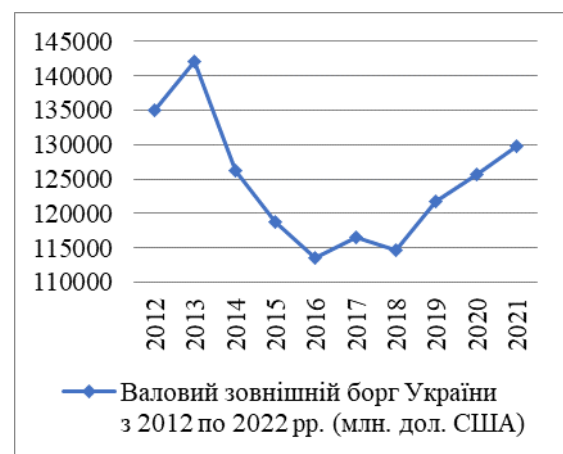

Рис. 2 Валовий зовнішній борг України з 2012 по 2022 рр. (млн. дол. США)[3]

Валовий зовнішній борг України містить в собі як державний зовнішній борг, так і недержавний. Бачимо, що він є досить не стабільним, з 2013 по 2016 роки ми спостерігаємо різкий спад, у 2017 році невелике збільшення, після якого у 2018 році бачимо незначне зменшення, і з 2019 по 2021 роки ми бачимо різке збільшення. Але ж ми бачимо, що у 2021 році валовий борг на 5354 млн. дол.. США менше, ніж у 2012 році.

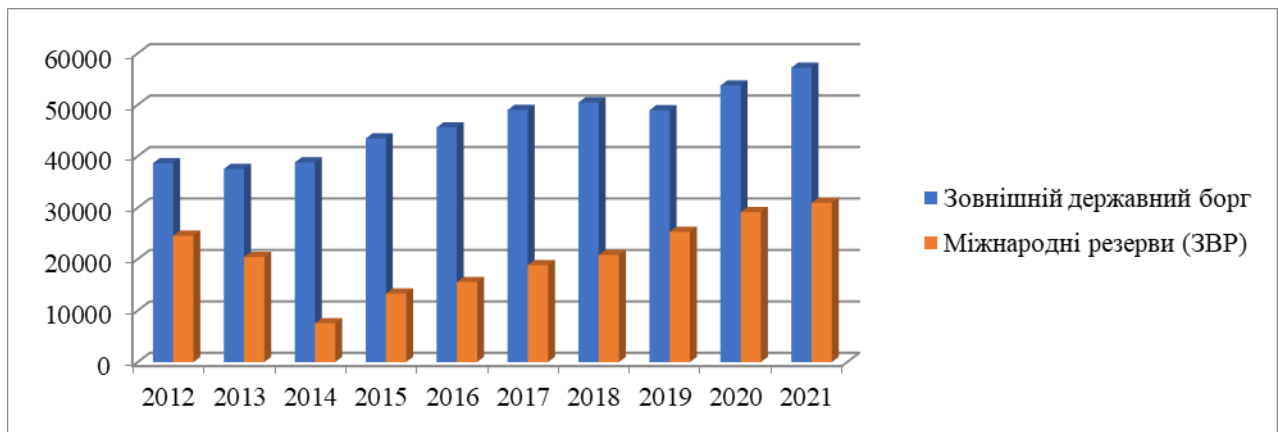

Рис. 3 Динаміка зовнішнього державного боргу і золотовалютних резервів (ЗБР) України з 2012 по 2021 рр. (млн. дол. США) [2]

На рисунку 3 можемо побачити порівняння зовнішнього державного боргу і золотовалютних резервів України. Досить жаклива картина, незважаючи, що як зовнішній борг, так і міжнародні резерви за останні роки зростають, ми, на всій хронології дослідження, бачимо - зовнішній борг випереджає резерви. Міжнародні резерви країни повинні гарантувати, що вона зможе здійснювати платежі за зовнішнім боргом та сплачувати за імпорт товарів та послуг, навіть у скрутному положенні. Ми же бачимо ситуацію, коли борг має значне перевищення резервів.

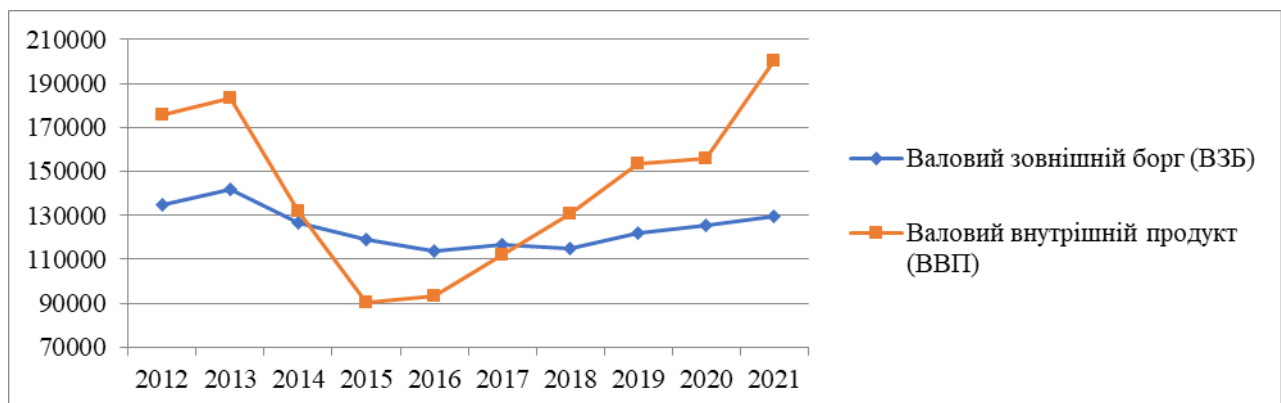

Рис. 4 Динаміка валового зовнішнього боргу і ВВП України з 2012 по 2021 рр. (млн. дол. США) [3]

На рисунку 4 бачимо порівняння валового зовнішнього боргу і ВВП України. ВВП нашої країни є досить не стабільним, і це пов'язано з низкою причин. Розглядаючи рисунок можна сказати, що у деяких роках валовий зовнішній борг перевищує ВВП країни. Якщо збільшення державної заборгованості відбувається швидше, ніж зростання ВВП, це призводить до погіршення показників, що характеризують країну як позичальника, а суверенний кредитний рейтинг країни може бути знижений, що є фактором, який інвестори звертають увагу, розміщуючи кошти на державних цінних паперах [4].

Загалом, ми бачимо, що зовнішній борг України є досить великим, і продовжує зростати. Проте, проблеми державного боргу не в його величині, а в забезпеченості платоспроможності держави, але ситуація в нашій країні є досить складною, тому борг збільшується.

Література

1. Державний борг України. Мінфін: веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (дата звернення: 28.12.2022).
2. Зовнішній державний борг України. Мінфін: веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/foreign/> (дата звернення: 28.12.2022).
3. Валовий зовнішній борг України. Мінфін: веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/foreigndebt/> (дата звернення: 28.12.2022).
4. Kamenskikh V.P. Napravleniya optimizatsii sistemy upravleniya gosudarstvennym dolgom Ukrainy. веб-сайт. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Evu/2011_17_1/Kamenskaia.pdf (дата звернення: 28.12.2022).

УДК 339.92

Мороз С. О.

ТНК У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розвиток міжнародних корпорацій набув поширення внаслідок структурних, динамічних змін у світовій економіці XIX ст. Однак деякі фірми, що мають ознаки ТНК, з'явилися набагато раніше. Зокрема, англійська «East India Company» утворилася ще в 1600 р., деякі інші великі фірми також існують не одне століття, але особливо інтенсивно концентрація капіталу у сфері виробництва, торгівлі та банківсько-кредитній діяльності, яка стимулювала утворення ТНК, відбувалася з другої третини XIX ст

У той час в організації економічної діяльності відбувалися важливі перетворення, основний зміст яких полягав у тому, що:

1. у результаті промислової революції другої половини XIX ст., яка заклала підвалини масового та спеціалізованого виробництва, великі підприємства, комерційні структури здобули істотні переваги в господарській, конкурентній діяльності, що допомогло їм отримувати значно вищі прибутки;
2. особливо широко почав використовуватися принцип партнерства, який, базуючись на більш зручних та ефективних механізмах корпоративної відповідальності (порівняно з відповідальністю персональною), створював можливості для мобілізації коштів середніх і дрібних вкладників. [5]

Сформулювати однозначне визначення ТНК вкрай важко з огляду на те, що організаційна структура транснаціональних корпорацій дуже часто змінюється, пристосовуючись до змін у міжнародних економічних відносинах. Термін «транснаціональна корпорація» (Transnational Corporation, TNC) і його синонім «багатонаціональна компанія» (Multinational Corporation, MNC, multinational enterprise) вживаються як загальноприйняті з 1960 року. [6]

ТНК діляться на три великі групи:

- Горизонтально інтегровані ТНК — керують підрозділами, розташованими в різних країнах, що виробляють однакові або подібні товари.

- Вертикально інтегровані ТНК — керують підрозділами в певній країні, які виробляють товари, що поставляються в їх підрозділи в інших країнах.

- Роздільні ТНК — керують підрозділами, розташованими в різних країнах, які вертикально або горизонтально не об'єднані.

ТНК лідирують у підготовці сучасних фахівців і керівників, висувають лідерів нового типу, які в свою чергу надають гнучкість, динамічність і антикризову стійкість самим ТНК. [1]

Ринок з високим ступенем державного інтервенціонізму, який характеризується з одного боку індивідуальною свободою, а з іншого — децентралізованим прийняттям рішень. Це досягається за рахунок:

- політики господарського порядку, тобто забезпечення свободи діяльності господарюючих суб'єктів на основі підтримки конкуренції та протидії монополістичній діяльності;

- заохочення розвитку малого та середнього бізнесу, розвиток стійкого і численного середнього класу;

- соціальної політики та перерозподілу доходів в суспільстві;

- політики економічного зростання та структурних зрушень на основі згладжування кон'юктурних коливань та орієнтації на такі макроекономічні цілі (стабільність грошової одиниці, повна зайнятість і рівновага платіжного балансу).

Вивчення досвіду зарубіжних країн щодо державного регулювання діяльністю транснаціональних компаній підтверджує існування усіх типів державного регулювання:

- повний державний монополізм в управлінні господарством;

- різні варіанти поєднання ринкових і державних регулювальників, які реалізовані в «японській», «шведській» моделях, в моделі соціально орієнтованого ринкового господарства ФРН;

- лібералізм: необмежене приватне підприємництво (США).

Найприбутковішими компаніями світу (рис 1.), що склали ТОП-10 з рейтингу Fortune Global 500 за 2020 рік стали: Saudi Aramco, Berkshire Hathaway, Apple, Industrial & Commercial

Bank of China, Microsoft, China Construction Bank, JPMorgan Chase, Alphabet, Agricultural Bank of China та Bank of China. Варто відмітити, що з десяти найприбутковіших компаній світу три китайські банки і три американська технологічні компанії Apple, Alphabet, Microsoft. [2]

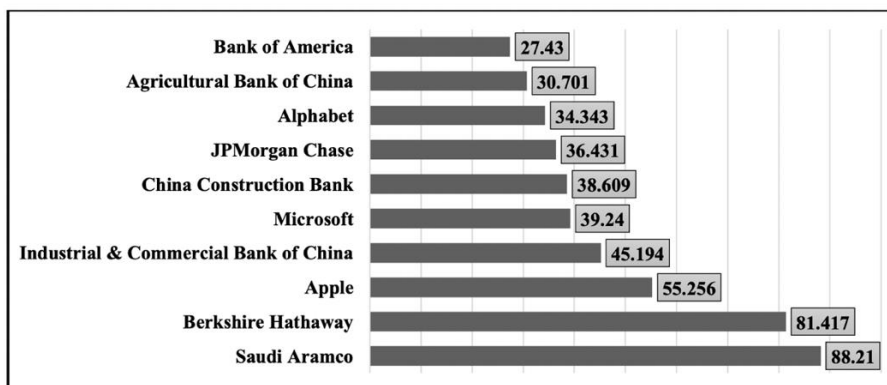

Рис. 1. Найприбутковіші ТНК світу за рейтингом Fortune Global 500 в 2020 році, (млрд. дол. США).

Найбільші іноземні інвестори ТНК за оголошеними проектами в 2020 році, (одиниць) представлено на рис. 2. [3]

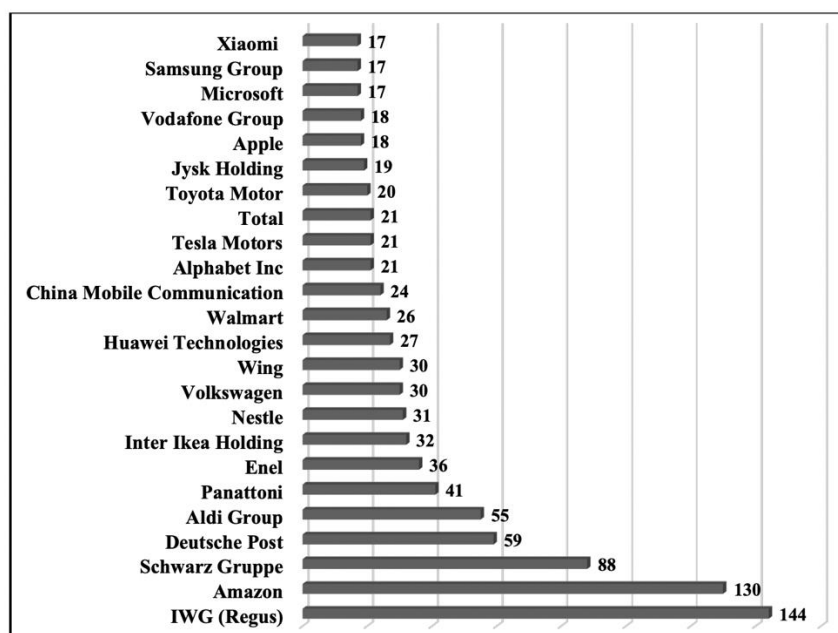

Рис.2. Найбільші іноземні інвестори ТНК за оголошеними проектами в 2020 році, (од.)

На кожному рівні ієрархії регулювання діяльності ТНК є суб'єкти, які переслідують свої цілі. Так, на наддержавному рівні функції регулювання здійснюють наддержавні політико-організаційні утворення. До них відносять ООН, МФВ, групу Світового банку, НАФТА, СОТ та інші. Основною метою їх регулювання є організація розвитку світової економіки. Наприклад, регулювання конкуренції, захист вільної торгівлі та інвестицій тощо. Для такого нагляду за світовою економікою, наддержавні інститути формують кодекси корпоративної поведінки, на їх рівні укладаються багатосторонні договори.

Ефективне державне регулювання діяльності ТНК можливе лише за умови об'єднання зусиль суб'єктів різних рівнів організації управління світовим господарством: органів державного управління національною економікою, міждержавних та наддержавних регуляторних утворень, широких громадських кіл тощо. Ця транс-рівнева взаємодія має привести у відповідність можливості ТНК уникати регуляторних обмежень і можливості держави як регуляторного агента суспільства, сприяючи максимізації корисного ефекту від залучення транснаціонального капіталу в національну економіку. Але побудова такої системи державного регулювання діяльності ТНК неможлива без дослідження змісту трансрівневого регулювання, його форм та інструментів.

Література

1. Американские ТНК за рубежом: стратегия, направления, формы / Р.Зименков, Е. Романова // Мир.эк. и межд. отношения – 2008. – №8- с. 45-53.
2. Global 500 FORTUNE [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fortune.com/global500/2020/search/>
3. Transnational corporations (TNC). United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://unctad.org/en/Pages/DIAE/Transnational-corporations-\(TNC\).aspx](http://unctad.org/en/Pages/DIAE/Transnational-corporations-(TNC).aspx).
4. Рокоча В. В. Транснаціональні корпорації: [навч. посіб.] / Рокоча В. В., Плотніков О. В., Новицький В. Є. - К.: Таксон, 2001. – 304 с.
5. Сорока І.Б.Транснаціональні корпорації та їхня роль у процесі активізації міжнародної інтеграції.Актуальні проблеми економіки. 2009. No 9. С. 35–41.

УДК: 336.748

Полуйко Д. А.

ІНФЛЯЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ПЕРСПЕКТИВИ

Індекс інфляції, або, що теж саме, індекс споживчих цін - показник, що характеризує зміни загального рівня цін на товари та послуги, які купує населення для невиробничого споживання [1].

Економіка України зазнає колосальних збитків від російської збройної агресії, й наразі ці втрати оцінити важко, адже війна триває. Однак, усі ми розуміємо, що битви виграє армія, а війну – економіка. Вторгнення Росії в Україну, певно, створило нові виклики для економіки не

тільки України але і світу. Війна вплинула на ціни на енергоносії та, звичайно, на рівень інфляції.

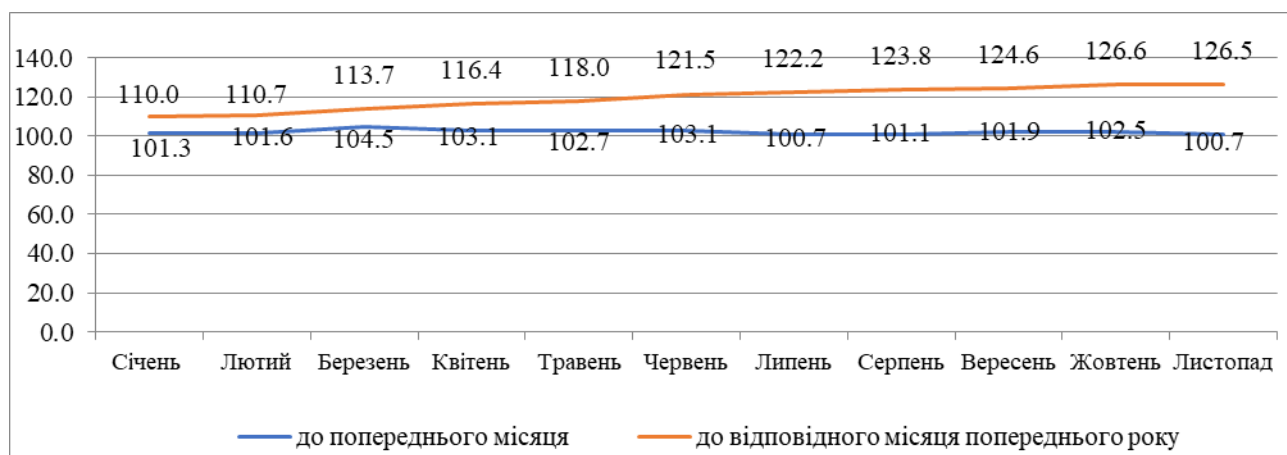

Рис. 1. Індекси споживчих цін на товари та послуги в Україні у 2022 році [2]

Із рисунку 1 бачимо, що за 2022 рік індекс споживчих цін в Україні постійно змінювався. У листопаді 2022 року споживча інфляція в річному вимірі залишилася практично на рівні попереднього місяця та становила 26,5% (у жовтні – 26,6%). У місячному вимірі ціни зросли на 0,7%. Про це свідчать дані, опубліковані Державною службою статистики України[3]. Найнижчий індекс був у липні та листопаді(100,7%), найбільший – у березні (104,5%).

Для більшого розуміння дослідимо інфляційні процеси за період з 2015 по 2021 рік на основі наступних макроекономічних показників: річного індексу споживчих цін в Україні (ІСЦ), щорічного обсягу валового внутрішнього продукту (ВВП), обчисленого у доларах США, курсу гривні по відношенню до дол.. США (КГ) та рівня середньої заробітної плати (ЗП), перерахованої у дол.. США. (табл.1).

Таблиця 1

Окремі показники економічного розвитку України, 2014-2021 рр., [2, 3]

Рік	ІСЦ, %	ВВП, млрд \$	КГ, грн 1\$	ЗП, \$	Темпи зростання			
					ІСЦ	ВВП	КГ	ЗП
2014	124,9	131,8	11,89	292,32	-	-	-	-
2015	143,3	90,6	21,84	162,6	1,4330	0,6875	1,8368	0,5562
2016	112,4	93,3	25,55	203,02	1,1240	1,0293	1,1699	1,2486
2017	113,7	112,2	26,6	267,16	1,1370	1,2025	1,0411	1,3159
2018	109,8	130,8	27,2	325,99	1,0980	1,1665	1,0226	1,2202
2019	104,1	153,8	25,85	406,4	1,0410	1,1754	0,9504	1,2467
2020	105	155,6	26,96	430,21	1,0500	1,0116	1,0429	1,0586
2021	110	200,1	27,29	513,66	1,1000	1,2863	1,0121	1,1940

Проведемо аналіз динамічних рядів для побудови моделі та прогнозування рівня інфляції.

Таблиця 2

Статистичні показники економічного розвитку України

Ознаки	ІСЦ	ВВП	КГ	ЗП
Ср. знач.	114,04	133,76	25,90	329,86

Ср. відхил.	8,36	30,91	1,27	103,05
Мін.	104,1	90,615	21,84	162,6
Макс.	143,3	200,1	27,28	513,66

Аналізуючи отриману таблицю, бачимо, курсу гривні показує знецінення курсу від 21,84 до 27,28 за 1 дол.. США. Середнє квадратичне відхилення 1,27 показує, що стрибки курсу національної валюти в обрані роки не були занадто різкими. Числові характеристики ряду заробітної плати показують, що середня заробітна плата в Україні зростала від 162,6 дол.. США до 513,66 дол.. США,. Середнє відхилення 103,05 вказує, що зростання є досить різким для цього періоду. Бачимо, що максимальне значення інфляції за цей період становило 143,3%, а мінімальне 104,1%. Інфляція в Україні зростає з 2014 року, досягнувши 43% у 2015 році. Конфлікт, а також інші фактори, такі як падіння експорту та зменшення іноземних інвестицій, призвели до знецінення української гривні. Це знецінення призвело до подорожчання імпортованих товарів, сприяючи загальному зростанню інфляції.

Проведемо кореляційний аналіз показників економічного розвитку України для виявлення щільності зв'язку обраних показників.

Таблиця 3

Результати регресійного аналізу

	ІСЦ	ВВП	КГ	ЗП
ІСЦ	1			
ВВП	-0,82	1		
КГ	0,98	-0,91	1	
ЗП	-0,87	0,89	-0,93	1

За даними розрахунків в найбільшому ступені на індекс споживчих цін впливає курс гривні 0,97, найменше за все впливає заробітна плата -0,87 (непрямий зв'язок) . Знецінення гривні на 1% приведе до зростання ІСЦ на 0,97%. Вплив темпів зростання обсягу ВВП та середньої заробітної плати є високим та від'ємним, тобто підвищення темпу зростання ВВП на 1% призведе до зниження ІСЦ на 0,82%, наслідком збільшення темпу зростання ЗП на 1% є зменшення ІСЦ на 0,87%.

Прогнозують, що інфляційні зміни за рік складуть приблизно 125%, але точно казати ще рано. Якщо прогнози виправдаються, то це показник стане вищим за останні 5 років.

Динаміка споживчої інфляції в листопаді свідчить про перші ознаки послаблення інфляційного тиску під впливом тимчасового розширення пропозиції сирих продуктів харчування, слабшого попиту, а також завдяки попередньо вжитим заходам з боку НБУ, зокрема зі збалансування валютного ринку та підвищення привабливості гривневих активів. Водночас через наслідки повномасштабної війни темпи зростання споживчих цін і надалі зберігаються на високому рівні, а ризики посилення інфляційного тиску залишаються значними через дефіцит електроенергії [3].

Рис. 2. Розраховані прогнозні дані індексу споживчих цін в Україні

У 2022 році спостерігаємо схожу економічну ситуацію з 2014-2015 роками. Навіть після тих подій економіка поступово повернулась до нормальних показників, отже, можна впевнено казати, що і цього разу, після перемигнн, економічні показники поступово стабілізуються.

Література

1. Міністерство фінансів України URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/> (дата звернення: 25.12.2022)
2. Сайт Служби Статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 25.12.2022)
3. Офіційний сайт Національного Банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua> (дата звернення: 28.12.2022)

УДК 338.24

Семенюта Е. І.

СТРАТЕГІЇ КОНКУРЕНЦІЇ В МІЖНАРОДНОМУ БІЗНЕСІ

Ведення бізнесу в сучасних умовах неможливе без продуманої стратегії позиціонування, яка включатиме аналіз конкурентного середовища і його вплив на процес виробництва і збуту товарів і послуг.

В рамках економічного бізнесу існує цілий напрямок, який займається дослідженням стратегічного менеджменту для підприємств, що функціонують у різних галузях.

Загальне поняття стратегії спирається співвідношення цілей і завдань компанії з її ресурсами, і навіть аналіз результатів відповідності цих результатів початковим прагненням.[3]

Стратегії міжнародної конкуренції є модель поведінки суб'єктів конкуренції (підприємств, галузей, регіонів, національних економік), створені задля досягнення

довгострокового конкурентного переваги міжнародному ринку за наявних ресурсів та умов середовища функціонування економічної науки.[2]

При виході на ринок фірма (підприємство, організація) обирає певний тип конкурентної боротьби, який вона буде застосовувати. Відомі чотири основних типи стратегії конкурентної боротьби, кожен з яких орієнтований на різні умови економічного середовища і різні ресурси, які знаходяться у розпорядженні підприємства. Кожному типу стратегій конкурентної боротьби відповідають типи компаній: віоленти; комутанти; пацієнти; експлеренти.

Віолентна (силова) стратегія. Ця стратегія є характерною для фірм, які діють у сфері крупного, стандартного виробництва товарів і / або послуг. Фундаментальним джерелом сили цих підприємств є те, що таке виробництво зазвичай можна налагодити більш ефективно і з меншими витратами, ніж виготовлення невеликих партій товарів, які будуть дуже відрізнятися один від одного.

Патієнтна (нішова) стратегія. Ця стратегія є типовою для фірм, які встали на шлях вузької спеціалізації. Ринкова сила компаній-пацієнтів полягає в тому, що їх вироби стають незамінними для відповідної групи клієнтів.

Сенс цієї стратегії полягає не просто в спеціалізації, але і в зосередженні зусиль на випуску продукції, яка користується обмеженим попитом. Такі фірми намагаються ухилитися від прямої конкуренції з провідними корпораціями тому, що боротьба з гігантами у виробництві стандартної продукції завідомо приречена на провал.

Комутантна (приспосовницька) стратегія переважає при звичайному бізнесі у місцевих (локальних) масштабах. Сила малого неспеціалізованого підприємства полягає в його кращій пристосованості до задоволення невеликих за обсягом (а іноді короточасних) потреб конкретного клієнта.

Лише комутанти готові використати кожен можливість для бізнесу, тоді як інші фірми строго дотримуються свого виробничого профілю. Фірмам-комутантам байдуже, чим займатися. Їм легко йти на досить різкі зміни комерційної діяльності, на які інші фірми не здатні. Підвищена гнучкість стає джерелом сили комутантів у конкурентній боротьбі.

Компанії-комутанти з'являються там де:

- інші підприємства неефективні (як, наприклад, в деяких випадках крупне господарство на селі у порівнянні з фермерським);
- місця для інших конкурентів просто немає (бензоколонка, кафе, магазин у маленькому селищі);
- інші фірми не забезпечують достатньо індивідуалізованого підходу до клієнта
- (перукарня, косметичний салон, сімейний лікар).

Експлерентна (піонерська) стратегія. Ця стратегія конкурентної боротьби пов'язана зі створенням нових або радикальним перетворенням старих сегментів ринку. Це не просто вдосконалення товарів і послуг, а дуже ризиковий (але й неймовірно вигідний, якщо пощастить) пошук революційних рішень.

Головний фактор сили експлерентів пов'язаний з випередженням у впровадженні принципових нововведень. Така компанія намагається створити новий ринок і одержати вигоди з первісної одноосібної присутності на ньому. [1]

Вивчення літературних джерел та досвіду господарювання фірм на міжнародному ринку показав, що зустрічаються й інші варіанти класифікації конкурентних стратегій, проте найбільшого практичного використання отримали міжнародні конкурентні стратегії, які Портер називає базовими, стратегії за ознакою орієнтації фірми на витрати чи попит та стратегії за ознакою ступеня стандартизації бізнесу.[4]

Американський вчений Портер виділяє три базові конкурентні стратегії:

1. Стратегія переваги з витрат. Використовуючи цю конкурентну стратегію, фірма орієнтується на масовий ринок, оскільки виробництво дозволяє зменшити питомі витрати, відповідно, встановити низькі ціни. Перевагою використання такої стратегії є можливість отримати більший прибуток порівняно з конкурентами, оперативне реагування зміну собівартості. Однак стратегія буде ефективною лише на ринку споживачів, які орієнтуються на низький рівень цін.

2. Стратегія диференціації. Використовуючи її, фірма орієнтується на масовий ринок, пропонуючи відмінний від існуючого ринку товар. Тут боротьба на ринку набуває характеру нецінової конкуренції, оскільки в товарі споживачі цінують його унікальні характеристики, дизайн, надійність і т.д. стратегія буде ефективною на ринку споживачів, для яких важливе «ім'я фірми», торгова марка, а потім ціна товару.

3. Стратегія концентрації. За цієї конкурентної стратегії компанія орієнтується на специфічний сегмент ринку, використовуючи низькі ціни чи унікальні характеристики товару. використовуючи цю стратегію, навіть невелика компанія може бути прибутковою, концентруючись на будь-якій одній конкурентній ніші, якщо вона має в своєму розпорядженні унікальну продукцію або користуючись перевагами за витратами, хоча і її частка ринку буде незначною.[4]

Враховуючи усе вищесказане, можна стверджувати, що у науковій економічній літературі запропоновано безліч різноманітних визначень стратегії конкуренції (конкурентної стратегії). Але, незважаючи на певні розбіжності, усі ці визначення об'єднує одна спільна мета — оптимізація діяльності компанії по відношенню до інших в одному й тому ж конкурентному середовищі.

Література

1. Ансофф І. Стратегічне управління/ Пер. с англ. / Под ред. Л. И. Евенко. — М.: Экономика, 1989. — 519 с.
2. Конкуренція Енциклопедичний словник «Слово про людину» [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.slovochel.ru/konkurencija.htm>
3. Мілль Дж. С. Основи політичної економії: у 3 т. / Дж. С. Мілль; за заг. ред. А. Г. Мілейковського. - М.: Прогрес, 1980. - Т. 1. - 496 с.
4. Портер М. Стратегія конкуренції [текст] : Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів / М. Портер, Е. Майкл., [пер. с англ.]. — К. : Основи, 1997. — 390 с.

УДК: 336.278

Синявська Г. М.

БОРГОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ

Боргова безпека — відповідний рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для задоволення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує суверенітету держави та її фінансовій системі.

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України затвердило наказом № 1277 від 29 жовтня 2013 р. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Вони розроблені з метою визначення рівня економічної безпеки України як однієї з основних складових національної безпеки держави і визначають перелік основних індикаторів стану економічної безпеки України, їхні порогові значення, а також алгоритм розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки [1].

Для оцінки рівня боргової безпеки України використано систему індикаторів за період 2017-2021 рр. Розглядаючи боргову безпеку як один зі складників фінансової безпеки, ми можемо визначити ключові показники.

Значення показника відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП становив 48,9% у 2021 р., що на 22,9% менше, ніж у 2017 р. Зменшення даного індикатора протягом досліджуваного періоду є позитивним, оскільки даний показник є дестимулятором і його зменшення позитивно впливає на стан фінансової безпеки. Значення показника відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП тільки у 2021 році переступив критичну межу у 70%. У 2021 р. порівняно з 2017 зменшився на 39,1%, оскільки даний показник є дестимулятором, то його зменшення є позитивним для боргової безпеки.

Система індикаторів для оцінки рівня боргової безпеки*(розроблена Світовим банком)*

Рік	Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, відсотків	Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, відсотків	Середньозважен а дохідність ОВДП на первинному ринку, відсотків	Індекс ЕМВІ+ Україна	Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, відсотків
2017	71,80	103,96	10,47	691,35	16,13
2018	60,94	87,68	17,79	825,45	18,15
2019	50,28	79,18	16,93	770,33	20,78
2020	60,85	80,79	10,20	1011,90	23,18
2021	48,94	64,84	11,34	1082,10	23,85

Значення середньозваженої дохідності ОВДП на первинному ринку протягом усього досліджуваного періоду, окрім 2017 та 2020 рр. перевищував критичне значення. У 2021 р. порівняно з 2018 р. даний індикатор зменшився на 5,9%. Оскільки даний індикатор є дестимулятором, то його зменшення є позитивним, тому що сприяє покращенню стану боргової безпеки держави.

Індекс «ЕМВІ + Україна» відстежує загальну дохідність торгованих інструментів зовнішнього боргу (зовнішній означає фіксований дохід, виражений в іноземній валюті) на ринках, що розвиваються [2]. Динаміка цього індикатора є негативною, найвищий рівень дорівнював 1082,1 у 2021 р., що перевищувало критичне значення.

Нормовані значення індикаторів стану боргової безпеки України

Рік	Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, відсотків	Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, відсотків	Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку, відсотків	Індекс ЕМВІ+ Україна	Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, відсотків
2017	0,17	0,13	0,25	0,41	0,16
2018	0,20	0,16	0,12	0,32	0,18
2019	0,39	0,18	0,13	0,35	0,21
2020	0,20	0,17	0,28	0,20	0,24
2021	0,42	0,30	0,19	0,18	0,25

Значення показника відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу протягом 2017–2018 рр. було нижче критичного рівня стану боргової безпеки. У 2019 р. даний індикатор збільшився до 20,8%, досяг критичного рівня і продовжує зростати. Такі значення свідчать про явну загрозу стану боргової безпеки.

На основі індикаторів боргової безпеки можна розрахувати інтегральний показник боргової безпеки за різні періоди часу. Отже, проведемо нормування індикаторів боргової безпеки України.

Серед індикаторів боргової безпеки всі є дестимуляторами (їх збільшення негативно впливає на стан боргової безпеки держави), окрім відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу.

Після розрахунку інтегрального індексу для оцінки стану боргової безпеки отримали результати, наведені на рис. 1.

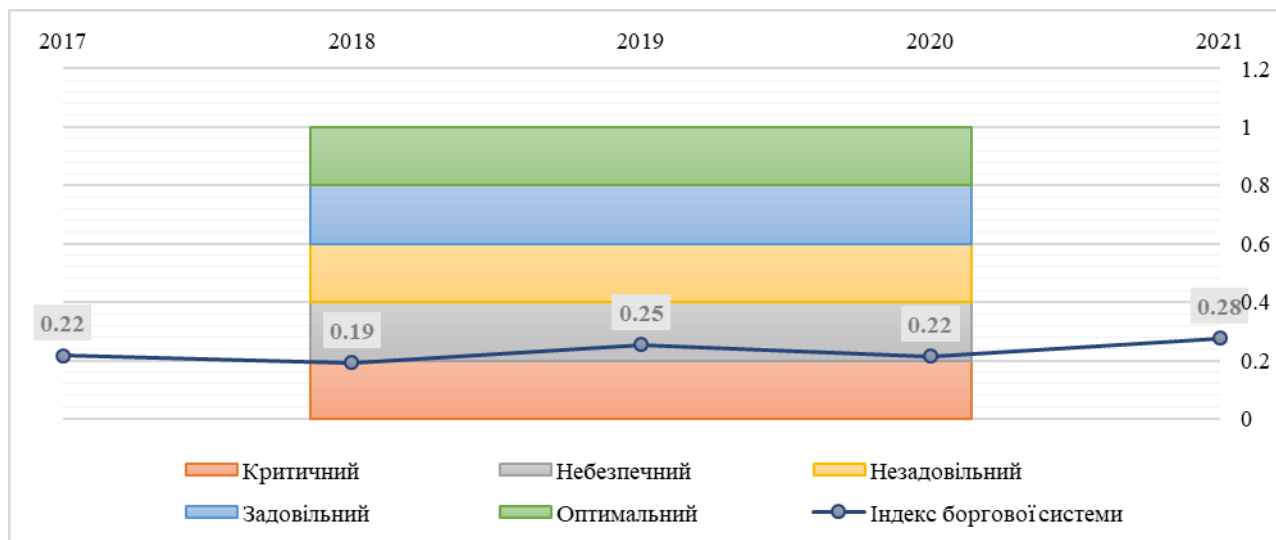

Рис. 1. Динаміка інтегрального індексу боргової безпеки України

На рис. 1 можна побачити, що індекс боргової безпеки у 2017 р., 2019-2021 рр. знаходиться у зоні небезпечного рівня, а у 2018 р. у зоні критичного рівня.

Таким чином державний борг, як основний індикатор боргової безпеки країни, відіграє значну роль у фінансово-економічному житті країни.

Оцінка боргової безпеки України за останні роки свідчить про надмірне збільшення боргового навантаження, показники якого перевищували гранично допустимі параметри, насамперед, за рахунок зовнішнього складника під впливом загострення фіскальних ризиків.

Аналіз стану державного боргу показав, що інтегральний показник боргової безпеки знаходиться станом на 2021 р. на небезпечному рівні, а Україні необхідно проводити більш ефективну політику щодо управління державним боргом, що призведе до поліпшення боргової безпеки. Саме неефективна боргова політика держави призводить до посилення загроз борговій безпеці.

Література

1. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13/conv#n96>

2. Інформаційне агентство Cbonds. URL: <https://cbonds.ua/glossary/emerging-markets-bond-index/>

3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/finance/debtgov/foreign/2021/>

4. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/primary-ovdp-chart?date=28.12.2021&valcode=UAH>

УДК 338.45

Танабаш А. В.

РОЗВИТОК ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МЕТАЛУРГІЙНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Зовнішньоекономічна діяльність сприяє розвитку перспективних напрямів експортного потенціалу; саме за рахунок зовнішньоекономічної діяльності наша країна вирішує проблему нестачі енергоносіїв, новітніх машин та устаткування, технологій, деяких товарів народного споживання. Економічна сутність зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) виявляється в такому:

- це важливий і потужний фактор економічного зростання і розвитку кожної країни (національний аспект ЗЕД);
- це спосіб включення економіки кожної країни до системи світового господарства, а отже, і до процесів міжнародного поділу праці та міжнародної кооперації, що особливо актуально в умовах зростаючих тенденцій до глобалізації (регіональний і глобальний аспект ЗЕД) [1].

Зовнішньоекономічна діяльність як економічна категорія висвітлює передусім відповідні (пов'язані зі здійсненням міжнародного бізнесу) функції виробничих структур (фірм, організацій, підприємств, об'єднань та ін.). Згідно з Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» поширеним є таке визначення: зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) — це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [2].

Одним із основних суб'єктів ЗЕД є підприємство. Світова практика показує, що близько 85 % зовнішньоекономічних операцій здійснюють підприємства, фірми, організації, а 15 % — міністерства, відомства, союзи підприємців. Підприємство — це самостійний суб'єкт господарської діяльності, який виготовляє продукцію або надає послуги з метою задоволення потреб суспільства та одержання прибутку. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства (ЗЕДП) — це сфера господарської діяльності, пов'язана з міжнародною виробничою і науково-

технічною кооперацією, експортом та імпортом продукції, виходом підприємства на зовнішній ринок [3].

Металургія є одним з найстаріших виробництв у світі. Перші свідчення про виробництво людьми металу було знайдено під час розкопок у різних країнах Європи та Близького Сходу. Давні народи спершу використовували лише самородки металів: срібла, міді, олова, метеоритне залізо. З них виробляли знаряддя праці та зброю. Однак початком справжньої металургії вважають час, коли люди навчилися добувати метали з гірської породи. Тоді з мідних та олов'яних руд, стопивши два метали, одержали перший сплав – бронзу. Значно пізніше почали видобувати залізо з руди. Особливо швидкими темпами металургія стала розвиватися з початком промислових переворотів XVIII ст. Зріс обсяг виробництва металів, вдосконалювалися способи їх добування, підвищувалася якість. Сучасна металургія добуває понад 75 металів і численні сплави на їх основі. [4]

Також металургійна промисловість – невід'ємна частина світової галузі, і її розвиток відбувається в контексті глобальних тенденцій: постійного зростання обсягів металургійного виробництва з одночасним перевищенням виплавки металу, збільшенням концентрації виробництва, зростанням обсягів споживання й експорту металопродукції в ТОП-15 країнах – лідерах із виплавки металу. Головним наслідком таких тенденцій є суттєве загострення конкуренції на світовому ринку сталі. Незважаючи на те, що металургійна галузь України є важливим учасником глобального ринку чорних металів та сировини для їх виготовлення, має певні переваги у їх виробництві та експорті, вона, як і вся національна економіка, є відкритою та за макроекономічними рисами – малою. Це дає підстави віднести металургійну галузь України до категорії "малої відкритої галузі", яка характеризується експортною орієнтованістю, незначною часткою випуску у світовому виробництві, експорті, імпорті, внутрішньому споживанні продукції і, що найголовніше, – відсутністю визначального впливу на формування світової ціни. Оскільки металургійна галузь України є малою та відкритою, а переважна кількість виробленої нею металопродукції відвантажується на світові ринки, було зроблено припущення, що прямий вплив на динаміку металургійного виробництва здійснюють такі зовнішні фактори, як світова ціна на сталь, обмінний курс гривні та ціна на природний газ.

Метали у сучасному світі залишаються важливим матеріалом для виробництва різноманітних інструментів, машин та обладнання. Також зростає використання металів та їх сплавів у будівництві: залізна арматура, залізобетонні конструкції, металопластикові вікна. З високоякісної сталі та сплавів кольорових металів виготовляють столові прибори. Благородні метали використовують у ювелірній справі.[4]

Результати минулого року були визначними для українських металургів. За 2021 рік було вироблено: 21,2 млн тонн чугуна, 21,4 млн. тонн сталі, 19 млн тонн прокату.

Україна посіла 14-те місце у глобальному рейтингу виробників сталі. Географія експорту глобальна – від країн на Близькому Сході до Північної Америки, та Азії. Для багатьох українських металургійних компаній 2021 рік став найуспішнішим за довгий час. Виручка від експорту чорних металів зросла на понад 81% (до 14 млрд дол), у порівнянні з 2020 роком.

У довоєнний період, за січень-лютий 2022 року, виручка від експорту металургійних підприємств збільшилась на майже 35%, у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року. Наразі ми спостерігаємо значне скорочення виробництва у металургійному секторі. За перші 5 місяців 2022, виробництво металургійних підприємств становить близько 53% від аналогічного періоду 2021 року. Експорт залізної руди скоротився на 33%, до аналогічного періоду 2021 року, експорт чавуну на 50%, а експорт напівфабрикатів на 45%. Значна частина підприємств через близьке розташування до бойових дій тимчасово зупинили свою роботу з огляду на безпеку. Такі підприємства як “Азовсталь” та ММК ім. Ілліча, припинили повністю роботу через окупацію та значні пошкодження. Проте, зараз металургія починає відновлювати свою роботу та активно бореться з наявними викликами. [5]

Україна повністю забезпечує себе власною залізною і марганцевою рудою, коксом, іншими допоміжними матеріалами. Загальні промислові запаси залізних руд складають 27,4 млрд. т. Основний басейн видобутку залізної руди в Україні - Криворізький, де 75 % руди видобувається відкритим способом. Крім багатих залізних руд із вмістом заліза 50-67 %, тут освоюються великі запаси порівняно бідних руд і залізистих кварцитів із вмістом заліза 23-35 %. Їх збагачують на Південному, Криворізькому, Центральному, Північному та Інгuleцькому гірничо-збагачувальному комбінатах. Збагачена залізна руда надходить на агломераційні фабрики, а з них - на сталеплавильні комбінати. Понад 15 млн. т збагаченої руди поставляють на металургійні заводи Росії, Словаччини, Угорщини, Польщі. [6]

Найбільшими металургійними комбінатами в Україні є "Криворіжсталь" (Кривий Ріг), "Азовсталь" (Маріуполь), "Запоріжсталь", Дніпровський (Дніпродзержинськ), комбінати в Алчевську, Макіївці. Великі металургійні заводи, що не мають повного металургійного циклу, розташовані в Донецьку, Єнакієвому, Дніпропетровську та інших містах. Виробництво феросплавів (сплавів заліза з іншими металами для отримання високоякісних сортів сталі) зосереджено в Запоріжжі, Нікополі, Стаханові, а труб — у Нікополі, Новомосковську, Дніпропетровську, Маріуполі, Макіївці, Харцизьку [7]

Підсумовуючи існуючі тенденції розвитку металургійних підприємств України, слід констатувати, що сучасний стан металургійної галузі України та її профільних підприємств характеризується:

— техніко-технологічною відсталістю виробництва з високим рівнем мартенівської сталі в загальному обсязі виплавки сталі та невисокою часткою безперервного розливання сталі в загальному обсязі її випуску;

— високим рівнем зносу основних промислово-виробничих фондів, завищеною енерго і ресурсомісткістю виробництва, значним екологічним навантаженням на довкілля;

— незбалансованою структурою експорту та імпорту металопродукції, коли продукція з низькою доданою вартістю складає практично весь обсяг експорту, а продукція з високою доданою вартістю (готова продукція) надходить від закордонних виробників, знижуючи прибутковість вітчизняних металургійних підприємств;

— вузькістю внутрішнього ринку збуту металургійної продукції і, як наслідок, надзвичайну чутливість до коливань економіки країн-імпортерів українського металу. Накопичений потенціал ще з часів радянської економіки забезпечив виживання металургійного комплексу України протягом десятиріч, проте не став основою стратегії динамічного розвитку цього виду економічної діяльності.[8]

Проблема як з постачанням сировини на виробництво, так і з відвантаженням товару до споживачів. Основним каналом збуту металургійної продукції були порти. Через руйнування портової інфраструктури та блокаду Чорного моря, ці морські маршрути залишаються недоступними. Європа втратила 70% поставок слябів, та близько 50% чавуна. Українські металургійні підприємства зараз активно переформатуються на логістику залізницею, автотранспортом та баржами через дунайські порти. Йде активна співпраця з локальними (тут надважливу роль грає Укрзалізниця) та іноземними операторами. Налаштування швидких нових логістичних маршрутів, ефективна комунікація з міжнародними логістичними операторами та сприяння швидкій відповіді на нові потреби у логістиці – зараз є основною задачею. Українська металургія стикнулася з величезними труднощами, проте вже зараз завдяки значним зусиллям та швидкому реагуванню, спостерігається відновлення металургійної галузі. Основні гравці очікують подальше відновлення ділової активності та якнайшвидший старт відбудови та реконструкції України. А наразі, потрібно забезпечити максимальне сприяння в міжнародних партнерів у питаннях логістики та ринків збуту. [5]

Література

1. Закон України «Про підприємства». Прийнятий Верховною Радою Української РСР 27 березня 1991 р. № 888-ХІІ. До Закону неодноразово вносилися зміни та доповнення
2. Положення «Про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів)». Затверджене наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 6 вересня 2001 р. № 201 (Офіційний вісник України. — 2001.— № 39).

3. Закон України «Про підприємництво». Прийнятий Верховною Радою Української РСР 7 лютого 1991 р. № 698-ХІІ. До Закону неодноразово вносилися зміни та доповнення.

4. [Electronic resource]: web-site. — <https://geografiamotozil2.jimdofree.com/головна/металургійний-комплекс-україни/>

5. Стан української металургії під час війни [Electronic resource]: web-site. — <https://ukraineinvest.gov.ua/uk/news/22-06-22-3/>

6. Металургійна промисловість України [Electronic resource] web-site. — <http://zno.academia.in.ua/mod/book/view.php?id=2524&chapterid=575>

7. Чорна металургія. Металургійна промисловість України [Electronic resource]: web-site. — <https://geomap.com.ua/uk-g9/915.html>

8. Бесараб С.О. Сучасні тенденції розвитку підприємств металургійної галузі України. *Інвестиції: практика та досвід*. № 23. 2016 [Electronic resource]: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2016/15.pdf

УДК 338.45:669

Фомичова І. О.

ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ МЕТАЛУРГІЙНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Експортна діяльність підприємства – це системний тривалий процес, що складається з певних етапів, до яких належить підготовка компанії до експорту, адаптація товару до вимог потенційного ринку збуту та власне здійснення експорту, що несе за собою певні економічні наслідки. Тобто різниця між експортом та експортною діяльністю полягає у тому, що під «експортом» вчені розуміють лише операцію з продажу продукції та доставки іноземному суб'єкту, а «експортна діяльність» включає в себе ряд операцій з виходу підприємства на зовнішній ринок[1].

Особливості імпортової діяльності підприємства обумовлені правовим регулюванням імпорту товарів. Під імпортом розуміються і враховуються статистикою:

1. Ввезення в країну товару іноземного походження безпосередньо з країни – виробника або країни – посередника для особистого споживання, для промислових, будівельних, сільськогосподарських та інших підприємств або ж для переробки з метою споживання всередині країни, або ж з метою вивезення з неї.

2. Ввезення товарів з вільних зон або приписних складів.

3. Ввезення з–за кордону раніше вивезених вітчизняних товарів, що не зазнали там переробки.

4. Ввезення товарів для переробки під митним контролем. Сюди відносяться такі товари, які ввозять в країну для переробки з метою вивезення готової продукції, що містить в собі даний товар у переробленому або зміненому вигляді[2].

У сучасному світі метал є одним із найбільш використовуваних товарів, а металургія стоїть на початку більшості ланцюжків утворення вартості, забезпечуючи сировиною та життєво важливими матеріалами для таких видів економічної діяльності, як виробництво металевих виробів, машинобудування, будівництва, енергетики, гірничої промисловості тощо. Тому питання її ефективного розвитку є дуже актуальним для національної економіки.

Розглянемо детальніше позиції України на світовому ринку сталі, які представлено у табл. 1.

Як бачимо з таблиці 1, Україна на світовому ринку виробництва металів до 2017 року входила у топ-10 виробників металургії світу. Але у 2017 році різко стає 12 виробником світу, потім на 2018 і 2019 рр. на 13 сходинку, у 2020 році підіймається знову на 12 місце у світі, а вже за рік швидко опускається аж на дві сходинки і займає 14-е місце в світі по виробництву в галузі металургії.

Таблиця 1

Україна на світовому ринку виробництва сталі

Рік	Обсяг світового виробництва, млн. т.	Виробництво металургії України, млн.т.	Виробництво України, %	Місце України у світі
2012	1546,8	33	2,13	10
2013	1649	32,8	1,99	10
2014	1669,9	27,2	1,63	10
2015	1620,9	23	1,42	10
2016	1627	24,2	1,49	10
2017	1689,4	21,3	1,26	12
2018	1808,4	21,1	1,17	13
2019	1874,4	20,8	1,11	13
2020	1877,5	20,6	1,10	12
2021	1951	21,4	1,09	14

Примітка: складено автором на основі джерела [3]

Розглянемо детальніше динаміку обсягів експорту та частки металургійної продукції в експорті України, які наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Динаміка обсягів експорту та частки металургійної продукції в експорті України

Рік	Експорт України (млн. дол. США)	Експорт чорних та кольорових металів та виробів з них (млн. дол. США)	Експорт чорних та кольорових металів та виробів з них (%)
2012	64 427	18 490	28,7
2013	59 106	16 793	28,4

2014	50 552	14 953	29,6
2015	35 420	9 164	25,9
2016	33 560	8 099	24,1
2017	39 701	9 890	24,9
2018	43 341	11 402	26,3
2019	46 091	9 995	21,7
2020	45 164	8 783	19,5
2021	68 089	15 722	23,1

Примітка: складено автором на основі джерела [4]

З даних, наведених у табл. 2 бачимо як змінювалася частка металургії в експорті України. У 2012 році обсяг експорту металургії становив 28,7 %; у 2013 – 28,4%; у 2014 році – 29,6%; у 2015 році обсяг експорту металургії становить 25,9%; у 2016 році – 24,1%; у 2017 році – 24,9%; у 2018 році – 26,3; у 2019 році – 21,7%; у 2020 – 19,4 %, у 2021 році – 23,1%. За останні 10 років найбільший експорт припадає на 2012 рік(18 490 млн. дол. США), а найменший – на 2016 рік(8 099 млн. дол. США). Загалом, з 2015 року експорт чорних і кольорових металів почав стрімко падати, у 2018 році, трішки зростає і далі знову падає, як і експорт країни в цілому. Вже у 2021 році бачимо суттєві зміни у експорті країни в цілому, зокрема, у галузі металургії. На жаль, у цьому році таких показників не буде, а навпаки, буде великий спад.

Далі розглянемо частку металургії в імпорті України, що наведено у табл. 3. З даних, наведених у табл. 3 бачимо як змінювався імпорт металургії України за останні 10 років. У 2012 році він становив 5,9%; у 2013 і 2014 роках – 5,6%; у 2015 році – 4,9%; у 2016 році збільшується до 5,4; у 2017 році – 5,8; у 2018 році 6,1%; у 2019 і 2020 роках – 5,8 %, а вже у 2021 році імпорт металургії зростає до 6,1%. Найбільший імпорт металів припадає на 2012 рік, потім він знижується у 2015 році до 4,9%, а далі йде збільшення до 2018 року, а в останні 2 роки йде зниження, але тільки на 0,3%, порівняно з 2018 роком і вже у 2021 році імпорт знову збільшується на 0,3 %.

Таблиця 3

Динаміка обсягів імпорту та частки металургійної продукції в імпорті України

Рік	Імпорт України (млн. дол. США)	Імпорт чорних та кольорових металів та виробів з них (млн. дол. США)	Імпорт чорних та кольорових металів та виробів з них (%)
2012	86 273	5 079	5,9
2013	81 234	4 552	5,6
2014	57 680	3 208	5,6
2015	38 875	1 898	4,9
2016	40 502	2 192	5,4
2017	49 364	2 878	5,8
2018	56 055	3 430	6,1

2019	60 352	3 516	5,8
2020	51 768	3 008	5,8
2021	69 203	4 223	6,1

Отже, бачимо, що виробництво металургії в Україні на даний момент входить у 14 світових лідерів(за даними 2021 року), доволі немало експортує металів у регіони світу, зокрема у країни СНГ, Європу, Азію, Африку, Америку. Але дані 2022 року все змінять, адже кризова ситуація в металургійній галузі України спричинена знищенням частини промислових потужностей (металургійних комбінатів у м. Маріуполі – ПрАТ «Металургійний комбінат Азовсталь» і ПрАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча», які виробляли понад 40 % металу в Україні), а також постійною загрозою обстрілів металургійних підприємств (більшість з них розташована в зонах, наближених до бойових дій)[5].

В Україні ризики галузі підвищуються політичною нестабільністю, відсутністю формалізованого, прозорого, однозначного та зрозумілого державного курсу розвитку ГМК та суміжних галузей, а також дуже сильний вплив має «велика» війна цього року. Враховуючи невтішні результати роботи важливого для економіки України гірничо-металургійного комплексу, складність та багатоаспектність його проблем на рівні країни та світовому рівні, питання дослідження, виявлення та узагальнення факторів і тенденцій розвитку ГМК України в сучасних умовах є актуальним.

Література

1. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: Навч. посіб. / За ред. О. В. Шкурупій. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – С. 11-17.
2. Кузьмін О.Є. Організація експортної діяльності підприємства / О.Є. Кузьмін, А. В. Демчук // Сучасні проблеми економіки і менеджменту : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції/ Національний університет «Львівська політехніка». – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – С. 173-174.
3. Національний банк України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. GМК Center. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gmk.center/ua/>

МІЖНАРОДНИЙ ПРОДОВОЛЬЧИЙ РИНОК В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ

Країни колишнього СРСР, такі як Росія, Україна і Казахстан, тільки почали відновлювати виробництво зерна за останні два десятиліття. Однак низка внутрішніх та зовнішніх викликів, таких як: зміни землекористування, клімату, інституційні зміни та глобальні економічні тенденції, суттєво вплинули на їхнє сільськогосподарське майбутнє. Якщо ці проблеми вдасться подолати, виробництво зерна в країнах колишнього СРСР підвищить глобальну продовольчу безпеку [1].

На жаль, згадані країни часто стикаються з конфліктами. Ситуація стала ще більш складною з тих пір, як НАТО розширило свій вплив на центральну і Східну Європу [2]. Російські і західні військові технології продовжують конкурувати один з одним. В результаті між ними часто виникає конкуренція за вплив у кількох країнах, особливо в ЄС та сусідніх з ним країнах (зокрема, в Україні).

Конфлікт між Росією та Україною наприкінці лютого 2022 року посилив вплив COVID-19 на глобальну продовольчу ситуацію [3]. Як результат, доходи, багатство та купівельна спроможність людей знизилися; ціни на продовольство та кількість недоїдаючих людей зросли; і глобальний ланцюг поставок був порушений.

Було доведено, що російсько-український конфлікт призвів до значних людських жертв і матеріальних втрат з обох сторін [3]. Це могло потенційно вплинути на сільськогосподарський сектор. Крім того, цей сектор в Росії і Україні дуже сприйнятливий до змін. Наприклад, суворі погодні умови суттєво впливають на продуктивність сільського господарства обох країн. У 2010-2011 і 2012-2013 роках врожайність зерна була на 30% нижче нормального рівня в Росії, і на 20% нижче середнього в Україні [4]. Тому варто визначити вплив цього конфлікту на виробництво продовольства, ціни, торгівлю та безпеку у всьому світі.

Росія є четвертим за величиною виробником пшениці в світі після ЄС, Китаю та Індії. Водночас Україна посідає дев'яте місце, поступаючись Сполученим Штатам, Канаді, Австралії та Пакистану.

Росія та Україна також є двома основними світовими виробниками кукурудзи. До 2022 р. Росія і Україна виробляли 15,5 млн і 19,5 млн т. кукурудзи відповідно (рис. 1).

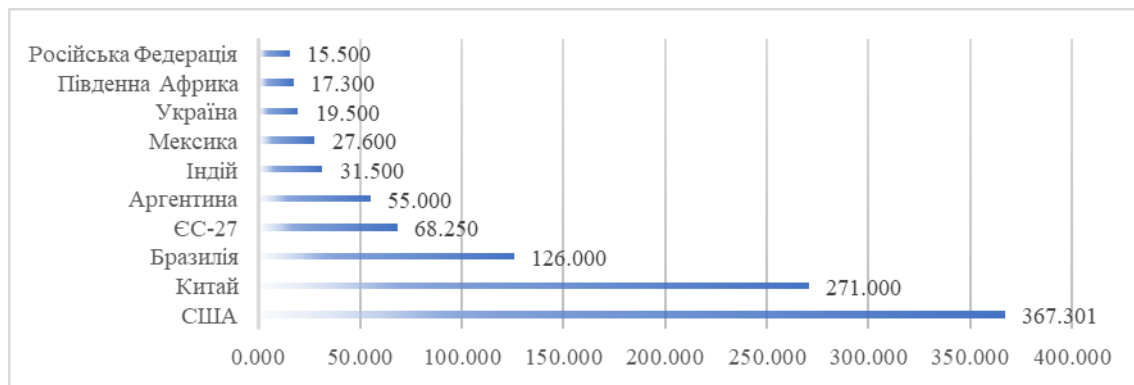

Рис.1. Передбачуване виробництво кукурудзи в 2022 році [5]

У таблиці 1 показано, що в період конфлікту середнє виробництво пшениці та кукурудзи в Росії збільшилося (2022-2023). Зворотна ситуація склалася в Україні, де виробництво пшениці і кукурудзи різко скоротилося.

Таблиця 1

Середнє виробництво пшениці і кукурудзи в Росії та Україні в 2017-23 рр.

Країна	Зерно	2017-2021	2021-2022	2022-2023	Зміна 2022-23, %
Російська Федерація	Пшениця	78,194	75,159	81,500	4
	Кукурудза	13,598	15,225	14,500	6
Україна	Пшениця	27,927	33,077	19,500	-23
	Кукурудза	33,646	42,126	25,000	-21

Світові ціни на продовольство різко зросли у 2022 році, особливо у березні, через місяць після нападу Росії на Україну. Ціни на кукурудзу зросли вище на 15% у березні 2022 року, на 3,77% у квітні та на 0,95% у травні 2022 року. Серед усіх продовольчих товарів найбільше зростання цін спостерігалось за пшеницею. За даними FAO (Food and Agriculture Organization) [6], світові ціни на продовольство та корми зростуть на 8-22% порівняно з їх нинішніми високими базовими рівнями, якщо цей конфлікт не буде вирішений на ранній стадії. У порівнянні зі звичайними умовами середня ціна на пшеницю та кукурудзу збільшилася вдвічі [7].

Російська Федерація і Україна є значними постачальниками продовольства на світовому ринку. Російська Федерація була найбільшим світовим експортером пшениці у 2020-21 рр., відвантаживши 32,9 млн. т. пшениці, у 2021 р. було експортовано 20 млн. т. Україна була шостим за величиною експортером пшениці [6]. Експорт пшениці з обох країн також продовжує щорічно збільшуватися.

Кінцеві пункти призначення російського експорту пшениці розташовані в декількох країнах Європи, Азії та Африки (рис. 2). Основними напрямками експорту російської пшениці є Єгипет, Туреччина і Бангладеш. Ці три країни також є напрямками українського експорту. Росія і Україна постачають пшеницю в багато найменш розвинені країни (НРС) і країни з низьким рівнем доходу і дефіцитом продовольства (LIFDC). Загалом, понад 30 нетто-імпортерів пшениці в Північній Африці та Західній та Центральній Азії залежать від обох країн більш ніж на 30% своїх потреб в імпорті пшениці [7].

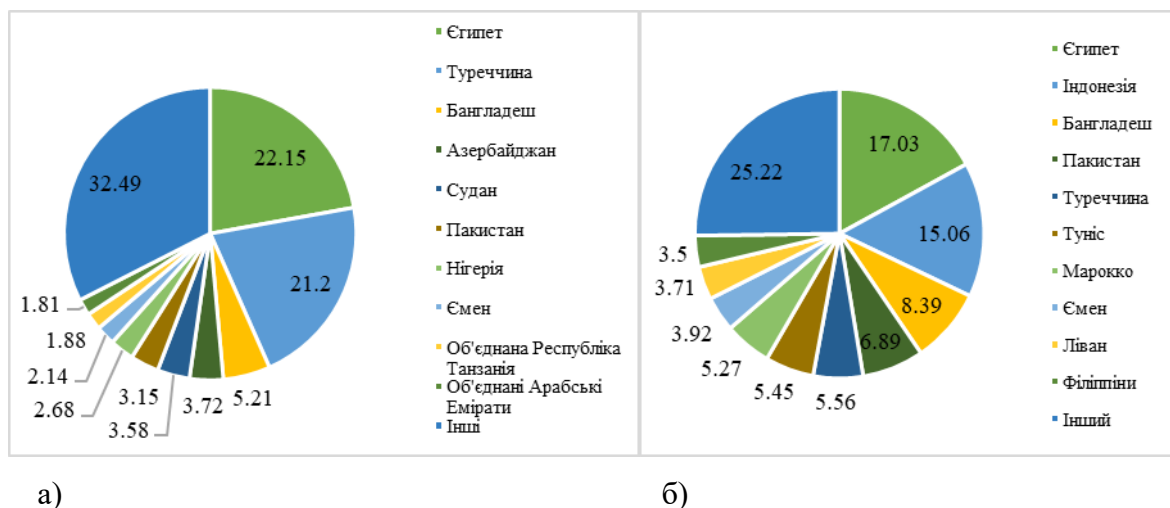

Рис.2. Пункти призначення російського (а) та українського (б) експорту пшениці [5]

Росія та Україна є основними експортерами до Бангладешу, Туреччини та Єгипту. Близько 90% єгипетської пшениці імпортується з Росії та України. Це підтверджує, що війна між Росією та Україною вплине на продовольчу безпеку країн-імпортерів. Це пов'язано з тим, що Росія і Україна в даний час не можуть задовольнити потреби імпортерів в пшениці.

Ролі обох країн в даний час порушені через війну. Історія людської цивілізації демонструє, що конфлікти дійсно призводять до значних втрат з точки зору економіки, суспільства і людського життя. Конфлікт значно знизить купівельну спроможність українців і посилить продовольчу незахищеність і недоїдання.

Конфлікт порушує виробничий процес в Україні, оскільки не дозволяє її фермерам доглядати за своїми полями, збирати врожай і продавати його. Від 20% до 30% (близько 1,9 млн га) площ, засіяних під озимі культури в Україні, залишаться неприбраними протягом сезону 2022/23, і посіви наступного сезону не можуть бути посіяні. У місцях, де було зосереджено виробництво продовольства і конфлікт, таких як Донецьк, Херсон і Краків, спостерігалися найбільш значні втрати врожаю. Тим часом російські фермери можуть продовжувати свою звичайну сільськогосподарську діяльність, де сільськогосподарський сектор в цілому як і раніше

сприятливо розвивається. Однак вивести їх продукцію на ринок буде непросто через міжнародні економічні санкції.

Через місяць після початку конфлікту, у березні 2022 року, у всьому світі відбулося різке зростання цін на продовольство. Ціна на кукурудзу зросла на 14,66%, а на пшеницю - на 24,53%. Ця ситуація загрожуватиме досягненню цілей сталого розвитку, особливо нульового голоду. Навіть FAO підрахувала, що у 2022-2023 роках від недоїдання у всьому світі може постраждати від 8 до 13 мільйонів людей [6].

Єдиним вірними рішенням задля запобігання конфлікту, між будь-якими країнами, буде - використання дипломатії. І Росія, і Україна, як і інші країни, нічого не виграють від цього протистояння, економічні санкції також погіршують ситуацію. Якщо ці проблеми вдасться подолати, виробництво зерна, і не тільки, підвищать глобальну продовольчу безпеку.

Література

1. Lioubimtseva, E.; Henebry, G.M. Grain Production Trends in Russia, Ukraine and Kazakhstan: New Opportunities in an Increasingly Unstable World? Front. Earth Sci. 2012. URL: <https://www.gvsu.edu/cms4/asset/43276A40-0D8F-A887-4E4B2E0B509EA609/lioubimtsevagrainsproductiontrends2.pdf>
2. Goldgeier, J.; Itzkowitz Shiffrinson, J.R. Evaluating NATO Enlargement: Scholarly Debates, Policy Implications, and Roads Not Taken; Palgrave Macmillan: London, UK, 2020. URL: https://sp.umd.edu/sites/default/files/2022-09/Goldgeier-ItzkowitzShiffrinson2020_Article_EvaluatingNATOEnlargementSchol.pdf
3. Shams Esfandabadi Z., Ranjbar M., Scagnelli S.D. The imbalance of food and biofuel markets amid Ukraine-Russia crisis: A systems thinking perspective. Biofuel Research Journal 34 (2022) 1640-1647. URL: https://www.biofueljournal.com/article_150727_3651535b49d1862f4651168537599e70.pdf
4. Götz, L.; Djuric, I.; Nivievskyi, O. Regional Price Effects of Extreme Weather Events and Wheat Export Controls in Russia and Ukraine. J. Agric. Econ. 2016, 67, 741–763. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/130715/1/857497596.pdf>
5. United States Department of Agriculture. USDA Database. URL: <https://www.usda.gov/topics/data> (дата звернення 27.12.2022).
6. FAO. The Importance of Ukraine and the Russian Federation for Global Agricultural Markets and the Risks Associated with the Current Conflict; FAO: Rome, Italy, 2022. URL: <https://www.fao.org/3/cb9013en/cb9013en.pdf>
7. World Bank. World Bank Open Data. URL: <https://data.worldbank.org>. (дата звернення 28.12.2022)

ОЦІНКА ДИНАМІКИ ЕКСПОРТУ - ІМПОРТУ ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

Транспортна галузь є однією з найпотужніших у світі. Для будь якої країни це одна з основних галузей, розвиток якої суттєво впливає на всю економіку загалом. У вирішенні проблем розширення міжнародної економічної діяльності України транспортним послугам належить одна з вирішальних ролей. Розглянемо основні тенденції експорту й імпорту транспортних послуг, що склалися протягом 2017-2021 рр. у Україні.[1]

Оцінка динаміки експорту транспортних послуг України за період 2016-2021 рр. показує, що зростання обсягу спостерігалось: найбільше у 2019р. – темп приросту в порівнянні з 2016р. склав 71,87%, у 2020 р. – 6,88%. (табл.1). Якщо подивитися на динаміку експорту окремих видів транспорту, то треба відзначити, що найбільше падіння в 2020 р. в порівнянні з 2016 р. спостерігається по залізничному транспорту – темп зміни 72,2% й трубопровідному – 92,8% . Одним з основних факторів такого суттєвого зниження обсягів експорту зазначених видів транспортних послуг стали складні умови із-за пандемії COVID-19 та складні відносини с РФ.

Таблиця 1

Динаміка та структура експорту транспортних послуг України за 2016-2020 рр. (розраховано на підставі даних Державної служби статистики України)

Вид послуг	2016	2017	2018	2019	2020
Транспортні послуги (тис. дол.США)	5300545,6	5861405,6	5851423,3	9109918,8	4988433,7
Темп зміни (базисний) обсягу експорту транспортних послуг, %	-	110,58	110,39	171,87	94,11
послуги морського транспорту (тис.дол.США)	661619,1	612112,3	523257,5	595914,5	605952,9
питома вага, %	12,48	10,44	8,94	6,54	12,15
послуги річкового транспорту (тис.дол.США)	32269,5	34098,8	34986,8	36026,3	25759,1
питома вага, %	0,61	0,58	0,60	0,40	0,52
послуги повітряного транспорту (тис.дол.США)	882840,3	1091775,1	1221610,7	1419720,8	802191,7
питома вага, %	16,66	18,63	20,88	15,58	16,08
послуги залізничного транспорту (тис.дол.США)	561118,6	580897,5	538914,8	501656,6	405158,3
питома вага, %	10,59	9,91	9,21	5,51	8,12
послуги автомобільного транспорту (тис.дол.США)	237949,1	273773,7	304438,0	338836,2	339839,3
питома вага, %	4,49	4,67	5,20	3,72	6,81
послуги трубопровідного транспорту (тис.дол.США)	2630686,4	2998248,4	2959047,5	5904248,9	2443157,2

питома вага, %	49,63	51,15	50,57	64,81	48,98
інші допоміжні та додаткові транспортні послуги (тис. дол.США)	262868,2	239941,0	233398,4	260006,3	320123,2
питома вага, %	4,96	4,09	3,99	2,85	6,42
послуги поштової та кур'єрської служби (тис.дол.США)	31194,4	30558,8	35769,6	53509,2	46252,2
питома вага, %	0,59	0,52	0,61	0,59	0,93

Найбільша питома вага в структурі експорту транспортних послуг за досліджуваний період належить трубопровідному транспорту й коливається від 48,98% (2020 р.) до 61,81% (2019 р.). Друге місце за питомою вагою в структурі експорту посідають послуги повітряних послуг . Протягом 2016-2018 рр. питома вага зазначеного виду транспорту постійно зростає: якщо у 2016 р. він займав 16,6% в експорті всіх транспортних послуг, то в 2019 р. – вже 20,88 %. Третє й четверте місце в структурі експорту транспортних послуг займають морський та залізничний транспорт.

Щодо динаміки імпорту транспортних послуг, то на відміну від експорту, протягом досліджуваного періоду показник має тенденцію до збільшення. З 2017р. по 2019 рр. в порівнянні з 2016 р. імпорт транспортних послуг характеризувався стійким зростанням перевищення обсягів 122,62% (2017 р.), 148,07% (2018 р.), 157,60 % (2019р.),

Якщо порівнювати темпи зміни обсягів експорту та імпорту транспортних послуг України, то потрібно відзначити перевищення темпів зростання імпорту над експортом (табл.2).

Таблиця 2

Динаміка та структура імпорту транспортних послуг України за 2016-2020 рр. (розраховано на підставі даних Державної служби статистики України)

Вид послуг	2016	2017	2018	2019	2020
Транспортні послуги (тис.дол. США)	989274,8	1213073,6	1464807,2	1559143,8	1061043,8
Темп зміни (базисний) обсягу імпорту транспортних послуг, %		122,62	148,07	157,60	107,25
послуги морського транспорту (тис.дол.США)	141180,7	222770,1	222986,3	273781,9	309925,4
питома вага, %	14,27	18,36	15,22	17,56	29,21
послуги річкового транспорту (тис.дол.США)	351,1	к/с	к/с	531,9	к/с
питома вага, %	0,04			0,03	
послуги повітряного транспорту (тис.дол.США)	357465,0	452397,3	695720,1	757823,3	319904,2
питома вага, %	36,13	37,29	47,50	48,61	30,15
Послуги залізничного транспорту (тис.дол.США)	259877,0	297715,4	282974,7	262715,5	197939,3
питома вага, %	26,27	24,54	19,32	16,85	18,66
послуги автомобільного транспорту (тис.дол.США)	114860,7	132793,4	142892,5	156984,1	176500,4
питома вага, %	11,61	10,95	9,76	10,07	16,63
послуги трубопровідного транспорту (тис.дол.США)	87229,5	к/с	к/с	59702,0	к/с
питома вага, %	8,82			3,83	

передача електроенергії (тис. дол.США)	20863,9	16592,6	23396,7	29019,9	27625,2
питома вага, %	2,11	1,37	1,60	1,86	2,60
інші допоміжні та додаткові транспортні послуги (тис.дол. США)	7446,9	10521,4	17163,9	18585,3	28232,7
питома вага, %	0,75	0,87	1,17	1,19	2,66
послуги поштової та кур'єрської служби (тис.дол.США)	989274,8	1213073,6	1464807,2	1559143,8	1061043,8
питома вага, %		122,62	148,07	157,60	107,25

Оцінка динаміки окремих видів послуг дозволяє дійти висновку про суттєве збільшення в останні два роки в порівнянні з 2016 р. темпів імпорту послуг морського, автомобільного транспорту та послуг поштової та кур'єрської служби. Основною причиною такого зростання є пандемія COVID-19. Щодо зменшення обсягів імпорту, то найбільше падіння спостерігається по послугам повітряного транспорту як і з експортом головною причиною є пандемія COVID-19.

Аналіз структури імпорту транспортних послуг показує, що найбільше Україна імпортує послуги повітряного транспорту. Питома вага імпорту зазначеного виду транспорту коливається від 30,15% (2020 р.) до 48,61% (2018 р.). Друге місце в структурі імпорту займає залізничний транспорт. Найбільша питома вага за період 2016- 2020 рр. спостерігалась у 2016 р. – 26,27 %, найменша – 16,85% у 2019 р. Імпорт послуг морського транспорту коливається в межах 14,27% (2016 р.) до 29,21% (2020 р.), автомобільного від –9,76% (2018р.)до 16,63% (2020 р.).

Проведений аналіз дозволив дійти висновку, що за період 2016-2020 рр. імпорт транспортних послуг України менше їх експорт, в структурі експорту переважають послуги трубопровідного транспорту, в структурі імпорту повітряного. Найбільші темпи зниження експорту в останні роки спостерігались по послугам трубопровідного і залізничного транспорту. Щодо імпорту, то автомобільний та морський транспорт має позитивний характер до підвищення.

Література

1. Особливості експорту та імпорту транспортних послуг України. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://old.bumib.edu.ua/sites/default/files/visnyk/3_15.pdf
2. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/10/zb_Transpot.pdf
3. Легенький Г.М. Інтегральна політика України у сфері транспорту/ Г. М. Легенький //Автошляховик України. - 2009. - № 5. - С. 6-9

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО
СЕРЕДОВИЩА

УДК 355.1(477)

Бочевська М. Є.

здобувач вищої освіти ОС «Бакалавр» спеціальності «Екологія»

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ НА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Одним із пріоритетних напрямків національних інтересів нашої держави є: досягнення екологічної та техногенної безпеки, збереження й розважливе користування природними ресурсами. В державну екологічну стратегію до 2030 року, яка зафіксована в Законі України від 28 лютого-2019 року № 2697-VIII, сучасна реальність внесла свої корективи [1].

24 лютого 2022 року відбулося повномасштабне воєнне вторгнення на територію України. Офіційно зафіксовано ряд екологічних тривог: навантаження на діючі атомні електростанції; вороже захоплення та стала загроза ракетного ураження цих об'єктів та інших екологічно та техногенно небезпечних. По суті на території України ми спостерігаємо всі ознаки екологічного тероризму.

21 березня 2022 року сепаратисти обстріляли ПАТ «Сумихімпром», що послугувало приводом потрапляння аміаку в повітря. До конкретних екологічних ризиків спровокованих військовими діями, у даному випадку, можна зазначити шкоду здоров'ю людини й всього живого через вдихання небезпечних речовин, які є тригером таких хвороб як бронхіт, астма або ж ракові мутації [2].

З причини влучання ворожих ракет, повністю знеструмлюються шахти, котрі не маю можливості відкачати воду насосними станціями. Тиск води руйнує шахту з радіоактивними відходами, які просочуються в ґрунтові води.

Луганська теплова електростанція є суб'єктом маніпуляцій з боку сепаратистів, оскільки, у разі пошкодження з подальшим припиненням роботи відбудеться масштабне забруднення середовища. До подібних проявів екологічної «інфантильності» можна долучити той факт, що з боку противника прослідковувались хронічні підпали лісів на території близькій до Чорнобильської АЕС [3].

Сталі атаки на спальні райони міст та, безпосередньо, знищення газопровідної системи, призвело до потрапляння в атмосферу парникових газів та уранового пилу. Задokumentовані

випадки нищівної шкоди та повної ліквідації складів, де зберігалися: зернові культури, керосин, нафта, дизельне паливо та фармакологічні матеріали. Як побічний ефект зафіксовано високий рівень забруднення повітря, ґрунту та прилеглої зони контакту.

Окреме місце в даному переліку, займає зумисна руйнація каналізаційних насосних станцій. Нечистоти, без попереднього очищення, виливаються в річку Дніпро й значно погіршують якість води. Значний відсоток органічних елементів нищить екосистеми даної водойми. Брудні стоки багаті на патогенні бактерії, які призведуть до цвітіння води на рівні Чорного моря. Через злочинне мінування морського простору, тривалі стоянки військових кораблів та їх затоплення, з'явилася небезпідставна тривога щодо знищення Азовського моря. Сталі обстріли й пошкодження резервуарів заводу «Азовсталі» призвели до повального мору серед дельфінів. Їх тіла знаходять на узбережжях – Одеси, Туреччини й Болгарії.

Постійний терор об'єктів критичної інфраструктури та промисловості призводить до масштабних пожеж. В таких зонах ураження фіксують критичне зниження якості ґрунту й повітря, оскільки, при горінні виділяються токсичні гази, які отруюють середовище. Тривожною є ситуація із сховищами, де знаходяться промислові відходи, їх нараховується на території країни близько - шести мільярдів тонн.

Наступним атрибутом війни є процес детонації систем залпового вогню «Град» і «Ураган», який небезпечний окисненням прилеглої території та утворенням отруйних сполук. Вибух ракети, котрий має специфічний кольоровий спектр, ніщо інше, як сліди аміаку або ж азоту. Природне середовище після таких атак характеризується відсутністю питного ресурсу й повноцінною ліквідацією рослинного різноманіття.

На третьому місяці розгортання воєнних дій було задокументовано факти мінування протитанковими мінами та уцілілими уламками снарядів понад 81 тис. км². площі України, які несуть пряму загрозу й по закінченню війни. Всі без винятку боєприпаси, особливо ті, що несуть в собі широке поле ураження, містять в собі: уран, свинець та ряд інших отруйних речовин. Вони, в свою чергу, миттєво забруднюють точку свого приземлення й контактні зони, отруюючи їх на довгі роки. Дослідники вказують на те, що близько чотирнадцяти відсотків артилерійських снарядів не детонують [4]. Індокитай на тлі воєнних протистоянь, опублікував інформацію про наявні залишки цілих та пошкоджених мін: чотириста тисяч одиниць та два мільйона інших снарядів [5]. На теренах В'єтнаму, навіть з плином часу, у мирний час гинуть люди і від більш довгострокових екологічних негараздів. Більше мільйону в'єтнамців, котрі не досягли й двадцяти років, здобули статус людини з обмеженими можливостями через спадкові хвороби, велика вибірка й онкологічних ускладнень.

Неможливо уявити будь-який воєнний конфлікт без важкої техніки, слід зауважити, що навіть паливно-мастильні матеріали, для підтримки боєздатності цих велетнів, отруюють середовище важкими металами навколишнє середовище.

Глибокі вирви, як слід, від ракет чи осколково-фугасних мін створюють сприятливі умови для формування болотистих зон, що слугують джерелом розмноження комарів, як інструменту інфікування ссавців. Тим самим, зменшуючи кількість території придатної для фермерської діяльності чи запланованого будівництва. У В'єтнамі воєнна ескалація залишила по собі двадцять шість мільйонів ритвин [6]. Сучасні вчені користуються супутниковою візуалізацією даних наслідків війни, що демонструє повну картину стану довкілля й дає змогу зробити доцільні припущення про тип та розмір кожного конкретного снаряду.

Необхідно вказати про зафіксовані дані постраждалих природоохоронних зон, двадцять один відсоток таких територій (мільйон гектарів), що потребують кваліфікованого втручання. В даний перелік екологи включають Заповідник Смарагдової мережі. Наразі його мешканці знаходяться на межі повного зникнення. Розвивається тенденція до збідніння біорізноманіття через, в тому числі, шумове забруднення, як стресовий фактор для розмноження тварин [7].

Страждають і водно-болотні угіддя, які знаходяться під егідою Міжнародної Рамсарської конвенції. В ній наголошується про те, що така природна пам'ятка вважається унікальною та потребуючою захисту екосистемою, яка, в свою чергу, є стримуючим та захисним фактором щодо весняних повеней [8].

Необхідно зазначити про досвід парку «Донецький кряж», що за достовірними даними через неглибоку Савур-Могилу в ґрунт, а згодом і в річку, просочилися органічні продукти від розкладання нещодавно похованих. Приведений факт, послугував патологічній зміні біогеохімічного складу та винищив місцеві екосистеми [9].

Європейський Союз, координував наш екологічний курс для того, щоб Україна досягла статусу кліматично нейтрального статусу в 2050 році. Однак, останні події навряд прискорять цей процес. Наслідки для економічного важелю вимірюються мільярдами доларів. Бюджетний сектор на потреби екологічного благоустрою буде спрямований на виклики війни: відбудову житла та підтримки населення в умовах вимушеного переселення.

Важливо висвітлити той факт, що в світі є країни з великим запитом на наше зерно й російські мінеральні добрива на які, в даний проміжок часу, накладені санкції. Сьогоднішні умови не є повністю сприятливими для експорту, й в той же час, ворог нищить зерносховища, штучно створюючи екоцид.

Війна знайшла своє місце в кожному куточку природи - отруйні хімічні сполуки провокуватимуть онкологічні та невротичні захворювання, неконтрольовано вивільнені парникові гази, це рішучий поштовх до глобального екоциду в межах всього світу. Довгі роки

людина буде психологічно шрамована травматичними подіями фронту й тривалим процесом відновлення природних ресурсів. Раціональне вирішення цієї проблеми полягає в мудрому та висококваліфікованому підході до усунення наслідків військової агресії для довкілля й підвищення рівня екологічної грамотності серед населення. Тільки разом можна досягти успіху й підтримати свою Планету.

Література:

1. Техногенна-екологічна безпека В.М. Лобойченко, Є.О. Варивода, С.Р. Артем'єв, В.А. Андронов. В-тво «Знання» - 2001. С. 49.
2. Екологія. Юридичний вісник/ ред. Проф. С.А.Мирний В-тво НОРМА – 2000. С 217.
3. В. ХУДОБА, Ю.ЧИКАЙЛО ЕКОЛОГІЯ посібник Львів 2016 . С 502.
4. Хільчевський В.К. Водопостачання і водовідведення. Гідроекологічні аспекти. – Київ Київський, 1999. С. 166.
5. Романенко В.Д. Основи гідроекології: підручник / В.Д. Романенко. – Київ : Обереги, 2001. С 71.
6. Іванюк Д. П. Управління природоохоронною діяльністю: навч. посібник Д.П. Іванюк, І.В. Шульга. – К. : Алерта, 2007. С. 258.
7. Васюкова Г.Т. Екологія: підручник/ Г.Т. Васюкова, О.І. Грошева. – К.: Кондор, 2009. С. 84.
8. Білявський Г. О., Падун М. М., Фурдуй Р. С. Основи загальної екології: 2-е вид. К., 1995. С. 189.
9. Екологічний рух сьогодні: Теорія. Стратегія. Тактика. Кампанії. Акції. Практика. — К.: ЮНІКОРН, 1996. С. 51.
10. Екологія війни [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://liva.com.ua/theecology-of-war.html>.
11. Екологічні новини України та світу [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.news.ukrntec.com>
12. Науково-технічний журнал «Проблеми екології» (Донецький державний технічний університет) [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://fgtu.donntu.edu.ua/fm/eco.htm>

ЗНИЩЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПАРКУ СЯТІ ГОРИ НА ДОНЕЧЧИНІ В НАСЛІДОК БОЙОВИХ ДІЙ

З початком збройного конфлікту багато аспектів природоохоронної діяльності на сході України виявилися паралізованими. Гострим проблемним фактором на сьогодні стоїть питання захисту довкілля на межі бойового зіткнення. Екологічна ситуація Донбасу, яка у мирний час була позначена як кризова, в період воєнного протистояння набула ознак екологічної катастрофи. До прикладу, 405 кв. км. національного парку «Святі гори», що розміщені на території лісо-степу, й де руками людини було засаджено сорок відсотків рукотворного лісу, зараз перетворилися у руїни.

Відомо, що у 1997 році парку було присвоєно статус «Національний», до його індивідуальних неповторних рис можна віднести мальовничі крейдові гори з реліктовою сосною, крейдові бори та стародавні діброви [1 стр. 14]. Рослинний резерв заповідної зони дуже багатий, що зумовлено різноманіттям рельєфу, ґрунтового покриву та кліматичними умовами. Слід згадати про широколистяні ліси віком близько ста років. Парк налічує сорок три асоціації, занесені до Зеленої книги України [1 стр. 14]. У НПП «Святі гори» налічується до 250 різновидів тварин. В місцевому болоті найбільші в Україні колонії чапель. Рослинне різноманіття представляють: глечики, болотні іриси, жабурник та щитовник [1 стр. 26]. Цінність даного унікального куточка природи ще й в багатстві культурно-історичних пам'яток, оздоровчих кліматичних умовах та привабливому ландшафті. На території парку наявні унікальні природно-територіальні комплекси, а саме, скелі над річною Сіверський Донець, крейдяні бори й трьохсотлітня заплавна дібров. Візитівкою заповідника можна назвати храми побудовані із цегли з крейдяним вівтарем який зібрав в собі національні звичаї народної.

Дослідницький резерв «Святих гір» становить раритетний фонд флори. Під охороною парку перебувають унікальні представники рослинного різноманіття, деякі види занесені до Червоної книги України, також є рослини з Європейського червоного переліку [1 стр. 49].

Діяльність заповідника була призупинена в березні 2022 року через військову агресію яка несе загрозу життю й здоров'ю людей та заподіяння шкоди природним резервам. Питання екологічної безпеки «Святих гір» є критичним та потребує негайного реагування з боку усіх зацікавлених сторін та громадськості. Міністерстві захисту довкілля та природних

ресурсів опублікувало ймовірну цифру збитків, а саме, близько 5,5 мільйона гривень [2 стр.1].

Великою проблемою назараз є відновлення повноцінного функціонування та життєдіяльності цієї території, на теренах якої залишається військова техніка, точаться бої, лунають вибухи та горять боєприпаси. Військова агресія призвела до значного забруднення довкілля шкідливими речовинами, уламками металів й важкими металами внаслідок артилерійських обстрілів та застосування вибухівки утворились численні вирви. Відбувається суттєве змінення якості ґрунту, що потребуватиме рекультивації та відновлення, порушується баланс екосистем.

Суттєво понівечена не тільки земля, а й пошкоджені водогінні мережі. Вода також може стати зброєю і її використання не є новим явищем. Ворог використовує удари по очисним спорудам, як зброєю проти мирного населення. Лінія фронту часто проходить по річкам, й на сході України по річці Сіверський Донець. Кожен день над нею пролітають сотні снарядів, а в багатьох місцях береги річки заміновані. В кожній ракеті до півтори тонни пального яке може зберігатися близько тридцяти років й потрапляє у воду. Що призводить до забруднення, небезпек для життя й здоров'я людей не тільки біля лінії зіткнення, але й по всій країні на довгі десятки років [3 стр.30]. Конфлікти високої інтенсивності вимагають і використовують велику кількість палива, що призводить до масованих викидів CO₂ та зміни клімату. Масштабне переміщення важкої техніки по території НПП призведе до широкого фізичного пошкодження чутливих ландшафтів та біорізномайття. Використання вибухової зброї в межах парку створює величезну кількість уламків, що несе пряму фізичну загрозу усьому живому.

Мінна небезпека, нажалі, залишається роками та призводить до втрати можливостей природокористування цією охоронною зоною. Унаслідок обстрілів терористичними угрупованнями мали місце масовані пожежі, що призвело майже до повного вигорання лісового масиву. Авіаційні атаки викликали потрапляння у довкілля великої кількості токсичних речовин, знищення родючого шару ґрунту, рослинного покриву, об'єктів в дикій фауни, в тому числі занесених до Червоної книги України видів тварин. Значні втрати ми спостерігали власноруч та знайшли підтвердження у джерелах інформації [5 стр. 6].

Також уцілілі ракети та рештки від снарядів дуже пошкодили кору, гілки, верхівки дерев та ґрунтовий покрив. Це призвело до ослаблення й гибелі лісових насаджень.

На території Національного парку встановлені мисливські вишки задля бракон'єрської діяльності та ведеться масовий вируб лісу [4 стр.57].

Таким чином, бойові дії на території НПП «Святігори» призвели до масової трансформації природних екосистем, в тому числі знищення надзвичайно цінних для повного руйнування ґрунтового покриву, неймовірного збіднення біорізноманіття.

Література

1. Сучасний стан та охорона природних комплексів в басейні Сіверського Дінця– 2017 р. [1 стр. 14], [1 стр.26], [1 стр.49], [1 стр.139].
2. Стаття «НікВест» «На межі знищення: Як заповідна Кінбурзька коса потерпає від дій окупантів « 19.01.2023 р. [2 стр.3
3. Оцінка екологічної шкоди та пріоритети відновлення довкілля на сході України В. Карамуша, Д. Вейр, Л.Ніколь 2017 р. [3 стр.30].
4. На межі виживання: знищення довкілля під час збройного конфлікту на сході України. Загороднюк І.В., Блага А.Б., Короткий Т.Р., Мартиненко О.А. Київ 2017 р. [4 стр.57].
5. «Еколого-економічні наслідки російсько-української війни». Сак Т.В., Білю І.О. 2022 р. [5 стр. 6].

УДК 628.47

Буличова М.О.

здобувач вищої освіти ОС «Бакалавр» спеціальності «Екологія»

ПЕРЕРОБКА ВІДХОДІВ ТА СОРТУВАННЯ СМІТТЯ В НОРВЕГІЇ, НІМЕЧЧИНІ, ІЗРАЇЛІ ТА БОЛГАРІЇ

Досвід Норвегії. Міжмуніципальна екологічна компанія ARIM, розташована на північному заході Норвегії, належить семи муніципалітетам. Щорічно йому доводиться переробляти близько 50 тисяч тонн відходів, переважно муніципальних. Ойстейн Солевог, директор компанії, розповів про політику Норвегії щодо поводження з твердими комунальними відходами.

За законом в Норвегії виробник або імпортер товарів несе відповідальність не тільки за безпеку продукції, а й за її вторинну переробку, а також повинен забезпечувати збір товарів, які вийшли з ладу. Така розширена відповідальність обов'язкова для всіх видів упаковки, електронного обладнання та невеликих автомобілів та мотоциклів. Норвезький уряд активно обговорює встановлення схеми переробки та скорочення споживання текстилю [1]. На підставі Європейського законодавства з 2009 року у Норвегії повністю заборонено звалища [1,2].

Результати впровадження такого підходу ми мали спостерігати на власні очі та аналізувати. Так відходи домоволодінь, органічні відходи взагалі не можна вивозити на звалища та полігони.

Відходи, що не підлягають вторинній переробці, спалюються, внаслідок чого утворюється тепла енергія, органічні відходи також використовуються для компосту і для видобутку біогазу. Тільки мала кількість муніципалітетів має власні виробничі майданчики з отримання біогазу, інші закуповують послугу на єдиному скандинавському ринку. Будівництво власних переробних підприємств є пріоритетним завданням у сфері поводження з відходами у Норвегії.

Відходи домогосподарств становлять близько 20% від усіх відходів, що утворюються в країні. На одного мешканця на рік припадає близько 450 кг відходів. Більше половини їх спалюється. 25% відправляється на вторинну переробку (метал, скло, папір), 15% - біорозкладаються (використовуються як компост або для виробництва біогазу), 4% вирушають на полігони (камені, певні види пластику, що не підлягають вторинній переробці). 15-20% відправлених на спалювання відходів - зола, з якої виділяються метали та вирушають на вторинну переробку.

У країні діє податок на сміття, яке є частиною податку на нерухомість. Засоби з податку на сміття, що надходять, використовуються тільки у сфері поводження з відходами.

У Норвегії є 2 основні підходи до збору та вивезення відходів. Половина відходів збирається на рівні домогосподарств – на 1 будинок чи мікрорайон встановлюються контейнери, які потім вивозяться вантажними автомобілями. Органічні відходи вивозять 1-2 рази на тиждень, тверді відходи, що не підлягають переробці – раз на 3-4 тижні. Скло та метал збирають разом. Відходи, які недоцільно збирати на рівні домогосподарств – наприклад, відходи садівництва та будівельне сміття – сортуються на спеціальних майданчиках, які мають бути присутніми у кожному муніципалітеті.

З населенням проводиться роз'яснювальна робота, в тому числі поширюються скорочені інструкції з приводу сортування. Подібний зразок ми побачили у Пошгруні готелі для українських біженців, яким запропонували сортування сміття.

У Норвегії чітко поділяють відходи домогосподарств та відходи, одержані в результаті діяльності організацій (шкіл, магазинів, офісів тощо). Муніципалітети не повинні збирати відходи від бізнесу. Будь-яка організація відповідає за вивезення власного сміття. Муніципалітет Аскер об'єднаний із двома прилеглими муніципалітетами. На рік на одного мешканця припадає близько 453 кг сміття. У 2016 році муніципалітет розробив генеральний план у галузі поводження з відходами. Були поставлені такі завдання: скоротити харчові відходи, підвищити рівень вторинної переробки до 60% (нині в середньому по країні переробляється 40% відходів, муніципалітет Аскер досяг показника 50%), скоротити до 2025 року на 30% утворення відходів, що не підлягають вторинній.

У кожному домогосподарстві встановлені контейнери для сортування органічних відходів, паперу, пластику, токсичних відходів та інших відходів, що не підлягають вторинній переробці. Щорічний платіж на 1 домогосподарство складає близько 400 євро. Для економії можна

об'єднуватись із сусідами, тоді вивозитимуть меншу кількість баків. Для багатоквартирних будинків встановлюється по одному комплекту контейнерів на кожні 50 квартир, сортуються скло та метал(рис. 1).

А

Б

Рис. 1. Сортування сміття за допомогою екополімерних пакунків: А- зовнішній вигляд екопакета, Б – екологічне маркування.

З текстилем ситуація складніша – потрібно пройтися до магазинів одягу, в якому можуть бути контейнери для текстилю. У магазинах можна здати батареї, лампочки та електроніку. У зв'язку із системою розширеної відповідальності виробника старий телевізор чи холодильник здаються там, де продаються подібні товари.

Досвід Німеччини. За даними порталу Statista.com, кожен мешканець Німеччини в середньому виробляє близько 450 кілограмів сміття на рік. З них 197 кілограмів - це домашнє і великогабаритне сміття, 143 кілограми - перероблені відходи, такі як папір, упаковка, скло, 107 кілограмів - органічні відходи і 2 кілограми - решта сміття, до якого, наприклад, відносяться батареї і шкідливі. Ми спостерігали, що кожне домогосподарство має від трьох до восьми різнокольорових контейнерів для сміття. Системи керування відходами можуть трохи відрізнятися залежно від землі чи міста, але загалом принцип єдиний – сміття потрібно сортувати та переробляти (рис. 3).

А

Б

Рис. 2. Контейнери для сортування сміття: А - зовнішній вигляд ємностей, Б – маркування типу сміття.

Перший сучасний німецький Закон про утилізацію відходів було ухвалено 1972 року. Це було рішення про закриття так званих "диких звалищ", куди кожне поселення звозило своє сміття. Були організовані великі, центральні "Полігони для сміття". Через деякий час вони були визнані "бомбами уповільненої дії", тому що часто токсичні речовини з таких звалищ потрапляли в ґрунт та ґрунтові води. Крім того, місткість кожного звалища була обмежена - рано чи пізно її змушені були "консервувати" та виводити з експлуатації.

Однією з останніх змін у галузі утилізації сміття стали правила, запроваджені у серпні 2018 року. Новий закон регулює обіг електричного та електронного обладнання (ElektroG). Тепер до цієї категорії належать меблі, одяг та взуття, оснащені електронними елементами, наприклад, полиця з підсвічуванням, подушка з підігрівом або кросівки зі світлодіодною підошвою. Такі предмети більше не можна викидати у контейнер разом із побутовими відходами. Їх потрібно здавати на утилізацію до спеціального пункту прийому або безпосередньо продавця. Майже у кожному великому торговому центрі є контейнер для електроніки. За порушення правил сортування сміття у Німеччині передбачено штрафи. Неправильне розподілення відходів, перевищення ваги контейнера, занадто спресоване сміття або просто переповнені баки - розмір штрафу залежить, як правило, від федеральної землі. Зазвичай вперше помилка коштує 10-20 євро, але за регулярні порушення можуть виписати штраф до 2,5 тисяч євро. Німецький уряд регулярно вживає заходів проти "уклоністів": комуни зобов'язані контролювати утилізацію відходів, а також стежити за виконанням екологічних норм.

Завдяки послідовній політиці у питанні переробки сміття, до 2015 року кількість відходів у категорії "решта сміття" (Restmüll), що найчастіше виявляється на звалищах, скоротилася до 14 мільйонів тонн. Ця цифра, за твердженням федерального міністерства з охорони навколишнього середовища, з кожним роком знижується, чому сприяють усіх громадян Німеччини уважне сортування відходів та нові способи утилізації. Однак кількість деяких інших категорій сміття, навпаки, збільшується. Це стосується, наприклад, біосміття та електроніки, частини яких також не піддаються переробці, та пов'язано насамперед із зростанням добробуту жителів країни.

Досвід Ізраїлю. На вулицях Ізраїлю ми теж побачили багато ємностей для сміття: ящики для паперу, клітини для пластикових пляшок, контейнери для старого одягу та баки для харчових відходів. За підвищеною увагою до екології стоять фінансові питання. За кожен тонну несортованого сміття міська влада зобов'язана заплатити державі понад 25 доларів. Окрім традиційних баків та контейнерів, в ізраїльських містах можна побачити сміттєві баки оранжевого кольору. Вони призначені для скидання фабричної упаковки із пластику, картону, поліетилену, металу. З 1 липня 2011 року в країні діє закон, за яким усі виробники повинні

утилізувати упаковку від товарів, що продаються. Зараз виробники повинні переробляти 60% приблизно з мільйона тонн упаковок, а у разі невиконання норми платять 2500 шекелів за тонну. До 2020 року виробників зобов'язують утилізувати 100% упаковок. Викидати упаковку на звалища буде повністю заборонено. Середньостатистичний ізраїльтянин виготовляє від одного до двох кілограмів сміття на день. Це набагато більше, ніж у країнах Західної Європи, що вважається зразком у питанні переробки побутових відходів. Основна частина виробленого нами сміття складається з того, що ми купуємо, але не споживаємо: упаковки та невикористані продукти. Близько третини куплених продуктів ідуть у відходи. Ізраїльська сім'я викидає у кошик для сміття тисячі шекелів на рік. Додайте до цього одяг, електроніку.

Ізраїльтяни виробляють багато сміття, не усвідомлюючи, наскільки величезна його кількість. І, скажімо прямо, не дуже цікавляться цими цифрами. Їм також байдуже, що відбувається з побутовими відходами згодом. Хочеться сподіватися, що наші співгромадяни хоч би сортують сміття, а не звальюють все в одному місці: упаковки – у помаранчевий бак, скло у фіолетовий бак, а пляшки, за які можна отримати повернення, – до супермаркету. На жаль, так чинять далеко не всі. Складається враження, що до проблеми побутових відходів із байдужістю ставляться не лише пересічні громадяни, а й політики та високопосадовці.

Муніципальні служби вивозять сміття через перевалочні пункти великі звалища. Іноді відбувається певне сортування відходів, іноді ні. 80% сміття просто заривають у землю. Більшість подібних "поховань" знаходиться в Негеві, що перетворився на всеізраїльський смітник. Тим часом величезна кількість сміття скидається на нелегальних звалищах. Гірше того, частина цих відходів є канцерогенними речовинами. Те саме відбувається під час пожеж на звалищах. За даними міністерства з охорони навколишнього середовища, близько 70% канцерогенів, що забруднюють повітря, пов'язані із сектором переробки побутових відходів. До того ж, захоронення відходів і спалювання сміття призводить до викиду парникових газів, що є основною причиною кліматичної кризи на планеті.

Досвід Болгарії. Ще на початку 2000-х столиця Софія пережила сміттєвий колапс. Місто, яке за добу виробляє тисячу тонн відходів, тонуло у смітті. Колапс підштовхнув до сміттевої реформи. Міська влада розбила новий полігон, потім за півтора роки побудували один із найбільших у світі заводів із механіко-біологічної обробки сміття. Щодня у цьому комплексі, який займає понад 80 га, приймають та сортують понад тисячу тонн відходів із Софії та її околиць. Тверді відходи сортують тут по-сучасному та безпечно для працівників. Більшість процесів – автоматизовані. Спочатку на спеціальних ситах із відходів відокремлюють скло, каміння, метал та будівельні матеріали. Потім органіку - залишки рослин та їжі, і відправляють її на компостування. Решта – перебирають вручну. Відсортована вторинна сировина — папір, скло

та пластик відправляють на повторну переробку. А все, що залишається, висушують та пресують.

Сортування сміття Софії надається непросто, каже активіст Стефі Калчева. 10 років тому, коли Болгарія увійшла до ЄС, у місті відходи сортували лише 5% мешканців. Склотару та макулатуру майже ніде не приймали. Зараз сміття сортує кожен 5-й. За вивезення та переробку сміття болгари сплачують податок. Він залежить від площі житла. У середньому за двокімнатну квартиру сім'я сплачує 150 євро. Для нежитлових приміщень ставки набагато вищі. Наприклад, офіс у 300 квадратів – 750 євро.

Таким чином, запозичення корисного досвіду європейських країн є перспективним и вкрай необхідним для збереження екологічних систем, відновлення їх рівноваги. Україна має всі можливості для впровадження цього досвіду на власних теренах.

Література

1. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. Сміття. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BC%D1%96%D1%82%D1%82%D1%8F>
2. Stratera mediengroup. Aussiedlerbote. Раздельный сбор мусора в Германии: что нужно знать?. URL: <https://aussiedlerbote.de/2021/02/razdelnyj-sbor-musora-v-germanii-chto-nuzhno-znat/>

УДК 504:336

Данченко О. В.

здобувач вищої освіти ОС «Бакалавр» спеціальності «Екологія»

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАКОРДОННИХ ПРОМИСЛОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ

Найбільшу загрозу навколишньому середовищу несуть великі промислові компанії, які виготовляють велику кількість продукції, особливо електроніки. Задля уникнення такого впливу деякі закордонні компанії ввели і продовжують впроваджувати у своє виробництво екологічну політику. І, оскільки в Україні існує велика проблема забруднення геосфери промисловими підприємствами, можливо підібрати для промислових підприємств методи екологізації виробництв з урахуванням досвіду закордонних підприємств.

Промисловий комплекс України має таку структуру (індекси продукції у % за 2022 рік) (табл. 1)[1 - 4].

Таблиця 1. Структура промислового комплексу України

Тип промисловості	Індекс продукції по відношенню один до одного, %
Важка промисловість:	65,3
• паливно-енергетичний комплекс	33,2
• металургійний комплекс	11,2
• машинобудівний комплекс	9,0
• хімічно-лісовий комплекс	8,3
• промисловість будівельних матеріалів	3,6
Харчова промисловість	18,5
Легка промисловість	2,2
Інші галузі промисловості	14,0

Найбільш розвинуті та прибуткові компанії, що належать до цього комплексу: металургія - METINVEST, АрселорМіттал Кривий Ріг, Ferrexpo; АПК – Kernel, МХП, Ніболун, АДМ Юкрейн; ритейл- АТБ, Zerkalniy, Fozzy Group, ТЕДІС Україна; ПЕК - ДТЕК, УкрНафта; Київстар (телеком) та ін. [5].

Оскільки виробництво країни має таку структуру, прикладами методів «зеленої» політики, спрямованої на екологізацію промисловості, можуть слугувати три компанії: Apple, Panasonic та Dell.

Apple – американська технологічна корпорація, що проектує та розробляє програмне забезпечення, онлайн-сервіси і побутову техніку. До головних цілей компанії відносяться: а) знизити вплив на клімат; б) зберегти цінні ресурси; в) стати першовідкривачами й почати використовувати найбезпечніші матеріали в процесі виробництва продуктів.

Задля цього Apple використовує такі способи екологізації своєї діяльності [6 - 10].

Вона поставила собі чітку мету - повний перехід усіх їх будівель у світі на екологічну енергію. Зараз, вже близько 95% приміщень корпорації оснащені відновлюваною чистою енергетикою.

Розробила Програму «Захист навколишнього середовища» (Environmental Protection Program), до якої входять цілі: А) Створити товар з низьким вмістом вуглецю. Активне використання у своїх товарах тих матеріалів, до складу яких входить мінімальна кількість вуглецю і вторинних матеріалів. Вже створена перша партія нового алюмінію з низьким рівнем вуглецю і задіяна у виробництві MacBook Pro 16 дюймів. Б) Робот на ім'я «Дейв». Він створений, щоб витягувати з айфонів Taptic Engine та інші цінні матеріали: рідкісні види магнітів з металів,

сталі і вольфраму. В) Переробна лабораторія в Остіні, штат Техас. Це місце з новітніми технологіями, які дозволяють переробляти електронні відходи. Г) iPad, Mac, Apple Watch і iPhone, починаючи з 2019 року випускаються з перероблених матеріалів.

Новий дизайн товарів і новий підхід до перероблених матеріалів дозволив знизити вуглецевий слід компанії на 4.3 млн. тонн за 2019 рік.

Наступною є Panasonic Corporation – велика японська компанія з машинобудування і електроніки. Вона має на меті зменшити негативний вплив на клімат завдяки використанню у своїй роботі та своїх пристроях відновлювальних джерел енергії. Але цікавішим способом, що відрізняє Panasonic від інших компаній, є те, що виробник перемістив штаб квартиру в Північній Америці від приміського Секокуса, штат Нью-Джерсі, до LEED-сертифікованої будівлі в центрі міста Ньюарк за допомогою станції Penn Station. Таким чином, компанія усунула необхідність працівників їздити на власних авто до роботи і зменшила кількість викидів в атмосферу [11].

Ще однією із великих закордонних компаній, що використовують у своїй праці екополітику, є Dell, - компанія з виготовлення електроніки. Вона виробляє пристрої, що працюють довше за звичайні і легко оновлюються. Але найважливішим є те, що корпорація повторно використовує дві третини пластику, залученого до їх виробничого процесу. Також виробник активно продає свої відремонтовані пристрої та ноутбуки, продає запасні частини і випускає великі посібники про те, як ремонтувати свої ноутбуки і планшети[12].

Ведення екологічної політики в цих компаніях може слугувати прикладом для виробничих підприємств України. Для отримання енергії більш екологічним шляхом промислові підприємства можуть використовувати альтернативні способи енергії або перенести свій офіс у більш доступне для громадського транспорту місце – це приведе до того, що більшій частині працівників не треба буде використовувати власні авто. Компанії із виробництва АПК і машинобудування можуть ввести у виробництво програму із вторинного використання пластику та інших матеріалів. Також є можливість ремонтувати і перепродавати свою продукцію. Такі способи екологізації діяльності компаній допоможе зменшити негативний екологічний слід і разом з цим підвищити економічний рівень країни.

Література:

1. Промисловий комплекс України: розвиток і розміщення. Реферат. Географія. Osvita.Ua. [Електронний ресурс]: <https://osvita.ua/vnz/reports/geograf/23963/>
2. Промисловість України. Підготовка до ЗНО. Освітній портал «Академія». [Електронний ресурс]: <http://zno.academia.in.ua/mod/book/tool/print/index.php?id=2524>
3. Промисловий комплекс України: стан та перспективи модернізації. Ж. Д. Анпілогова. УДК 338.45:330.341.1:332.1. Академії муніципального управління. [Електронний ресурс]: http://www.economy.in.ua/pdf/7_2012/29.pdf

4. Індекси обороту продукції добувної та переробної промисловості (2016=100%) за видами діяльності (угруповання секцій В-С, секції В, С), скориговані на календарний ефект (експериментальні розрахунки). 2022 рік. Економічна статистика / Економічна діяльність / Промисловість. UKR.STAT. [Електронний ресурс]: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
5. 100 найбільших приватних компаній України 2021. FORBES. [Електронний ресурс]: <https://forbes.ua/ratings/100-naybilshikh-privatnikh-kompaniy-ukraini-2021-12102021-2580/>
6. День Землі: 5 найбільш «зелених» технологічних компаній світу. Анастасія Можаровська. 24ТЕХНО. [Електронний ресурс]: https://24tv.ua/tech/den_zemli_22_kvitnya_5_naybilsh_zelenih_tehnologichnih_kompaniy_svit_u_n1144233/
7. ТОП-25 кращих екопрограм компаній. DSNEWS.UA. [Електронний ресурс]: <https://www.dsnews.ua/ukr/reitingi/top-25-luchshih-ekoprogramm-kompaniy-22022021-416268>
8. Екологія Apple: як компанія відмовляється від вуглецевого сліду. ICOOLA. [Електронний ресурс]: <https://icoola.ua/blog/ecologiya-apple/>
9. Як Apple допомагає захищати довкілля. Apple. [Електронний ресурс]: <https://support.apple.com/uk-ua/guide/mac-help/mchlp2633/mac/>
10. Компанія Apple до 2030 року планує стати вуглецево-нейтральною. РУБРИКА «Все по поличках». [Електронний ресурс]: <https://rubryka.com/2020/07/22/kompaniya-apple-do-2030-roku-planuye-staty-vugletsevo-nejtralnoyu/>
11. Заради більш придатною для життя навколишнього середовища. Panasonic. [Електронний ресурс]: <https://ewtr.panasonic.com/ua/social-responsibility/environmental-awareness-5/>
12. Кодекс поведінки Dell Technologies. Стратегія успіху. Dell Technologies. [Електронний ресурс]: <https://corporate.delltechnologies.com/content/dam/delltechnologies/assets/microsites/codeofconduct/2018/docs/translations/Dell-Technologies-Code-of-Conduct-How-We-Win-Ukrainian.pdf>.

УДК 628.47

Дітенберг А. А.

здобувач вищої освіти ОС «Бакалавр» спеціальності «Екологія»

ДОСВІД СОРТУВАННЯ СМІТТЯ НІМЕЧЧИНИ

Побутове сміття — фракція твердих відходів, яка утворюється в комунальному господарстві міст та інших населених пунктів. Зростання відходів виробництва та споживання —

одна з найактуальніших екологічних проблем сучасного світу. В Україні сортують 4 % побутових відходів, решту спалюють або вивозять на сміттєзвалище [1].

Роздільний збір сміття для України поки що не такий звичний, як для жителів Японії, Європи чи Америки. Багато хто з нас просто не знає, в чому користь сортування відходів, тому не надає цьому значення. Навіщо це все-таки потрібно? Давайте розбиратися разом.

Для прикладу хочу розповісти про власний досвід сортування сміття в Німеччині. Мені довелося особисто зіткнутися з цим. Наприклад на рис. 1. зображені баки для сміття – які стоять біля кожного будинку в Німеччині.

Рис. 1. Баки для сортування сміття

З початку мені було важко сортувати сміття – бо в Україні для сортування сміття не розроблено систему. В Німеччині же дуже гарно і гармонійно все доводять для жителів. Хочу запропонувати вам таблицю 1 – де розписано, що можна, заборонено та у який контейнер викидати сміття.

Наприклад раз на рік для всіх жителів по пошті відправляють календар, в якому розписано коли та який колір баку зі сміттям будуть вивозити. Жителям необхідно лише виставити потрібний бак у ранці на дорогу. А протягом дня його вивезуть спеціальні машини.

Таблиця 1. Правила сортування сміття по бакам

Синій		Зелений або білий		Жовтий або помаранчевий		Коричневий		Сірий або чорний
можна	заборонено	можна	заборонено	можна	заборонено	можна	заборонено	можна
журнали; газети; флаєри; картонні коробки для яєць; гофрований картон.		воцнений папір; копіювальний папір; паперові рушники; жирні коробки від піци		вина; пляшки для олії та оцту; флакони для парфумів; пусті скляні фармацевтичні бите скло; кераміка; кристали; кераміка; горщики для квітів;		фрукти, овочі та їх шкірку; кавову гущу та фільтри; чайні пакетики; яєчну шкаралупу; залишки їжі; мертвих тварин; пакетів для пілососів;		попіл; оброблена деревина; шкіра; Сірий або чорний кошик (Restmüll) призначений для всього, що не можна поміщати в інші кошики.

Складане автором [2]

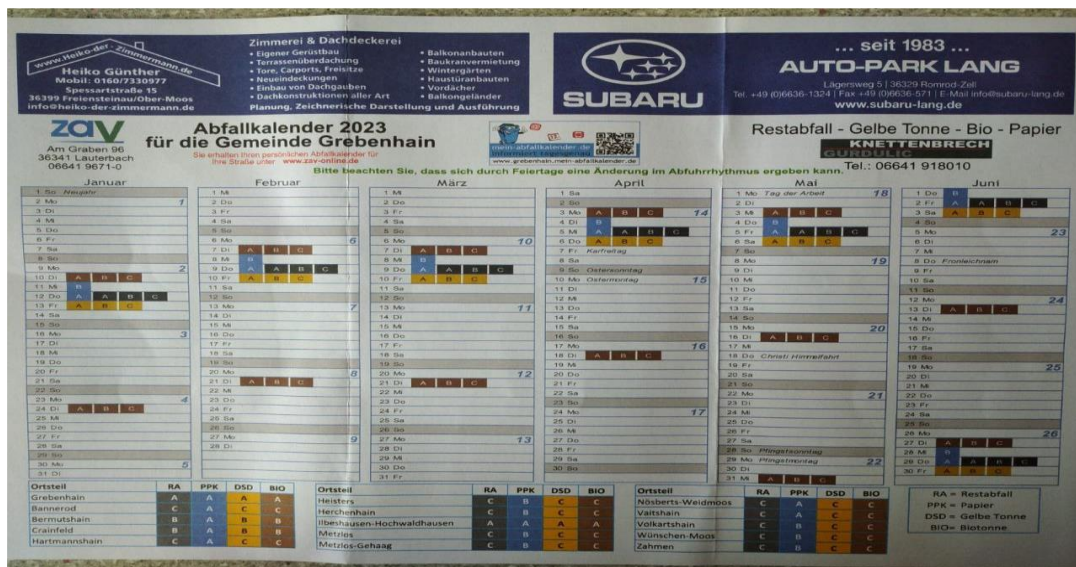

Рис. 2. Календар вивозу сміття

У висновку можна сказати, що в Німеччині дуже розвинута система сортування сміття. Тому можна стверджувати – що Німеччина більш екологічна та чиста порівняно з Україною щодо обігу твердих побутових відходів.

Щоб в Україні також сортувати сміття – необхідно починати з людей. Треба привити звичку людям та розповісти чому це необхідно та які наслідки несортованого сміття для навколишнього середовища. Також необхідні величезні інвестиції з боку держави для створення і впровадження системи сортування по всій території України.

Література

1. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. Сміття. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BC%D1%96%D1%82%D1%82%D1%8F>
2. Stratera mediengroup. Aussiedlerbote. Раздельный сбор мусора в Германии: что нужно знать?. URL: <https://aussiedlerbote.de/2021/02/razdelnyj-sbor-musora-v-germanii-chto-nuzhno-znat/>
3. Маркетинг: бакалаврський курс: Навчальний посібник / За ред. д.е.н., проф. С.М. Ілляшенка. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004.

УДК 691.5

Іващенко В. А.

здобувач вищої освіти ОС «Бакалавр» спеціальності «Екологія»

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ АТОМНОЇ ЕНЕРГІЇ

На сьогодні у світі працює близько 400 атомних електростанцій (АЕС). Вони забезпечують майже 10% енергії, що виробляється на Землі. В Україні атомні електростанції виробляють близько 45% електроенергії. Проте їхня експлуатація пов'язана з низкою екологічних проблем. До них можна віднести: утилізацію радіоактивних відходів; великі об'єми теплових забруднень; виробництво та розповсюдження ядерної зброї.

У процесі роботи на атомних електростанціях використовують як паливо радіоактивні елементи - уран, торій і плутоній. Отримання енергії базується на реакціях радіоактивного розпаду елементів, що відбувається в реакторах. Проте відходи, які залишаються після використання палива, є доволі небезпечними для навколишнього середовища, та всіх живих істот. На розпад потребують тисячоліття ізоляції.

Серйозний вплив атомних електростанцій на навколишнє середовище виявляється у регіональних змінах кліматичних умов у зв'язку з концентрацією великих обсягів теплових викидів на порівняно невеликих територіях. Іншим небезпечним явищем, пов'язаним із діяльністю атомних електростанцій, є виробництво і розповсюдження ядерної зброї.

Вплив на довкілля гідроелектростанцій:

- спостерігається зміна гідрологічного режиму;
- руйнування берегів;

- затоплення значних площ земель.

При створенні водосховищ зміна гідрологічного режиму пов'язана із формуванням зони підтоплення, внаслідок підняття рівня ґрунтових вод. Діяльність хвиль водосховища може привести до руйнування берегів, що може стати причиною руйнування населених пунктів, підприємств, сільськогосподарських угідь [1].

На мадридській конференції з питань клімату (2019 р.) Генеральний секретар ООН А. Гутерреш сформулював наступні умови запобігання катастрофічним змінам клімату планети:

- до 2030 року скоротити на 45% викиди парникових газів;
- до 2050 року досягти вуглецевого нейтралітету;
- не допустити підвищення середньої глобальної температури більш, ніж на 1.5°C.

Що стосується ядерної енергетики, то важкі аварії на АЕС «Три Майл Айленд» (США), Чорнобильської (СРСР) і «Фукусіма» (Японія) істотно загальмували процес її розвитку. Чорнобильська трагедія дійсно призвела до загибелі людей через радіаційний фактор. За даними Наукового комітету ООН з дії атомної радіації, кількість людей з небезпечним рівнем опромінення склала 134 людини. З них померло 48. Зафіксовано близько 6 000 порушень функцій щитоподібної залози. Науково-технічний прогрес зупинити неможливо. Практично всі використовувані людством технології: транспорт, енергетика, видобуток копалин, хімічна промисловість, металургія і т. д. - несуть не тільки блага, а й породжують потенційні небезпеки.

Ядерна енергетика становить лише близько 20% сумарної потужності українських електростанцій, але дає понад половину споживаної в країні електроенергії. Це унікальне досягнення. Вона є фундаментом, на якому тримається життєздатність України, її сьогодення і майбутнє. В країні діє 15 ядерних енергоблоків. Для 11 з них термін служби продовжений на 10 - 20 років. Існує можливість продовження терміну експлуатації ще на 10 - 20 років [2].

На сьогоднішній день ситуація з електроенергією в Україні є доволі складною. Через російську агресію, багато станцій потребують відновлення, та ремонту. Найбільшою АЕС в Європі, та 3 у світі є Запорізька атомна електростанція. Вона має 6 енергоблоків, а це 40% всіх атомних реакторів в Україні. З початку вторгнення Росії на територію України не раз потерпала і потерпає від обстрілів.

Якщо при роботі енергоблоку на потужності буде повне їх знеструмлення, відсутність роботи дизельних генераторів та відсутність роботи персоналу, залишиться близько 3-х годин поки не почне перегріватись активна зона і вона може розплавитись. А далі це може завершитись аварією, як на станції Фукусіма, де розплавилась зона і стався викид радіації у навколишнє середовище. Навіть якщо зупинити реактор, він продовжує виділяти тепло, і його потрібно охолоджувати. У випадку пошкодження працюючих електроопор енергію для охолодження надаватимуть дизельні генератори [3].

На сьогодні масованими ударами по інфраструктурі України Росія пошкодила практично всі ТЕС та великі ГЕС. Практично вся теплова та гідрогенерація зазнала ушкоджень внаслідок масованих ракетних ударів. внаслідок масованих ракетних ударів по критичній інфраструктурі в Україні пошкоджено близько половини енергосистеми. Аби якось збалансувати витрати електроенергії, в країні впровадили планові та аварійні відключення світла. Вплив проблем з енергетикою в Україні також відчули на собі сусідні країни. Наприклад Молдова була знеструмлена, через масований обстріл України.

Література:

1.Вплив на довкілля при виробництві електроенергії. URL: <https://energo.km.ua/page/vpliv-na-dovkillja-pri-virobnitstvi-elektroenergiji>

2.Про проблеми електроенергетики України. URL: <https://ukrns.org.ua/diyalnist/2020/item/1373-pro-problemy-elektroenerhetyky-ukrainy>

3. Безпека Запорізької АЕС. Чи є загроза нової ядерної катастрофи та як на дії РФ реагує світ. URL: <https://suspilne.media/270611-bezpeka-zaporizkoi-aes-ci-e-zagroza-radiacijnogo-vikidu-ta-ak-na-dii-rf-reague-svit/>

УДК 502.3:504.5

Костянтин Ломага

здобувач другого рівня вищої освіти спеціальності «Екологія»

ВЕКТОРИ ОБЛІКУ ВИКИДІВ ПАРНИКОВИХ ГАЗІВ В УМОВАХ БЕЛІГЕРАТИВНИХ ДІЙ

Американський кліматолог і геофізик Майкл Е. Манн у своїй книзі «Нова кліматична війна: боротьба за повернення нашої планети» (The new climate war: The Fight to Take Back Our Planet, 2021) стверджує, що людству потрібно переосмислити базову концептуальну модель сучасної економіки, тому що «має бути розмова про те, чи можемо ми продовжувати цей шлях збільшення видобутку та споживання ресурсів на стійкій основі». Науковець стверджував: «Ми подолаємо пандемію. Через рік чи два вона буде у нас у дзеркалі заднього виду, але ми все одно будемо повністю занурені в кризу, яка є кліматичною кризою, і, сподіваюся, переживши цю пандемію, ця криза дасть нам можливість подумати про те, як ми вирішимо цю ще більшу кризу».

Вуглекислий газ є найвідомішим і найважливішим чинником зміни клімату, але клімат також реагує на інші парникові гази, які мають різний час перебування у атмосфері, різний потенціал зміни клімату. До цього переліку відносять в першу чергу метан, нітроген та сульфур оксиди, галогенпохідні органічних сполук, а також зміни поверхні землі. Розумний вплив на ці

фактори, у поєднанні з серйозними та постійними спробами досягти нульового рівня викидів вуглекислого газу можуть призвести до значного запобігання змін клімату. В даний час для оцінки впливу на клімат факторів, не пов'язаних з вуглекислим газом, використовуються простіші інструменти, включаючи кліматичні моделі меншої складності та кліматичні показники. У роботі [2] обговорюються сильні та слабкі сторони цих підходів, а також можливості та перспективи майбутнього розвитку. Оцінка впливу на клімат викидів всіх парникових газів поки неможлива у більшості сучасних кліматичних моделей, хоча відбуваються перспективні розробки.

В наслідок військового конфлікту в Україні завдано значні шкоди довкіллю. Крім руйнування унікальних природних екосистем, складових урбоекосистем, локального забруднення, військові дії спричиняють значні викиди парникових газів в атмосферу, що уповільнює досягнення цілей Паризької угоди. У минулому викиди парникових газів, пов'язані з військовими діями та конфліктами, часто ігнорувалися, величина варіювалась в межах 5%. В червні 2022 року запропоновано структуру для звітування військовими викидів [3] з метою декарбонізації сектору.

За даними аналітичного огляду [3] з метою оцінки впливу на зміни клімату потрібно сфокусувати увагу на наступних джерелах викидів парникових газів: викиди внаслідок переміщення мільйонів українців всередині країни або пошук тимчасового притулку за кордоном; викиди, спричинені безпосередньо військовими діями; викиди внаслідок пожеж та аварій, спричинених бойовими діями в зоні конфлікту; майбутні викиди від реконструкції зруйнованої або пошкодженої цивільної інфраструктури.

Внаслідок військових дій призупинено роботу багатьох стаціонарних індустріальних виробництв, що повинно призвести до зменшення викидів. З іншого боку, збільшення викидів відбуватиметься за межами України за рахунок громадян, які знайшли тимчасовий притулок в інших країнах. Збій у роботі атомних електростанцій та електромережі, призведе до збільшення виробництва електроенергії на вугіллі. Зменшення об'ємів використання природного газу змушує збільшувати потужності альтернативних джерел енергії.

Військові дії негативно впливають на глобальний клімат, продукуючи значний викид вуглекислого газу та інших парникових газів в атмосферу. Наведені напрямки викидів є динамічними і потребують подальшої кількісної та якісної оцінки з використанням доступних супутникових даних.

Література:

1. Christopher J.Smith, Thomas Gasser Modeling the non-CO2 contribution to climate change. *One Earth*. V. 5. Is.12, 2022. P. 1330-1335

2. A framework for military greenhouse gas emissions reporting <https://ceobs.org/report-a-framework-formilitary-greenhouse-gas-emissions-reporting/>

3. Climate damage caused by russia's war in Ukraine by Initiative on GHG accounting of war. <https://climatefocus.com/wp-content/uploads/2022/11/ClimateDamageinUkraine.pdf>

УДК 597.42

Полковников Д. А.

здобувач вищої освіти ОС «Магістр» спеціальності «Екологія»

СЕВРЮГА ЗВИЧАЙНА – ЧЕРВОНОКНИЖНИЙ ПРЕДСТАВНИК ІХТІОФАУНИ АЗОВСЬКОГО МОРЯ

Севрюга звичайна (*Acipenser stellatus Pallas, 1771*) - Мешкає у Каспійському, Азовському, Чорному, Аральському[11] та Егейському морях[3]. Має веретеноподібне, невисоке, видовжене тіло. Рострум мечовидного типу (довгастий). Довжина рила, зазвичай, становить більше 60% довжини всієї голови. Вусики знаходяться на нижній частині голови, не торочкуваті, короткі. Зазвичай тіло з боків білувато-сіре або сріблясто-сіре, третина тіла зверху темного кольору (майже чорний чи сірувато-блакитний) череву молочно-білого кольору чи жовтуватого. Тримається малими групами або поодинокі зустрічається у водному ареалі[6,10].

Даний вид, на території України, поширений у Чорному морі в північно-західній його частині, у Азовському морі біля його берегів на півночі, а також уздовж всього Кримського півострова. Починаючи з кінця XX ст. на території України, а саме в її територіальних водах, кількість севрюги звичайної невпинно спадає. Наразі севрюгу, у невеликій кількості, можна подекуди зустріти у річці Дунай, інколи поодинокі зустрічається в Дністровському та Дніпровському лиманах і фактично не спостерігається (зустрічається доволі зрідка) у таких ріках, як Південний Буг, Дністер, Дніпро та ріках північного Приазов'я[10,11].

Севрюга - типовий бентофаг прибережних вод моря і пониззя річок. Разом з тим, на відміну від інших видів, севрюга мешкає не лише біля дна водойми, але й інтенсивно використовує середні і верхні шари води у пошуках їжі. Живиться севрюга різними бентосними організмами та невеликими рибами, залежно від місця її мешкання. Основними об'єктами живлення є молюски, поліхети, олігохети, ракоподібні, личинки комах і дрібні риби (в основному пічкурі)[3].

Молодь севрюги споживає, в основному, дрібних річкових безхребетних та зоопланктон. Спектр живлення дорослої севрюги коливається, залежно від місця її мешкання. Ікра часто

поїдається короповими рибами (лящем, чехонею), бичками та стерляддю. На личинок та цьоголіток севрюги можуть нападати сом, судак і різні види бичкових риб[3].

Севрюга досягає максимальної маси 54 кг. Зазвичай довжина її знаходиться в межах від 1,0 до 1,2 м, а маса - від 6,0 до 8,0 кг (при цьому може досягати маси до 80кг, а розміру до 2,2 м [6,11]). Максимальний вік становить 35 років[3]. Самці севрюги статевو дозрівають у 5-14 років, а самиці - 7-17 років[6]. Середній розмір ходових самиць - 130-150 см, самців - 90-130 см, маса самиць - 11-13 кг, самців - до 8 кг[3].

Севрюга відноситься до анадромних риб, вона заходить у річки, що впадають у зазначені вище моря, на нерест[3].

Нерест у севрюги, залежно від раси, відбувається навесні, з березня-квітня до середини червня, та восени, у вересні-листопаді[11], на галькових ділянках річок (або на твердому ґрунті), як правило, у глибоких місцях русла та нижче нерестовищ російського осетра. Ікра приклеюється до гальки, а пізніше змивається і заноситься під каміння. Нерестові температури севрюги знаходяться в межах від 18 до 24°C. Нерест даного виду досить розтягнутий у часі: у Волзі він триває з травня до серпня, у Курі - із середини квітня до вересня. Тривалість ембріогенезу за температури 23°C - 50 год, за 19,8°C - 100 год[3].

Після нересту плідники, а пізніше і молодь, йдуть в море на нагул, у такому випадку молодь, ще називають «покатною», тому що вона скочується вниз за течією у море.

Плодючість севрюги різних популяцій досить мінлива і коливається у наступних межах, наприклад: волзька севрюга 92-633 тис. ікринок; уральська севрюга 80-650 тис. ікринок; куринська севрюга 35-360 тис. ікринок; донська севрюга 70-350 тис. ікринок; кубанська севрюга 50-380 тис. ікринок [3]. А ось середня індивідуальна плодючість такого виду, як севрюга (за Мойсеевим П.О. та ін., 1981 р.), становить 200 тис. шт. ікринок[12].

Севрюга – це промислово цінна риба, але її промисловий вилов заборонений[6].

Зменшення чисельності севрюги відбулось в тій же мірі, що і у інших осетрових риб, причиною чого є, в першу чергу, гідротехнічна забудова на основних нерестових річках та ходах, знищення та забруднення типових біотопів, зміна хімічного, біологічного та гідрологічного режимів водойм внаслідок антропогенної діяльності, надмірного вилову у XX ст. та браконьєрського вилову у XXI ст.[3,6,11].

На даний час севрюга є червонокнижним вразливим видом [11].

Заходи що приймаються для захисту і збереження даного виду: біотехніка розведення (вирощування рибопосадкового матеріалу та зариблення природних водойм, селекція, гібридизація, вирощування ремонтно-маточних стад, побудова рибоводних заводів), заборона вилову, промислове вирощування, сприяння покращенню екологічного стану природних водойм,

занесення до Червоної Книги України, списку МСОП, Бернської, Боннської та Вашингтонської конвенцій, CITES та до Європейського червоного списку [1-2,4-6,8,10-11].

Систематичне положення севрюги звичайної [7,9,13]:

Тип: Хордові - *Chordata*;

Підтип: Хребетні, або Черепні - *Vertebrata seu Craniata*;

Інфратип: Щелернороті - *Gnathostomata*;

Надклас: Риби - *Pisces*;

Клас: Кісткові, або Досконалороті риби - *Osteichthyes, seu Teleostomichthyes*;

Підклас: Променепері - *Actinopterygii*;

Інфраклас: Ганоїдні - *Ganoidei*;

Надряд: Хондростойдні, або Хрящові ганоїди - *Chondrosteomorpha*;

Ряд: Осетрообразні - *Acipenseriformes*;

Підряд: Осетровидні - *Acipenserioidei*;

Родина: Осетрові - *Acipenseridae*;

Рід: Осетер - *Acipenser*;

Вид: Севрюга звичайна - *Acipenser stellatus Pallas, 1771*.

Враховуючи зазначене вище, севрюга звичайна є рідкісною рибою. Вона занесена до Червоної книги України та Європи, має статус «вразливий вид», є вибагливою до умов навколишнього середовища та є цінним промисловим видом.

Виходячи з викладеного, культивування севрюги є чудовою можливістю підтримати та урізноманітнити природний генофонд цього виду. Вважаю, що подальший розвиток аквакультури, біотехнології, культивування та селекції севрюги і її подальше дослідження відіграватиме все більшу роль у збереженні і раціональному використанні природних ресурсів цієї риби і сприятиме відновленню даного виду.

Література:

1. CITES. URL: <https://www.cites.org/eng/search/site/sturgeon>;
2. The IUCN Red List (Міжнародна Червона книга). URL: <https://www.iucnredlist.org/>;
3. Аквакультура природних водойм, курс лекцій, <https://elearn.nubip.edu.ua/enrol/index.php?id=1000>;
4. Державне агентство рибного господарства України [Електронний ресурс]: <http://darg.gov.ua/>
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення Документ 80731-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>;

6. Національний природний парк «Нижньодніпровський», електронна стаття від 02.07.2021 «Севрюга звичайна (*Acipenser stellatus*)» URL: <http://nppn.org.ua/fauna/sevryuga-zvichajna-acipenser-stellatus>;
7. Основи систематики рибоподібних і риб: Навчальний посібник./П.Г. Шевченко, Ю.В. Пилипенко. - Херсон: Олді-плюс, Київ: Видавництво Ліра-К, 2012. - 230 с.
8. Постанова КМУ «Про розмір компенсації за незаконне добування, знищення або пошкодження видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, а також за знищення чи погіршення середовища їх перебування (зростання)» Документ 1030-2012-п від 10.10.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1030-2012-%D0%BF#Text>;
9. Риби України (таксономія, номенклатура, зауваження) / Ю.В. Мовчан // Збірник праць Зоологічного музею. - 2008-2009. - Вип. 40. - С. 47-86. - Бібліогр.: 169 назв. - укр.;
10. Управління державного агентства меліорації та рибного господарства у Хмельницькій області, URL: https://khm.darg.gov.ua/_chervonoknizhna_sevryuga_0_0_0_700_1.html;
11. Червона Книга України <https://redbook-ua.org/>;
12. Шерман І.М., Пилипенко Ю.В., Шевченко П.Г. «Загальна іхтіологія»: підруч. - К.: Аграрна освіта, 2009. - 454 с. ISBN 978-966-7906-83-2;
13. Щербуха А. Я. Украинская номенклатура ихтиофауны Украины.- Киев : Зоомузей ННПМ НАН Украины, 2003.- 48 с.

УДК 691.5

Старжинський О.Ю.

здобувач вищої освіти ОС «Бакалавр» спеціальності «Екологія»

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ

Невід’ємним елементом більшості сучасних промислово-господарських комплексів є енергетичний підкомплекс, що включає серед іншого генеруючі потужності, лінії й канали енергопостачання. Вплив енергетичного сектору на довкілля, а отже на рівні техногенної безпеки, є незаперечний [3].

Енергетика – це сукупність галузей господарства, що використовують природні енергетичні ресурси з метою вироблення, перетворення, передачі і розподілу енергії. Енергетичні ресурси

України налічують вугілля, нафту, газ, енергію річок, вітру, сонця, атомну енергію тощо. Україна має значні запаси кам'яного вугілля на сході країни (Донецький басейн, експлуатація якого з 2014 року у зв'язку із подіями на сході України перебуває у кризовому стані), та заході країни (Волинський басейн, розвідка й використання запасів якого обмежена низкою господарських, економічних та геополітичних причин), бурого вугілля (Дніпровський басейн – родовища переважно у Черкаській та Дніпропетровській – ймовірно в майбутньому Дніпровській чи Січеславській області); невеликі родовища нафти та природного газу в Прикарпатті і на північному сході країни [1]. Паливні енергетичні ресурси використовують на великих теплоелектростанціях (ТЕС), таких як Алчевська, Бурштинська, Вуглегірська, Добровірська, Запорізька, Зміївська, Зуївська, Криворізька, Курахівська, Ладизинська, Локачинська, Луганська, Миронівська, Придніпровська, Слов'янська, Старобешівська, Трипільська, Штерівська. Більшість ТЕС розташовано на сході нашої країни (див. рис.1)

Рис.1. Теплові та діючі атомні електростанції України

Характерною рисою енергетики є те, що вона впливає на стан довкілля не лише на етапі отримання енергетичних ресурсів, але також при їх транспортуванні та використанні. Зазначмо, основні види забруднень:

- Електромагнітне забруднення:

Зростання енергетичних потужностей становить небезпеку для довкілля — розширюється мережа та зростає напруга повітряних ліній електропередач. Вони впливають на нормальний розвиток тваринного та рослинного світу. Спеціальні дослідження показали, що технічно найперспективнішими є лінії надвисокої та ультрависокої напруги (750-1150 кВ), котрі становлять небезпеку. Навколо них утворюються потужні електромагнітні поля, які негативно впливають на людину, порушують природну міграцію тварин, процеси росту рослин тощо [3].

- Радіоактивне забруднення:

Вплив радіоактивного випромінювання на організм людини особливо небезпечний. За результатами експериментів на тваринах та вивчення наслідків опромінення людей під час

атомних вибухів у Хіросімі та Нагасакі, а пізніше в Чорнобилі, було виявлено, що гостра біологічна дія радіації проявляється у вигляді променевої хвороби і здатна призвести до смерті, до локальних уражень шкіри, кришталика ока, кісткового мозку. Нині захист організму людини та живої складової біосфери від радіоактивного опромінення в зв'язку зі зростаючим радіоактивним забрудненням планети — одна з найактуальніших проблем екології.

- Забруднення довкілля у вугільній промисловості та супутній енергетиці:

Видобуток вугілля створює значну додаткову незалежну несприятливих екологічних впливів на здоров'я, в тому числі забрудненої води, що використовується у добуванні вугілля. Відомо про серйозні наслідки для здоров'я людини в результаті спалювання вугілля.

Кожен із сучасних видів електростанцій має свої недоліки: ГЕС — змінами водного балансу та подальшими негативними впливами на екосистеми, ТЕС — викидами в атмосферу шкідливих речовин, тепловим забрудненням рік, АЕС — загрозою радіоактивного забруднення й проблемою захоронення відходів.

Отже, критичний стан енергоресурсної бази, дефіцит національних паливно-енергетичних ресурсів, морально і фізично застарілі технології видобутку, транспортування, переробки та використання природних палив, зниження якості палива, що постачається в енергетику, — все це знижує екологічну безпеку функціонування галузі і вимагає розробки стратегії й реалізації конкретних оперативних заходів державного масштабу. Таке екологічне становище в країні зумовлено низкою факторів об'єктивного та суб'єктивного характеру, у тому числі відсутністю державної програми із забезпечення високого рівня екобезпеки та конкретних заходів щодо її покращення. Це не дозволяє у перспективі гарантувати надійне енергозабезпечення країни, яке б стало запорукою її національної безпеки.

Література:

1. Джигирей В. С., Сторожук В. М., Яцюк Р. А. Основи екології та охорона навколишнього природного середовища (Екологія та охорона природи). Львів, Афіша. 2000 — 272 с.
2. Державна служба статистики України : веб-сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 23.11.2022)
3. Шифр «Проблеми енергетики» Техногенна безпека енергетичного сектору Львівської області, https://ldubgd.edu.ua/sites/default/files/3_nauka/konkurs/problemi_energetiki.pdf

ОГЛЯД ПОКАЗНИКІВ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ НА ПОЧАТКУ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Активні військові дії чинять руйнівні екологічні збитки екосистемам: вибухи, пожежі природних екосистем, пожежі на промислових об'єктах, транспортні викиди від руху техніку, аварійні викиди під час руйнування промислових об'єктів, житлового сектору та комунальних систем, приводять до викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Попередні дослідження [1] припускають, що існує тенденція зниження тривалості життя населення після завершення бойових дій, яка спостерігається в тому числі через якість атмосферного повітря.

Система моніторингу атмосферного повітря України зазнала руйнівний вплив. За даними SaveEcoBoty м. Київ працює орієнтовно 20 % громадських станцій моніторингу атмосферного повітря, автоматизована система моніторингу атмосферного повітря в Донецькій області не функціонує. Під час активної фази військових дій можливості вимірювання показників загального та оперативного моніторингу атмосферного повітря обмежені або відсутні, виявити фактичний вплив на довкілля технічно небезпечно та ускладнено. Актуальною залишається кількісна оцінка показників якості довкілля, що виявилось в епіцентрі, яку можливо отримати з використанням доступних супутникових даних.

В роботі [2] проведено порівняння супутникових даних двох перших тижнів військових дій 2022 р. з тим же самим періодом в 2019 - 2021 рр. для базових показників інтегральної моделі Індекс забруднення атмосфери, AQI (нітроген(IV) оксид, карбон(II) оксид, озон, сульфур(IV) оксид, РМ(2,5) для України та м. Києва. За результатами дослідження спостерігається загальне зниження концентрації нітроген(IV) оксиду на 24,1 % для України та на 40,42 % для Києва, високе зниження було зареєстровано для РМ2,5 на 38,33 % (Україна) і 30,82 % (Київ), набагато менше зниження для карбон(II) оксиду 3,83 % (Україна) і 2,73 % (Київ). Напротивагу спостерігається підвищення концентрацій озону (2,45 % для України і 3,38 % для Києва) та сульфур(IV) оксиду (38,06% для України і 10 % для Києва).

Зниження добових концентрацій, а також зниження максимальних концентрацій забруднюючих речовин можна пояснити зниженням активності стаціонарних та пересувних джерел, які були традиційними забруднювачами атмосферного повітря. Локальний різкий ріст пікових концентрацій на територіях військових дій, свідчить про тривалу дію димових часток від локальних вибухів, руйнування військових і громадянських об'єктів.

При розгляді питання про белігеративний вплив на території, що знаходяться в епіцентрі антропогенної трагедії, виникають глобальні загрози з приводу стану навколишнього середовища та живих організмів. Перевищення безпечних рівнів забруднення мають короткострокову дію, в той час як інші зберігаються протягом тривалого часу та чинять довгостроковий вплив. Середньодобові показники знаходяться в межах норми, але максимально разові концентрації мають миттєвий вплив, такі речовини осідають на поверхні, з осадками потрапляють в ґрунт. На території викидається величезна кількість ксенобіотичних речовин, що, матиме довгострокові наслідки для природних та антропогенних екосистем.

Література

1. C. Protopsaltis Air pollution caused by war activity *WIT Transactions on Ecology and The Environment*, Vol 157, 2012.
2. Rasa Zalakeviciute, Danilo Mejia, Hermel Alvarez, Xavier Bermeo, Santiago Bonilla-Bedoya, Yves Rybarczyk, Brian Lamb War Impact on Air Quality in Ukraine. *Sustainability*. 2022, 14, 13832.

УДК 32:504

Товарницька І. А.

здобувач вищої освіти ОС «Бакалавр» спеціальності «Екологія»

ЕКОТЕРОРИЗМ В МІСТАХ УКРАЇНИ

Екологічний тероризм розуміється як факт насильницького впливу на навколишнє середовище, що відрізняється за змістом і проявом. Екологічний тероризм є багатоцільовим злочином, основною метою якого є громадська безпека і природне середовище.

Тероризм - суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей [1].

Екологічний тероризм - це тероризм на небезпечних, з точки зору екології, об'єктах.

До небезпечних об'єктів відносяться:

- електростанції;
- виробництва ядерного паливного циклу і ядерних боєприпасів;
- хімічні, нафтохімічні і нафтопереробні підприємства;
- металургійні, біотехнічні підприємства, сховища їх сировини і продукції;
- нафто-, газо- та аміакопроводи;

- військові об'єкти, що містять радіоактивні і отруйні речовини, їх сховища і звалища відходів[2].

Таблиця 1

Негативні наслідки за ситуаціями по містах або регіонах [3,4]

Ситуація	Негативні наслідки		Місто / Регіон
Вибухи нафтобаз, пожежі на підприємствах і хімічних заводах	Атмосфера	Забруднення парами і продуктами горіння	м. Авдіївка Київський Чернігівський Сумський Харківський Луганський Донецький Дніпропетровський Запорізький Херсонський Миколаївський Одеський
	Гідросфера	забруднені річки	
	Тропосфера	Забруднюють ґрунт і підземні води канцерогенними речовинами	

Основна частина таких об'єктів розташована в портово-промислових зонах міст-портів, в великих містах і густонаселених місцях, створюючи постійну загрозу екологічних катастроф.

Екологічний тероризм має дві основні форми: він є одночасно посяганням на життя і здоров'я громадян та посяганням на об'єкти державного і міжнародного господарства.

Досягнення терористами своїх цілей – дестабілізація обстановки в світі, країні, регіоні, знищення сотень і тисяч людей, забруднення навколишнього середовища[4].

Література

1. Про боротьбу з тероризмом. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>
2. Машков О. Загроза національній безпеці: екологічний тероризм, як сучасний виклик суспільству. Науковий часопис Академії національної безпеки. 2018. № 1 (17). С. 12.
3. Овчинніков О. Екологічний тероризм російської армії в Україні. Еко.Район - новини про екологію. URL: <https://eco.rayon.in.ua/topics/503988-ekologichniy-terorizm-rosiyskoi-armii-v-ukraini>.
4. Сталий розвиток - стан та перспективи. Електронний репозитарій Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/7500/1/Бабаджанова%20Білорусь%20Теза9.pdf>

СЕКЦІЯ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ ДИСЦИПЛІНИ

УДК 342.9

Андрусенко Г. С.

Здобувач 3 курсу ОС «Бакалавр» спеціальності 081 «Право»

ПОНЯТТЯ ТА ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Будь-які суспільні відносини потребують регулювання певними нормами: чи то права, чи то моралі, чи то звичаїв. Універсальним засобом регулювання, звичайно, є норми права. Суб'єктом нормотворчості, як відомо, є держава, відтак можемо констатувати, що суспільні відносини мають бути врегульовані державними приписами, котрі покликані забезпечити порядок, дисципліну, безпеку і законність у країні. Ми не погоджуємось із думкою, що є суспільні відносини, які не потребують регулювання, адже людина протягом життя здійснює певні дії, сприйняття яких у суспільстві неоднакове, проте є припис держави, котрий вказує, чи може вважатися поведінка даного громадянина правомірною.

Питання адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у державі завжди становило для дослідників значний інтерес, оскільки, окрім теоретичної значущості, воно має ще й практичну. Значну увагу дослідженню цієї правової категорії (адміністративно-правове регулювання) приділили такі вчені: В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, В.М. Горошук, Е.Ф. Демський, Є.В. Додін, В.В. Зуй, Р.А. Калюжний, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, О.І. Остапенко, В.К. Шкарупа та ін. Разом із тим адміністративно-правове регулювання мовної політики є, на жаль, недостатньо дослідженим.

Мета статті – на основі сучасної правової доктрини визначити поняття «адміністративно-правове регулювання мовної політики» та дослідити принципи, на яких дана категорія ґрунтується.

Вітчизняний науковець О. Мельник характеризує правове регулювання як процес, що спрямований на те, аби за допомогою «правових засобів гарантувати поведінку необхідну суспільству, спрямувати розвиток життєвих ситуацій у певне русло [1, с. 132]. А дослідник у галузі адміністративного права О.Ш. Чомахашвілі вважає, що адміністративно-правове регулювання являє собою діяльність у сфері набуття, здійснення і захисту прав органами виконавчої влади та посадовими особами [2, с. 13].

На нашу думку, адміністративно-правове регулювання – це здійснення заходів державно-владного характеру, основою яких є нормативно-правові приписи, спрямовані на забезпечення цілісності, безпеки, розвитку та стабільності певної системи відносин.

Як вважає провідний вчений С.В. Ващенко, регулювання соціально-культурної діяльності держави передбачає цілеспрямований вплив компетентних державних органів, що має на меті збереження стабільності, відносної постійності, упорядкованості суспільних відносин у культурній сфері, збереження культурної спадщини та духовних цінностей українського народу та всього людства [3, с. 187].

Щодо адміністративно-правового регулювання мовної політики – то можемо охарактеризувати дану дефініцію як систему засобів, методів, способів і форм здійснення державно-владними органами наданих нормою закону повноважень у сфері мовної політики, які регламентують порядок використання, охорони державної мови та мов національних меншин й інші пов'язані з цими питання.

Загальновідомо, що принципи – це основоположні ідеї, на яких ґрунтується та/або формується певне явище, система відносин.

На наше переконання, принципи адміністративно-правового регулювання мовної політики варто поділити на загальні та спеціальні.

Аналіз чинного законодавства та праць українських вчених дає підстави визначити загальні принципи адміністративно-правового регулювання мовної політики:

- законність;
- верховенство права;
- розподіл влади;
- гласність;
- ефективність діяльності органів адміністративно-правового регулювання;
- відповідальність;
- контрольованість;
- участь громадян та їх об'єднань в адміністративно-правовому регулюванні.

Що ж до спеціальних принципів, на яких має ґрунтуватися регулювання мовної політики держави, то до таких, на нашу думку, варто віднести:

- офіційне визнання та нормативне закріплення державної мови як мови Українського народу;
- встановлення державної мови мовою освіти, науки, офіційного діловодства, юридичної техніки, державного управління, освіти, науки, інформації, назв, картографічних позначень, топонімів та ін.;

- урахування інтересів національних меншин при формуванні Концепції державної мовної політики;
- створення сприятливих умов національним меншинам для їх мовно-культурного розвитку;
- віднесення державної мови до пріоритетних напрямів національної безпеки України;
- встановлення української мови як ознаки належності до українського громадянства;
- здійснення мовної політики з урахуванням історичного минулого, наявної мовної ситуації у країні та інтересів національних меншин;
- створення сприятливих умов для вивчення іноземних мов;
- збереження багатства української мови (діалектів, говірок);
- створення належних умов для вивчення закордонними українцями української мови та поширення останньої у світі.

Отже, вважаємо, що досліджувана категорія має важливе значення як для науки адміністративного права, так і управлінської діяльності в Україні.

Література

- 1 Мельник О. Сфера правового регулювання: поняття, ознаки, види. Право України. 2020. №9. С. 132-138.
2. Чомахашвілі О.Ш. Адміністративно-правове регулювання охорони прав на промислові зразки в Україні. Автореф. дис. кан. юрид. наук. 12.00.07. Ірпінь. 2008. 17 с.
3. Адміністративне право України: Навчальний посібник / За заг. ред. Т.О. Коломєць, Г.Ю. Гулевської. К.: Істина, 2018. 216 с.

УДК 351:339.1+339.3

Базаренко М. С.

ПРИНЦИПИ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ

Публічні (державні) закупівлі відіграють важливу роль в сфері економіки адже вони є значним фактором впливу виробництва, споживання, постачання товарів і складають вагомую частку ВВП (від 8% до 21%) в кожній країні світу, що сприяє ефективному функціонуванню сфери виробництва, споживання товарів.

Основним нормативним актом, що регулює в загальні відносини з публічних закупівель є Закон України «Про публічні закупівлі», а також існують допоміжні нормативні акти в окремих сферах діяльності: 1) Закон України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів»; 2) Закон України «Про виконання програм Глобального

фонду для боротьби із СНІДом, туберкульозом та малярією в Україні»; 3) Закон України «Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації»; 4) Закон України «Про оборонні закупівлі». Щодо паливних елементів (твेलів) для ядерних реакторів, нафтопродуктів сирих, послуг поштового зв'язку, телекомунікаційних послуг - окремих нормативних актів немає.

Крім того, Кабінет Міністрів України запровадив нові особливості проведення публічних закупівель на час воєнного стану. Як зазначила заступниця Міністра економіки України Надія Бігун: «Навіть у цих непростих умовах система публічних закупівель гнучко реагує на потреби закупівельників та постачальників. Оновлення умов проведення закупівель на час воєнного стану дозволить більш ефективно використовувати бюджетні кошти, що вкрай важливо в поточних умовах й стимулюватимуть розвиток українського бізнесу в цих непростих умовах» [1].

Здійснення публічних закупівель відбувається з дотриманням таких принципів, що закріплені в Законі України «Про публічні закупівлі» [2, ч. 1 ст. 5].

Принцип добросовісної конкуренції походить від положень Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», в якому в ч. 1 ст. 1 закріплено, що «недобросовісною конкуренцією є будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності» [3]. З цього виникає поняття «добросовісна конкуренція» як будь-які дії у конкуренції, що відповідають торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності. Відповідно до таких звичаїв необхідно: «не поширювати інформацію, що вводить в оману; не підкупати працівника, посадової особи покупця (замовника); не дискредитувати конкурента; не вводити у господарський обіг під своїм позначенням товару іншого виробника шляхом змін чи зняття позначень виробника без дозволу уповноваженої на те особи; не копіювати зовнішній вигляд виробу іншого суб'єкта господарювання і ін.» [4].

Таким чином добросовісна конкуренція між суб'єктами господарювання повинна передбачає суперництво щодо реалізації предмету закупівлі замовнику, без попередньої змови його та учасника, яка вважається антиконкурентною дією і не допускається в процесі закупівель.

Ключовим принципом є *максимальна економія, ефективність та пропорційність*, зміст якого в ощадному використанні державних коштів, мінімальних затратах на придбання предмету закупівлі. Ефективність полягає в «забезпеченні повною мірою суспільних потреб і раціональне використання бюджетних коштів внаслідок реалізації таких замовлень» [5, с. 214]. Пропорційність за своїм змістом являє собою баланс приватних і публічних інтересів, тобто, цілі обмежень прав осіб повинні бути якомога вагомими і важливими, що будуть вартими для обмеження прав, а також цілі мають бути найменш обтяжливими для осіб, права яких обмежуються.

Принцип відкритості та прозорості на всіх стадіях закупівель означає вільний, безоплатний доступ до інформації, документів про процедури публічних закупівель, яка за обсягом є повною, за змістом – відкритою та прозорою, і що важливе – достовірною.

Ці принципи грають важливу роль на кожному етапі закупівельного процесу, що забезпечує наявності необхідного середовища, необхідне для конкуренції та сприяє закупівлі найкращої якості товарів, робіт та послуг за найвигіднішою ціною. Тому, варто погодитись з думкою О.А. Олефіра «...від змісту правового забезпечення реалізації принципу відкритості та прозорості на всіх стадіях закупівель залежить не тільки поінформованість громадянського суспільства щодо питань використання державних коштів, а також кількісний і якісний аспекти участі в конкурсних торгах суб'єктів господарювання, розвиток конкуренції у відносинах, запобігання корупційним зловживанням і закупівлям предмета, який не належить до реально існуючих потреб замовників» [6, с. 493].

Під *принципом недискримінації учасників та рівного ставлення до них* мається на увазі заборона необґрунтованої дискримінації, що має вираження в розрізненнях, винятках, обмеженнях чи перевагах до учасників закупівель і незалежно від форм власності та організаційно-правових форм, учасники (резиденти та нерезиденти) мають брати участь в закупівельних процедурах на рівних умовах.

Щодо доступу до інформації, то в ч. 1 ст. 12 ЗУ «Про публічні закупівлі» вказано: «Електронна система закупівель повинна бути загальнодоступною та гарантувати недискримінацію, рівні права під час реєстрації всім заінтересованим особам та рівний доступ до інформації всім особам» [2]. Таким чином всім учасникам закупівель гарантується вільний доступ до інформації про закупівлі.

Принцип об'єктивного та неупередженого визначення переможця полягає в забороні відхилення учасників від рівного і об'єктивного ставлення, ставить на меті розгляд конкурсних пропозицій об'єктивно (без суб'єктивного впливу на результат оцінки тендерних пропозицій) та неупереджено (без впливової, обманливої, сформованої думки заздалегідь учасниками).

За змістом *принцип запобігання корупційним діям і зловживанням* передбачає дію механізмів, що здійснюють попередження порушень та зловживань в процесі публічних закупівель. Принцип реалізується шляхом доступу до інформації, прозорості, а отже, і контролю в даній сфері.

Враховуючи вище викладене, було б доречним оптимізувати та внести доповнення щодо визначення принципів: об'єднати принципи об'єктивного та неупередженого визначення переможця та недискримінації учасників та рівного ставлення в «принцип рівності»; об'єднати принципи добросовісної конкуренції та запобігання корупційним діям і зловживанням в

«принцип справедливих закупівель та відповідальності за їх порушення»; принцип максимальної економії, ефективності та пропорційності доповнити критеріями доцільності, відповідності.

Література

1. Кабінет Міністрів України запровадив нові особливості проведення публічних закупівель на час воєнного стану. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/kabinet-ministriv-ukrainy-zaprovadyv-novi-osoblyvosti-provedennia-publichnykh-zakupivel-na-chas-voiennoho-stanu>
 2. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 9. Ст. 89.
 3. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 12. Ст. 64.
 4. Лайфхаки дотримання принципів здійснення публічних (воєнних) закупівель. Радник у сфері публічних закупівель. URL: <https://radnuk.com.ua/voiennyj-stan/lajfhaky-dotrymattia-pryntsyviv-zdijsnennia-publichnykh-voiennykh-zakupivel/>
 5. Карабін Т.О. Принципи здійснення публічних закупівель / Т.О. Карабін // Закарпатські правові читання. Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції (27-28 травня 2021 р., м. Ужгород) / Том 2. Ужгород: РІК-У, 2021. С. 212-216.
- Олефір А.О. Безперспективність розвитку інституту державних закупівель як перша якість сучасної господарсько-правової політики. Форум права. 2012. № 3. С. 491–499.

Бридня В. В.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ПРАВОВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Соціальні і політичні зміни, що бурхливо відбуваються в сучасному українському суспільстві відображаються на усіх сферах суспільного життя. Виникають суперечності, напруження, конфлікти, нестабільність. Соціально-політичні процеси так стрімко змінюють сучасний образ суспільства, що значна частина громадян неспроможна адаптуватись до нових умов, сприймає інновації насторожено і критично. Громадяни України постійно знаходяться в стресовому стані через зовнішню агресію, економічну кризу, низький рівень життя, бюрократизацію органів державної влади, що призводить до кризового стану суспільства в цілому. Саме процес соціалізації пристосовує людей до різних умов і якщо держава входить в світове співтовариство й впроваджує європейські норми в українське законодавство, то вона повинна приділити увагу проблемам соціалізації, наявним на теперішній час й розробкам нових соціальних технологій ефективної соціалізації громадян різного віку.

Над процесом соціалізації працювали такі видатні вітчизняні науковці, як Ю. Бисага, С. Бостан, М. Кельман, В. Ковальчук, М. Козюбра, О. Скакун, С. Сливка, а також, із різним ступенем повноти висвітлювали у своїх працях Г. Лактіонова, П. Плотніков, А. Рижанова, С. Савченко, Н. Гавриш, Н. Лавриченко, Р. Вайнола.

Соціалізація – це процес входження індивіда в суспільство, активне засвоєння ним соціального досвіду, соціальних ролей, норм, цінностей, необхідних для успішної життєдіяльності у даному суспільстві. У процесі соціалізації у людини формуються соціальні якості, знання, уміння, відповідні навички, що дає їй змогу стати дієздатним учасником соціальних взаємин [1, с. 45].

Соціалізація особистості – процес багатогранний. Одним з основних його напрямків є правова соціалізація, під якою розуміється процес включення індивіда в систему правовідносин суспільства на основі засвоєння всієї правової культури даного суспільства [2, с. 312].

На теперішній час особливу увагу потрібно приділити процесу соціалізації молодого покоління. Нажаль в Україні доволі високий критерій злочинності серед підлітково-юнацької вікової групи. В загалом ця проблема має багато чинників, починаючи від падіння рівня життя й посилення майнової нерівності, закінчуючи проблемами в системі освіти. Ми погоджуємось з думкою П. І. Сівчука, який вважає, що система освіти в Україні стала експериментальним майданчиком, де кожна політична сила вважає своїм обов'язком щось змінити, залишити після себе «слід», й результати такої політики мають, як правило, руйнівні наслідки. Престижність освіти, особливо вищої, настільки впала, що значна частина молодих людей мріє вчитися за кордоном і не бачить для себе майбутнього в Україні. Не може освіта ефективно виконувати роль інституту соціалізації в суспільстві, сама перебуваючи в ситуації постійних перманентних змін, відсутності достатнього фінансування, перспектив працевлаштування по спеціальності для випускника, гідного заробітку і умов самозайнятості [3, с. 11].

Для вирішення проблеми соціалізації молодого покоління потрібно налагодити систему освіти ні в плані впровадження змін, які несуть експериментальний характер, а заходи, які будуть дійсно давати перспективу розвитку підліткам в майбутньому. Діти, які будуть закінчувати навчальний заклад, повинні бути впевнені в працевлаштуванні, й захищені від падіння рівня життя. Також потрібно приділити більше увагу в освітньому процесі питанню правосвідомості, бо нажалі, підлітки часто дотримуються норм права не через свідому повагу до цих норм та усвідомлення необхідності їх виконання, а через загрозу покарання за їх недотримання. Окрім реформування освіти доречно було б, на нашу думку, збільшити кількість соціальних відео роликів для батьків, які на сьогодні дуже легко транслювати через інтернет, соціальні мережі, телебачення та інші засоби масової інформації, бо дорослі люди – це приклад для дітей. Потрібно приділити увагу дорослому поколінню, тому що дуже часто діти переймають від дорослих не

тільки гарні вчинки, а й погані. Питання вдосконалення правової соціалізації підлітків є дуже актуальним через те, що молоде покоління – майбутнє нашої держави і це покоління повинно вирости спроможним адекватно відповісти на всі виклики часу і активно включитися в процес державотворення.

Взагалі проблеми правової соціалізації в Україні торкаються не лише нового покоління, а й похилого також. Якщо діти та підлітки соціалізуються в процесі навчання та виховання, то літні люди вже мають життєвий досвід і не дуже прагнуть до змін. Багато громадян похилого віку не усвідомлюють ситуацію через недостатню інформацію і тому не приймають усіх змін, які дуже активно відбуваються в Україні. Цю проблему можна зрозуміти, бо людям похилого віку складно адаптуватися та інтегруватися в сучасне інформаційне суспільство на від мінус від молоді, які мають набагато гнучкіший мозок і черпають інформацію з інтернету, який є майже невідомим багатьом пенсіонерам.

Найефективнішим засобом подолання цієї проблеми є цілеспрямована розробка постійно діючих програм з інформаційної адаптації літніх людей. Саме бібліотечні установи стануть джерелами можливостей вільного користування інформаційними ресурсами. Потрібно створити нові форми допомоги та підтримки літніх людей, нові способи їх інтеграції в комунікативний і культурний простір, забезпечити новими інституційними та освітньо-виховними засобами соціалізації. У бібліотечних установах доцільно організувати курси комп'ютерної грамотності для літніх людей, створити більше публічних комп'ютерних центрів, які будуть проводити різноманітні тренінги тощо. Усе це забезпечить допомогу літнім людям у формуванні важливих і необхідних навичок з технологічно-грамотного використання та продукування інформації у інформаційному просторі, що допоможе їм орієнтуватись в сучасних тенденціях розвитку держави.

Отже, процес правової соціалізації особистості – це процес, який властивий кожному. І в процесі впровадження європейської та євроатлантичної культури та різних правових норм в українське законодавство держава повинна приділити увагу правової соціалізації громадян.

Література

1. Зозуляк-Случик Р. В. Основи соціалізації особистості: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ: НАІР. 2015. 218 с.
2. Осипов Н. П., Воднік В. Д., Клімова Г. П. Соціологія: підручник / за заг. ред. Н. П. Осипова. К.: Юрінком Інтер. 2003. 336 с.
3. Сівчук П. І. Проблеми соціалізації молоді в умовах соціально-політичних трансформацій: матеріали Міжнародної науково-технічної конференції «Фундаментальні та прикладні проблеми сучасних технологій». 2018. С. 10-11.

4. Медведєва В. Особливості процесу соціалізації особистості в умовах інформаційного суспільства. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2016. С. 584-595.

Демченко М. О.

здобувачка 3 курсу спеціальності «Право»

АДАПТАЦІЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ДО СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Після розпаду СРСР, Україна почала свій прогресивний розвиток як суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава, у зв'язку з чим постала потреба у кардинальних та радикальних перетвореннях державності та будівництва нової міцної правової системи, яка поступово з плином конкретних соціально-економічних реформ буде відходити від усталених та закоренілих принципів соціалізму та стандартів Радянського Союзу. Але, не дивлячись на швидкоплинність часу перед Українською державністю і наразі постає необхідність у запровадженні заходів модернізації та реорганізації державної влади, удосконалення функціонування законодавчої гілки влади, проведення адміністративного реформування, пристосування її до дійсних соціальних реалій, з метою усе більшого наближення до положень та принципів інтеграції до Європейського Союзу.

Щодо актуального стану, то вирішальним та повністю перетворюючим фактором стала подія, що настанала 23 червня 2022 року – Європейський парламент більшістю голосів затвердив резолюцію щодо підтримки для України статусу кандидата до Європейського Союзу.

З моменту набрання чинності Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, а саме 01.09.2017 року, подія набуття Україною статусу кандидата до ЄС є найяскравішою та історично важливою для подальшого співіснування держави, конструювання та становлення її у внутрішньополітичному та зовнішньополітичному світовому просторі. Разом з тим, задля підтримки статусу кандидата на вступ до ЄС, а також і наближення власне самої процедури, 17 червня 2022 року Європейська комісія надала Українському парламенту вичерпний перелік необхідних для проведення реформ, що складається із семи пунктів:

1. Реформування Конституційного суду України;
2. Здійснення судового реформування;
3. Запровадження ефективних антикорупційних заходів;

4. Протидія та запобігання процесам відмивання грошових коштів;
5. Запровадження та реалізація програми деолігархізації;
6. Координація та узгодження аудіовізуального законодавства до стандартів європейського;
7. Модернізація та перетворення законодавства о національних меншинах.

Таким чином, як можна побачити чисельна більшість потребує видозмін стосуються як раз галузі українського законодавства. Загальновідомо, що воно має свої прогалини, критичну кількість юридичних колізій, у деякій мірі характеризується своєю суперечливістю та неузгодженістю та безперечно потребує ще основних та додаткових реформативних удосконалень.

Наразі, аналізуючи положення як внутрішньо, так і зовнішньополітичних державних факторів, актуально стверджувати, про застій та стагнацію процесу адаптації законодавчого апарату України до стандартів Європейського Союзу.

Однак перед тим, як розглядати конкретні проблеми та прогалини процесу адаптації законодавчої гілки влади слід відмітити доволі позитивні моменти:

Загальновідомо, що 18 березня 2004 року було прийнято Закон України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», суть якого у створенні сукупності необхідних умов та засобів для здійснення перетворень чинного законодавства до зразку Європейського, при цьому не порушуючи положення Конституції України [1]. За виконанням цієї програми більшість проблем поточного законодавства вичерпають самі себе.

Очевидно, що розгортання динамічних бойових дій, переважання активної фази війни, навіть стосовно будь-якої країни, тягне за собою поступове виснаження її економічних, воєнно-політичних, соціальних та інших ресурсів. Але аналізуючи правове становище України наразі, безперечно формуються повністю протилежні висновки: шляхом демонстрування своєї єдності та незламності, сама собою вичерпала проблема постійного відкладання та невирішеності запровадження активних дій щодо євроінтеграції – процес нарешті «зрушив» з мертвої точки. Безперечно, неможливо знецінити усю трагічність, катастрофічність та фатальність усіх подій, що відбулись з українським народом, однак на тлі позалюдських можливостей, героїзму свого народу, його соборності та неподільності наразі Україна проходить стрімкий етап свого нового становлення та трансформації як непорушна, непохитна та міцна держава. Розглядаючи процес євроінтеграції під такої призмою, це безумовно постає як позитивний момент.

Переходячи до основних проблемних питань поточного законодавства у найзагальнішому, абстрактному значенні, то з них можна визначити наступні:

- прогресування юридичних колізій,

- відставання нормотворчої бази від швидкоплинних умов соціальної дійсності,
- дефіцит кваліфікованих кадрів,
- використання застарілих нормативно-правових актів, що вже за своєю юридичною природою відійшли від сфери їх регулювання та не спроможні якісно врегулювати суспільно-правові відносини.

Якщо звернутися до більш конкретизованих проблем та прогалин, невирішення яких погрожує негативними наслідками та перешкоджанням загальному правовому процесу євроінтеграції, то до них можна віднести:

1.) Відсутність єдиної, упорядкованої системи правил підготовки нормативно-правових актів. На даний момент це є найяскравішою проблемою чинного законодавства. Вже протягом багатьох років в Україні здійснюються численні спроби законодавчого закріплення та обговорення щодо створення єдиної, впорядкованої системи правил підготовки проектів нормативно-правових актів, але більша частина, присвячена цьому питанню, так і не була ухвалена. До найважливіших з них можна віднести:

- проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо Здійснення державної регуляторної політики відносно законотворчості), зареєстрований 03.03.2009 р. Проект має статус «повернуто суб'єкту ініціативи» [2];

- проект Закону про нормативно-правові акти, зареєстрований 01.12.2010 р. Проект має статус «одержаний Верховною Радою України» [3];

- проект Закону «Про правотворчу діяльність», зареєстрований 25.06.2021 р. Проект має статус «одержаний Верховною Радою України» [4].

Щодо сучасного стану: проблема нормопроєктування регулюються численними законами та підзаконними нормативно-правовими актами, що ніяк не розв'язує проблему, а тільки відстрочує її. Періодами ця проблема різко спалахує, як серед органів державної влади, так і серед юристів, вчених та звичайних громадян, проте не дивлячись на це, вона не піддається вирішенню.

2.) Наступна не менш важлива проблема – це неефективність та недієвість позапланового нормопроєктування. Система позапланового проектування зазнає труднощів щодо свого втілення, так як нормотворчий процес потребує певних аналізуючих процедур: дослідження судової практики, вивчення громадської думки, орієнтування та порівняння з іншими джерелами права, але зазвичай позаплановий процес нормопроєктування обмежений часовими рамками, відповідно ці дії не можуть бути якісно та ефективно виконані [5].

Перші кроки до подолання посталої проблеми зроблені ще у 2016 році шляхом прийняття Розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання реформування державного

управління України», де знаходять своє відображення положення про вдосконалення системи державного управління. Тому, за виконанням цього плану проблема процесу позапланового нормопроєктування вичерпає сама себе.

Таким чином, як можна зазначити, все ж таки помічається наявність певних проблемних факторів в процесі функціонування державного апарату, подолання яких є необхідним задля прискорення процесу інтеграції до ЄС та адаптації законодавчої бази до європейських стандартів.

Безумовно проблематичність даного процесу у тому, що за своєю природою він є довготривалим та трудомістким, а отже досягнення його у відносно короткі терміни дуже важко, а у разі погіршення правової ситуації в Україні стане майже неможливим.

Але слід зазначити, що актуальні проблеми законодавчого рівня та реалізації нормативно-правових актів не досягли своєї критичної точки та при логічних та послідовних державних перетвореннях легко піддаються вирішенню та послугують фундаментальною основою для подальших законодавчих реформуваль.

Таким чином, початкові та фундаментальні основи для становлення повноправним членом Європейського союзу Україною були закладені 23 червня 2022 року, коли Україна офіційно стала кандидатом в Європейський Союз, про що свідчить її юридично зафіксований статус. З цього моменту Україну чекає доволі тривалий та копіткий шлях євроінтеграції, але вона зусиллями кожної країни-учасниці, Президента України, органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадовими особами, та нарешті зусиллями кожного українця обов'язково пройде його та стане повноправною її учасницею !

Література

1. Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 р. № **1629-IV**. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (дата звернення: 30.12.2022)

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо здійснення державної регуляторної політики відносно законотворчості) : проект Закону України від 03.03.2009 р. № 4139. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc_1?id=&pf3511=34636 (дата звернення: 30.12.2022)

3. Про нормативно-правові акти : проект Закону України від 01.12.2010 р. № 7409. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=39123 (дата звернення: 30.12.2022)

4. Про правотворчу діяльність : проект Закону України від 25.06.2021 р. № 5707 URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72355 (дата звернення: 30.12.2022)

5. Олійник О. М. Моніторинг законодавства як елемент нової філософії у формуванні правової політики України: інтерв'ю для плат. Ліга : Закон. 27.01.2021 р. URL:

УДК 342.9

Дзигар Д. С.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЕКОНОМІЧНИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ

На сучасному етапі становлення України як правової соціальної держави актуальним є питання щодо визначення правової природи, сутності, взаємопов'язаності економічних та соціальних прав людини як загальної конституційної засади державотворення, основи законодавчого забезпечення економічної політики та теоретичного підґрунтя правового регулювання економічних відносин.

У сучасних дослідженнях правників, все ще зустрічається думка про те, що провідними й базовими правами людини, які потребують першочергового захисту, є громадянські та політичні права. Цим самим не виправдано звужується значення та роль економічних та соціальних прав, які розглядаються як факультативні та навіть другорядні. Таке відношення до економічних, соціальних, а разом – і до культурних прав людини, які згідно з Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права віднесені до однієї групи, стало причиною відсутності в сучасній правовій науці комплексних досліджень цих прав і свобод людини, механізмів їх забезпечення та захисту на національному, наднаціональному та міждержавному рівні.

Аналізуючи проблеми, що стоять перед людством у ХХІ ст., слід підкреслити, що захист саме економічних, соціальних і культурних прав людини набуває все більшого значення. Дотепер понад 1 млрд. людей живе в умовах крайньої злиденності, страждаючи від недоїдання та голоду, відсутності житла, безробіття, неграмотності та хронічних захворювань. Більш 1,5 млрд. людей позбавлені можливості пити очищену питну воду і користуватися системою водопостачання і каналізації, більше 1 млрд. дорослих не вміють писати й читати. Спираючись на таку офіційну статистику ООН, міжнародне співтовариство підсилює заходи щодо правового забезпечення та захисту економічних, соціальних та культурних прав людини, створюючи нові більш ефективні механізми. Необхідність оптимізації правових гарантій забезпечення та захисту соціальних та економічних прав є нагальною проблемою і для України, що потребує вирішення на доктринальному рівні, а також і у правотворчості та правозастосуванні.

В цілому, в юридичній науці напрацьовано три основні підходи до визначення сутності

аналізованої групи прав людини:

1) класичний підхід, що не визнає економічні, соціальні та культурні права як суб'єктивні, а розглядає їх як певні ідеали, декларації, принципи. Ці права не підлягають судовому захисту, на відміну від громадянських та політичних прав людини. У працях науковців нерідко зустрічається твердження про те, що держави забезпечують соціальні, економічні та культурні права людини виходячи з об'єктивної можливості та економічного розвитку держави, що зумовлює та виправдовує відсутність дієвих та ефективних юридичних механізмів їх захисту;

2) соціалістичний підхід, за яким економічні та соціальні права є визначальними, а громадянські та політичні розглядаються як похідні від них. Цьому сприяло домінування марксистсько-ленінської ідеології щодо визнання праці основним правом і обов'язком громадянина, що закріплювалося на конституційному рівні;

3) синтетичний підхід, згідно з яким усі види прав людини є універсальними, неподільними та невід'ємними.

Зауважимо, що класичний підхід до розуміння економічних, соціальних і культурних прав властивий для природно-правового право розуміння, у той час як соціалістичний – для позитивізму. Провідником універсального синтетичного підходу до розуміння сутності та правової природи економічних, соціальних і культурних прав людини стала Організація Об'єднаних Націй. Так, у резолюції 32/130 Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1966 року вказується, що всі права людини та основні свободи є неподільними та взаємозалежними. Окрім того, як зазначено у пп. b п. 1 вказаної Резолюції, повне здійснення громадянських і політичних прав неможливе без здійснення економічних, соціальних і культурних прав.

Сформульовані світовою спільнотою міжнародні стандарти прав і свобод людини стали частиною внутрішнього права України, отже становлять фундамент розвитку її правової системи. Автор виокремлює міжнародні правові стандарти-принципи та правові стандарти-норми, наголошує на необхідності їх класифікації та дефініції всередині певних груп. Заслуговує на увагу зазначений у резолюції 32/130 підхід до прав людини який підкреслює їхню неподільність та взаємообумовленість. Він також може бути визначений як міжнародний стандарт – принцип що формує національну правову систему.

Окремим питанням, яке необхідно дослідити, є механізми реалізації положень Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права в Україні.

Положення пакту після процедури ратифікації стають частиною внутрішнього законодавства країни-учасниці. Це означає, що кожен громадянин держави, яка приєдналася до акту, має право при захисті своїх порушених, оспорюваних або невизнаних прав посилатися на положення Пакту як на внутрішній закон. Однак, це стосується лише так званих «самовиконуваних» норм, які сформульовані імперативно, тож не вимагають прийняття

додаткових внутрішніх законів. Що ж стосується «несамовиконуваних» норм, то вони лише зобов'язують державу у подальшому вчиняти певні дії (створити умови, прийняти акти, здійснювати діяльність тощо). Як наслідок, громадянин не може звертатися до судових органів із посиланням на порушення такого положення Пакту, як на самостійну та єдину підставу для свого позову.

Функції моніторингу дотримання державами-учасниками зобов'язань, взятих на себе за Пактом, покладені на спеціальний орган – Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав. Цей Комітет було створено рішенням Економічної і Соціальної Ради (ЕКОСОП) у 1985 році.

Розгляд Комітетом періодичної доповіді держави про заходи, що були здійснені за звітний період для виконання юридичних вимог, які стосуються забезпечення визначеного кола прав та свобод,— це фактично можливість публічного розгляду та вивчення урядової політики, за результатами якого приймається офіційне рішення щодо стану дотримання державою взятих на себе обов'язків. У випадку виявлення порушень положень Пакту, Комітет вказує на це у заключних коментарях та ставить вимогу перед державою щодо виправлення цих порушень.

Додатковою гарантією виконання державами-учасниками Пакту своїх зобов'язань є запровадження процедури отримання та розгляду індивідуальних та колективних скарг (повідомлень) від фізичних осіб. Така процедура закріплена у Факультативному протоколі до Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, який було підписано Україною 10 грудня 2008 року.

Окремим механізмом захисту економічних, соціальних і культурних прав людини є процедура розслідування, яка передбачена ст. 11 вказаного Факультативного протоколу. Так, Комітет може призначити одного або кількох своїх членів для проведення розслідування й термінового подання доповіді Комітетові. У тих випадках, коли це виправдано, і за згодою держави-учасниці, розслідування може включати відвідування її території.

Таким чином можна зробити наступні висновки:

1. У ХХІ сторіччі економічні та соціальні права набувають нової актуальності, що вимагає від світового співтовариства переосмислення їх сутності та правової природи та запровадження нових механізмів, які б сприяли їх ефективнішому забезпеченню. Ці завдання є актуальними і для вітчизняної правової науки та практики;

2. Попри впровадження ООН нового синтетичного підходу до розуміння сутності економічних, соціальних і культурних прав, вони продовжують мати суттєві відмінності від громадянських та політичних прав, що виражається, зокрема у тому, що вони:

- а) у більшості випадків формулюються як несамовиконувані норми, що позбавляє їх прямої дії в межах національних правових систем;

б) безпосередньо залежать від стану економічного розвитку конкретної держави, її здатності забезпечувати ті чи інші права;

в) містять значну кількість оціночних категорій (розумний строк, справедливі умови, достатній життєвий рівень тощо), що дає широку можливість для вільного їх тлумачення державами-учасниками;

3. Україна взяла на себе зобов'язання виконувати положення Пакту, а також приєдналася до Факультативного протоколу до нього, наслідком чого, з одного боку, є розширення можливостей кожної особи захистити свої права звернувшись до Комітету, а з іншого боку, посилило відповідальність України та звітність її перед ООН за виконання своїх зобов'язань за Пактом.

УДК 342.9

Жданова О. В.

ВИЗНАЧЕННЯ КОНФЛІКТНИХ ТА НЕКОНФЛІКТНИХ ПРОВАДЖЕНЬ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

Поняття конфлікту в адміністративному праві України є невизначеним. Ми можемо говорити про конфлікт з законом в кримінальному праві України або про конфлікт інтересів в цивільному праві України, проте немає можливості говорити про наявність конфлікту в адміністративному праві.

Певною мірою є конфлікт між громадянином та законом, якщо, наприклад, ми будемо брати правопорушення у сфері дорожнього руху. Правилами дорожнього руху встановлено стандарти поведінки на вулицях та дорогах і їх порушення можуть призвести до дорожньо-транспортного правопорушення. Таким чином працівники органів внутрішніх справ України, які виявляють зазначені порушення складають відповідні протоколи і порушники притягаються до відповідальності.

Але ми не можемо говорити про наявність конфлікту між громадянином та законом в разі допущення дисциплінарного правопорушення. Ми можемо констатувати, що є конфлікт між встановленими підзаконними актами нормами інструкції та громадянами, які їх порушили.

Більшість адміністративних проваджень є безконфліктними. Наприклад, провадження щодо укладання шлюбу, отримання свідоцтва про народження, отримання прав на управління транспортними засобами та т. ін.

Таким чином, питання про наявність конфліктів в адміністративному праві України ми можемо зводити лише до проваджень в системі правовідносин, які виникають між громадянами

та органами державної влади або іншими органами, якими встановлено певні обмеження або інструкції.

Наявність конфлікту в даному випадку є визначальним для виду проведення провадження. Якщо провадження безконфліктна то в більшості випадків воно не включає такої стадії як адміністративне розслідування. Проте уточнення окремих фактів в таких провадженнях проводиться.

Якщо ми візьмемо провадження стосовно отримання прав на управління транспортними засобами то ми повинні констатувати, що особа, яка претендує на отримання прав на управління транспортними засобами повинна надати відповідні документи, пройти навчання та скласти тести на управління транспортними засобами.

Не можна стверджувати, що такі дії можна прирівняти до проведення попереднього розслідування припустимо за порушення громадського порядку (поява в нетверезому стані в громадському місці, перевищення водіями транспортними засобами обмежень швидкості руху чи інші порушення)

Як результат розгляду проваджень в адміністративному праві України, які містять в своїй основі конфлікт після розгляду виноситься рішення, що містить у собі санкцію. Така санкція може бути винесена у вигляді штрафу чи іншого покарання, вона може містити також додаткові види покарання як конфіскацію предметів чи речей, які стали знаряддям правопорушення.

Результатом неконфліктного провадження може бути рішення про видання відповідного акту, який надає певні повноваження, пільги чи права особі стосовно якої здійснювалося провадження.

Виконання рішень щодо конфліктних проваджень також має свої особливості. Вони можуть виконуватися добровільно, наприклад, сплата штрафу, відбування громадських робіт або такі рішення виконуються спеціально уповноваженими на це органами (органами внутрішніх справ України, спеціальними інспекціями та іншими державними органами)

Виконання рішення по неконфліктним провадженням здійснюється в більшості випадків тими органами, які приймали рішення (наприклад, паспорт видається громадянам представниками паспортної служби органів внутрішніх справ України, свідоцтво про реєстрацію шлюбу представниками органів реєстрації громадського стану та т. ін.)

Законодавством також встановлений особливий порядок розгляду справ стосовно оскарження рішень державних органів, які прийняті по конфліктним та неконфліктним провадженням.

Проте треба констатувати, що законодавством не встановлено ніяких вимог щодо скарг у адміністративному провадженні. Закон України «Про звернення громадян» встановлює загальні вимоги щодо скарг як в конфліктних так і неконфліктних адміністративних провадженнях.

До рішень, які можуть бути оскаржені належать такі:

- порушено права і законні інтереси чи свободи громадян;
- створено перешкоди для здійснення громадянином його прав і законних інтересів чи свобод;
- незаконно покладено на громадянина які-небудь обов'язки або його незаконно притягнуто до відповідальності.

Внаслідок розгляду справи про оскарження рішення компетентного органу державної влади згідно згаданого закону може бути прийнято такі рішення:

- залишення постанови без змін, а скарги без задоволення;
- скасування постанови і надіслання справи на новий розгляд;
- скасування постанови і закриття справи
- зміна заходу стягнення в межах передбачених нормативним актом про відповідальність за адміністративне правопорушення.

Це стосується тільки конфліктних проваджень.

Щодо неконфліктних проваджень та в більшості випадків рішення компетентного органу державної влади підлягає скасуванню, а права громадянина, який подав скаргу поновлюються в повному обсязі.

Кивенко А. О.

ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ НАД ЖІНКАМИ

У наш час гострою проблемою є домашнє насильство над жінками, ці випадки більш усього трапляються під час спільного проживання однією сім'єю чи в шлюбі між собою. Його можна зустріти в різних формах будь то фізичне, сексуальне, психічне та економічне.

В умовах карантину ця загроза збільшує свої масштаби. Актуальність теми зумовлена також збільшенням жінок, які постраждали від насильства або досі знаходяться в такій ситуації, бо остерігаються йти від їх кривдників, через те, що вони думають, що самі їм допоможуть у вирішенні цієї проблеми, або бояться їх та все втратити.

Питання домашнього насильства над жінками і не тільки досліджували багато науковців і практиків, серед них: Д. Г. Заврічко, О. Ю. Кашуба, Б. О. Свірко, та інші, проте залишається низка невирішених питань.

Метою цього дослідження є висвітлення проблеми домашнього насилля над жінками та здійснення пошуку шляхів їх вирішення на підставі досвіду інших країн у забезпеченні прав і свобод жінок.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи в шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [1].

Основні ознаки домашнього насильства:

- насильство завжди здійснюється умисно;
- дії унеможливають ефективний самозахист;
- дії порушують права і свободи особи;
- насильницькі дії спричиняють шкоду (фізичну, морально-психологічну, матеріальну) іншій особі [2; с.17-18].

Зараз в Україні розгорнута соціальна кампанія стосовно вирішення існуючої проблеми, ведеться спільна робота державних структур, органів місцевої влади з громадськими об'єднаннями (наприклад, Ла Страда – Україна), є гарячі лінії для жінок, які стали жертвами насильницьких дій, також на території країни знаходяться притулки для осіб, які постраждали від домашнього насильства, щодо профілактики та протидії насиллю. Досить значна різноманітність форм та способів знущання над жінками спостерігається, як у нашій країні, так і в різних куточках світу.

Наприклад, у Німеччині є закон «Про захист від насильства», який надає потерпілій особі право правової претензії на виділення квартири. Так, у разі заподіяння фізичної шкоди здоров'ю або обмеження свободи суд може зобов'язати кривдника звільнити квартиру, і навіть власник квартири, може бути примусово відселений від жертви [3; с.206].

Ще одним прикладом у протидії насильства може слугувати Італія. В Італії переважна кількість – 63 відсотки – знущань над жінками відбувається в родині. При цьому більше 90 відсотків подібних інцидентів не доводяться до відома поліції, як правило, через страх перед тираном або через сором і непередбаченої реакції суспільства, яке далеко не завжди з розумінням ставиться до потерпілих. Незважаючи на всі «бар'єри», італійкам надається ціла низка можливостей вирішити цю проблему. У країні діє номер багатомовного телефонного центру допомоги 1522, всюди також працюють численні аналогічні центри. До того ж, малозабезпеченим, включаючи іноземців, гарантується захист у цивільному та адміністративному суді – обраний жертвою адвокат буде повністю оплачений державою, яка також бере на себе всі судові витрати і пов'язані з веденням справи витрати [4; с. 193-194].

Таким чином, проаналізувавши досвід із приводу запобігання та протидії домашньому насильству в Німеччині та Італії, відзначимо, що саме ці заходи можуть слугувати серйозним підґрунтям для розвитку вітчизняного права та правозастосовної практики із захисту прав і свобод жінок.

Література

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII (із наступними змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 24.11.2021).
2. Насильство: короткий інструктаж для консультантів та консультанток. МБФ «Альянс громадського здоров'я». Київ, 2017. 36 с. URL: <https://aph.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/Violence-booklet-press.pdf> (дата звернення: 24.11.2021).
3. Кашуба О. Ю., Свірко Б. О. Домашнє насильство. Зарубіжний досвід. *Збірник тез доповідей учасників XXI студентської науково-практичної конференції іноземними мовами*. 2020. 206 с. URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/09_04_2020/pdf/194.pdf (дата звернення: 24.11.2021).
4. Заврічко Д. Г. Домашнє насилля та боротьба з ним в Італії. *Збірник тез доповідей учасників XXI студентської науково-практичної конференції іноземними мовами*. 2020. 193-194 с. URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/09_04_2020/pdf/183.pdf (дата звернення: 24.11.2021).

Кліменко К.В.

НАДАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВЧИНЕННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД ДІТЕЙ

Проблема правопорушень серед неповнолітніх є актуальною вже протягом тривалого часу. У наш час через набуття масового характеру протиправна поведінка почала сприйматися як звичайний стиль життя. Ми можемо спостерігати за тим, як зростає дитяча злочинність (кількість правопорушників, які не досягли 16 років стрімко збільшується). Їх відхилення проявляються у вигляді алкоголізму, порушенні дисципліни, крадіжках і з часом переростають у серйозні злочини, які передбачають застосування кримінальних заходів. Попередження вчинення правопорушень серед дітей – це глобальна, комплексна, масштабна проблема, у вирішенні якої повинні брати участь усі органи і служби в справах дітей, і в тому числі органи Національної поліції.

Метою дослідження є здійснення спроби пошуку шляхів вдосконалення попередження правопорушень серед дітей органами Національної поліції.

Аналіз публікацій свідчить про те, що питанню надання поліцейських послуг у сфері попередження вчинення правопорушень серед дітей присвячено чимало праць. Це питання досліджували такі вчені-юристи, як О.Б. Андрєєва, К.Л. Бугайчук, В.В. Головченко, Г.І. Неліп, М.І. Неліп та інші вчені. Незважаючи на розмаїття поглядів щодо різних аспектів правового статусу органів і служб у цій сфері залишається низка невирішених питань.

Необхідно зазначити, що В.В. Головченко, Г.І. Неліп, М.І. Неліп відзначають, що правове виховання – це надання молодим громадянам соціальних, педагогічних, правових послуг не лише педагогічними колективами, а й громадськими та благодійними організаціями, правоохоронними органами, батьками [1, с 8].

Фактори виникнення протиправної поведінки у підлітків: соціально-економічні (низький життєвий рівень, безробіття, проблеми в сім'ї), медико-біологічні (підвищена збудливість, тяжкий емоційний стан, психічні розлади).

Національна поліція відіграє велику роль у сфері запобігання вчиненню правопорушень серед дітей. У Законі України про «Національну поліцію» від 02.07.2015 року в розділі IV, статті 23, зазначено основні повноваження поліції, зокрема в підпункті 17 визначено, що в межах своєї компетенції, визначеної законом, вона здійснює контроль за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вживає заходів щодо запобігання дитячої бездоглядності, правопорушення серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі [2].

У науковій літературі описано різні методи, що можуть використовуватися з метою правового виховання неповнолітніх. Серед них: роз'яснення, розповіді, бесіди, читання творів, лекції, дискусії, диспути з правових питань, «круглі столи» з правових питань та інші вербальні методи [1; с. 60-62].

Інспектори служби ювенальної превенції керуються та виконують покладені на них завдання наказом Міністерства внутрішніх справ «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України» від 19.12.2017 року № 1044 [3]. У розділі II цієї інструкції ідеться про основні повноваження та низку профілактичних дій, спрямованих на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин та умов, які цьому сприяють, ужиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення; ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень та проведення із ними заходів індивідуальної профілактики; вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснення поліцейського

підкування щодо неповнолітніх осіб; провадження діяльності, пов'язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти.

У розділі III «Ведення профілактичного обліку дітей підрозділами ювенальної превенції» ідеться про те, що з метою здійснення заходів індивідуальної профілактики щодо дитини поліцейський підрозділу ювенальної превенції заводить обліково-профілактичну справу та вносить відомості про взяття на профілактичний облік до відповідної інформаційної підсистеми бази даних, що входить до єдиної інформаційної системи МВС, дітей, щодо яких поліцейські ювенальної превенції здійснюють профілактичну роботу.

Члени підрозділів ювенальної превенції уживають заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству в межах Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [4].

Підрозділи ювенальної превенції взаємодіють з іншими уповноваженими органами та підрозділами НПУ, органами державної влади й органами місцевого самоврядування, об'єднаними територіальними громадами, міжнародними та громадськими організаціями в напрямках профілактики правопорушень у дитячому середовищі, протидії домашньому насильству та дитячій бездоглядності; забезпечення прав та інтересів дітей; упровадження кращих міжнародних методик та практик роботи з дітьми, які перебувають у конфлікті із законом, та дітьми, які потерпіли внаслідок протиправних діянь, у тому числі реалізація спільних проєктів щодо профілактики правопорушень серед дітей; підвищення професійного рівня, набуття знань, умінь та навичок шляхом участі в семінарах, тренінгах та інших практичних і теоретичних заходах.

Отже, національна поліція разом з іншими органами активно вживає заходи для попередження вчинення правопорушень серед дітей. Але, для подальшого розвитку правової держави, зміцнення правопорядку й законності потрібне удосконалення та підвищення рівня роботи органів Національної поліції в цій сфері. У першу чергу потрібно спрямовувати власні зусилля на проведення превентивної і профілактичної діяльності кримінальних та інших правопорушень серед дітей, а визначене широке коло поліцейських послуг має надавати змогу досягти зниження рівня злочинності серед молоді, зменшити кількість повторно вчинених злочинів і в процесі виховання формувати сприятливий соціально-психологічний клімат у сім'ях, громадських місцях та закладах освіти.

Література

1. Головченко В.В., Неліп Г.І., Неліп М.І. Правове виховання учнівської молоді: питання методології та методики: монографія Київ: Наукова думка, 1993. 134 с.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII (із наступними змінами). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 25.12.2022).

3. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19.12.2017 № 1044 (із наступними змінами. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE32138.html (дата звернення: 25.12.2022)).

5. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII (із наступними змінами). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 25.12.2022).

УДК 342.951

Кошаріна А. О.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАВ НА ПРОМИСЛОВІ ЗРАЗКИ

Побудова незалежної, демократичної Української держави пов'язана з вирішенням складних політичних, економічних, соціальних і правових проблем. Однією з таких проблем є належне забезпечення основних прав і свобод громадян. Так, статтею 54 Конституції України громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом [1].

Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством. Ці конституційні положення особливо актуальні зважаючи, що Україна обрала стратегію побудови цивілізованих ринкових відносин, забезпечення соціальної орієнтації економіки та інноваційного соціально-економічного розвитку, що має спиратися насамперед на активізацію власного інтелектуального потенціалу.

Відомо, що на міжнародному рівні правам інтелектуальної власності приділяється значна увага, оскільки інтенсивна торгівля об'єктами інтелектуальної власності становить дедалі більшу частку зовнішнього обігу розвинених країн.

На нашу думку, створення дієвого адміністративно-правового механізму забезпечення прав інтелектуальної власності в Україні є логічним продовженням державної політики у цій сфері. Що в свою чергу зробить можливим виконання взятих на себе зобов'язань Україною.

Варто наголосити, що правове регулювання – це дія права на суспільні відносини за допомогою певних юридичних засобів, насамперед норм права. Тоді як, сукупність правових засобів, за допомогою яких поведінка суб'єктів суспільних відносин приводиться у відповідність

до вимог і дозволів, що містяться у нормах права, називається механізмом правового регулювання суспільних відносин [2, с. 220].

Усі відносини, які підлягають правовому регулюванню, у своїй сукупності створюють сферу правового регулювання. Сфера правового регулювання – це сукупність суспільних відносин, упорядкована на основі права [3, с. 162]. Що стосується предмета правового регулювання то ним є вольові суспільні відносини, що регулюються правом чи об'єктивно потребують правового впливу.

Отже, сфера адміністративно-правового регулювання прав на промислові зразки, це сукупність суспільних відносин щодо набуття, здійснення та захисту прав, упорядкована на основі права.

Зазначимо, що елементами механізму правового регулювання є норми права, правові відносини, акти реалізації прав і обов'язки суб'єктів правовідносин. Зупинимось на їх докладній характеристиці.

Нагадаємо, що норма права, регламентуючи суспільні відносини, надає їм юридичної форми, його учасники стають суб'єктами права, які взаємопов'язані суб'єктивними правами та юридичними обов'язками.

Отже, механізм адміністративно-правового регулювання охорони прав на промислові зразки, на нашу думку, це система всіх юридичних засобів, за допомогою яких забезпечується правовий вплив на суспільні відносини у сфері набуття, здійснення та захисту прав нас промисловий зразок.

Адміністративно-правовий механізм регулювання охорони прав на промислові зразки в Україні складається із таких елементів, як:

- норми права – загальнообов'язкові правила поведінки, встановлені з метою регулювання суспільних відносин у сфері адміністративно-правового регулювання охорони прав на промислові зразки;
- правовідносини – вольові суспільні відносини, що виникають на основі норм права у сфері адміністративно-правового регулювання охорони прав на промислові зразки;
- акти реалізації норм права – процес фактичного втілення конкретних приписів правових норм стосовно конкретних суб'єктів у сфері адміністративно-правового регулювання охорони прав на промислові зразки.

Дослідження проблеми змісту адміністративно-правового регулювання у сфері охорони прав на промислові зразки обумовлює необхідність аналізу, розкриття й систематизації складових елементів відповідного механізму регулювання, що актуалізує звернення до загального теоретичного екскурсу та аналізу основних концепцій та поглядів на мету, завдання, функції та принципи адміністративно-правового регулювання взагалі, що, у свою чергу,

дозволить визначити призначення адміністративно-правового регулювання, розкрити його сутність та межі впливу на охорону прав на промислові зразки.

Основні особливості охорони прав на промислові зразки як об'єкту адміністративно-правового регулювання, зумовлюють, з одного боку, необхідність державного впливу на процес функціонування зазначеного об'єкту та існування адміністративно-правового механізму його регулювання шляхом формування нормативно-правової бази, та, з іншого, визначають особливості такого регулювання.

Як відомо, процес регулювання являє собою систему взаємопов'язаних і виконуваних у певному порядку дій. Практично всі дослідники з державного управління та адміністративного права на перше місце серед цих дій ставлять цілепокладання (постановку цілей). У науковій літературі також використовуються наступні визначення: „формування цілей”, „вибір цілей”, „завдання”, „визначення проблеми” тощо. Цілі регулюючої діяльності, поряд із її принципами, зумовлюють змістовний склад механізму регулювання, на їх досягнення спрямовані дії всіх складових регулюючого механізму. На формулювання цілей, їх корегування та зміну суттєво впливає регулюючий процес, протягом якого узагальнюється суспільна практика та вносяться відповідні корективи в існуючі цілі, розробляються нові тощо. З іншого боку, цілі активно впливають на побудову, зміст та методи діяльності систем регулювання.

Так, мета адміністративно-правового регулювання у сфері охорони прав на промислові зразки полягає у ефективному забезпеченні функціонування промисловості та її сталий прогресивний розвиток шляхом вдосконалення чинного законодавства, в тому числі шляхом систематизації нормативно-правових актів.

Тоді, як завданнями адміністративно-правового регулювання у сфері охорони прав на промислові зразки є :

- 1) адаптація до ринкових умов господарювання, формування ефективної системи охорони прав на промислові зразки;
- 2) створення необхідного підґрунтя для розвитку, стимулювання, інвестування вітчизняної промисловості шляхом вдосконалення чинного законодавства;
- 3) забезпечення удосконалення системи охорони прав на промислові зразки щодо міжнародних вимог з депонування промислових зразків; розширення переліку об'єктів, що можуть охоронятися як промислові зразки.

Література

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Загальна теорія держави і права : навч. посіб./ за ред. В.В. Копейчикова. К.: Юрінком Інтер, 2000. 320 с.

3. Нікітін А. В. Теорія держави та права. Частина II: посіб. для дистанційного навчання / За наук. ред. А.М. Колодія. К.: Університет «Україна», 2005. 265 с.

УДК 342.922

Могукало Д. В.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК І ВЗАЄМООБУМОВЛЕНІСТЬ СУСПІЛЬНОЇ МОРАЛІ З НОРМАМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

В Україні, як і у більшості інших держав, адміністративне право слугує меті захисту суспільних відносин у різних сферах життя від порушення належного стану їх правового оформлення. Виходячи з того, що включення до предмету правового регулювання морально-етичних питань свідчить про наявність необхідності, продиктованої соціально-обумовленою потребою захисту суспільної моралі, логічним є виділення саме адміністративно-правового контексту.

Адміністративне право охоплює та пов'язує між собою багато сфер суспільного життя – це сфери державного управління й організації місцевого самоврядування, вираження публічного інтересу як узагальненого та усередненого соціального інтересу у кожній із них – управлінні економікою, соціально-культурною сферою та адміністративно-політичною діяльністю. З цього питання цілком логічною та найбільш правильною виглядає думка В.К. Колпакова, який твердить, що саме відносини щодо виконання адміністративних зобов'язань публічної адміністрації перед суспільством є предметом адміністративно-правового регулювання, або предметом адміністративного права [1, с. 15].

Публічно-правова сторона діяльності органів виконавчої влади у сфері захисту суспільної моралі, на нашу думку, постає як свого роду відбиття ставлення держави до морально-етичних питань, що проявляється у такому:

- у здійсненні керівного впливу щодо галузей, функціонування яких пов'язане із захистом суспільної моралі (управління культурою, освітою, наукою, охороною здоров'я, а також у галузі інформатизації, видавничої справи, діяльності засобів масової інформації тощо), котрі найбільш повно і всебічно можуть бути забезпечені виключно за допомогою державно-владного регулювання;

- у здійсненні державного контролю та нагляду за додержанням чинного законодавства й вимог відомих нормативно-правових актів у сфері захисту суспільної моралі, а також за обігом

продукції, що може негативно впливати на фізичний, розумовий або моральний розвиток громадян України;

- в установленні умов і порядку обігу продукції, що негативно впливає на суспільну мораль.

Органи публічної адміністрації, зокрема суб'єкти виконавчої влади не здійснюють безпосередньо законодавчого оформлення суспільних відносин у сфері захисту суспільної моралі, а відповідно до свого призначення лише беруть участь у її правовому регулюванні та реалізують на практиці адміністративно-правові норми, прийняті законодавчою владою. Державне регулювання суспільних відносин у сфері захисту моральності й морального здоров'я населення, забезпечення дотримання етичних вимог і норм охоплює не лише систему органів виконавчої влади і не обмежується виключно впливом на суспільну мораль як об'єкт управління, але і вплив на власне соціум, який постає як суспільне середовище цього об'єкта. Як указує В.Б. Авер'янов, державне управління слід розглядати як певний вид діяльності органів держави, яка має владний характер і передбачає насамперед організуючий і розпорядчий вплив на об'єкти управління шляхом використання певних повноважень [2, с. 19]. Слушною є також думка В.Б. Авер'янова про те, що поняття «державне регулювання» є більш широким порівняно з поняттям «державне управління», оскільки перше охоплює ширшу сферу організаційної діяльності держави [3, с. 77].

Аналогічної думки дотримується і Т.О. Коломоєць, стверджуючи, що подібність державного регулювання та державного управління полягає в тому, що вони спрямовані на досягнення єдиної мети управління: упорядкування соціальних об'єктів та соціальних процесів, переведення їх з одного стану в інший; відмінність же полягає у використанні специфічних методів управлінського впливу [4, с. 112 – 113].

Регулятивна взаємопов'язаність етики, моральності й адміністративного права виявляється і в тому, що без звернення до дослідження сутності і значення моральних понять не є можливим і розкриття змісту певних термінів і категорій, котрі закріплено в адміністративному законодавстві та з оцінкою яких законом пов'язується настання тих чи інших правових наслідків. До таких понять належать деякі оціночні дефініції, наприклад: «образа людської гідності», «образа громадської моралі», «неповага до суспільства», «образливе чіпляння до громадян», «жорстоке поводження», «неповага» та ін. Крім того, і мораль, і адміністративне право застосовують хоч і не спільні, проте наближені одне до одного системи оцінки, зокрема обидві ці системи норм засуджують протиправні вчинки.

На нашу думку, в сучасному суспільстві, в якому безліч сторін відносин не врегульовано повною мірою нормами права, не є доцільним сповідувати відомий принцип «що не заборонено законом, то дозволено». Цей принцип постає не безапеляційним для суспільних відносин України взагалі та громадського порядку зокрема. Така його особливість найбільш гостро

виявляється в умовах теперішнього життя суспільства, всередині якого існує безліч нерозв'язаних проблем – від майнового й соціального розшарування суспільства до політичного протистояння.

Адміністративно-правові аспекти суспільної моралі, виявляються, на нашу думку, в таких положеннях.

1. Етичні норми, засади суспільної моральності й ідеї про моральне в українському соціумі формувалися послідовно, на основі усталених звичаїв, уявлень людей про добро, зло, честь і гідність, пристойне або ганебне – вони мали і продовжують зберігати неофіційний характер, а передаються, на основі національних і культурних традицій, між поколіннями; при цьому норми адміністративного права складаються у процесі взаємодії людей та мають оформлення у вигляді певних правил, які відображають наявні моральні відносини, визнані державою та охоронювані за допомогою спеціально створеного апарату компетентних органів і законодавчо визначених засобів захисту.

2. Межа, що відділяє суто моральні відносини, пролягає у сфері регулювання: моральні норми поширюються на такі, котрі не піддаються зовнішньому контролю, людські відносини, що не належать до предмета адміністративно-правового регулювання – дружба, кохання, взаємодопомога тощо, тоді як норми адміністративного права регулюють ті відносини, які виходять за сферу приватного життя особи, оскільки мають загальне соціальне значення і справляють суттєвий вплив на стабільність у суспільстві.

3. Незважаючи на відмінності у формі вираження моральних і адміністративно-правових норм, останні постають як логічне продовження ідей, котрі визнано суспільством як цінне і належне. Так, норми моралі не мають офіційно зафіксованого способу вираження і можуть міститися у церковних заповідях, релігійних ідеях, традиціях тієї чи іншої конфесії, ритуалах або у пам'ятках народного фольклору та епосу – легендах, піснях, приказках, прислів'ях тощо. Норми адміністративного права, які регулюють суспільні відносини у сфері захисту моралі, закріплено у відповідних джерелах – актах правотворчості органів державної влади, органів виконавчої влади, що складаються з адміністративно-правових норм або навіть одного правила поведінки, котре регулює виконавчо-розпорядчу діяльність [5, с. 38].

4. Моральні норми за своїм змістом є безособовими, вони не деталізують і не уточнюють правил поведінки, постаючи лише як ідеї, вихідні засади або традиційні уявлення, в яких проголошується бажане, з погляду суспільної корисності, бачення належного обов'язку. Норми адміністративного законодавства при цьому слугують втіленню цих правил про правомірну і адміністративно карану поведінку, вони характеризуються чіткістю вираження і деталізацією їх і визначають відповідне коло суб'єктів, яким ці приписи адресовано, а їх реалізація здійснюється за допомогою механізму адміністративно-правового регулювання.

5. Норми адміністративного права містять засоби забезпечення виконання моральних і етичних норм і санкції за порушення окремих моральних правил. Якщо моральна поведінка забезпечується лише внутрішнім переконанням, впливом авторитету суспільства та громадської думки, стереотипами виховання та психологічними особливостями індивідів, то правомірна, з позицій адміністративного права, поведінка досягається за допомогою державно-примусових засобів. Реалізуючи норми, розроблені й закріплені законодавцем, виконавча влада при цьому здійснює їх захист і постає гарантом їх дотримання, що випливає з її призначення виконувати веління та приписи законодавчої влади. Порушення адміністративно-правових норм, які регулюють суспільні відносини у сфері захисту суспільної моралі, тягне негативні наслідки майнового, особистого чи організаційного характеру, що застосовуються на відповідних підставах і в законодавчо визначеному порядку державним апаратом.

Таким чином, мораль і моральність, етика, суспільство і право є явищами, котрі тісно пов'язані одне з одним та характеризуються взаємним впливом і обумовленістю. Адміністративне право загалом є наскрізь пронизаним нормами моралі та етики, оскільки ґрунтується на них.

Література

1. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2008. 256 с.
2. Державне управління: європейські стандарти, досвід та адміністративне право / В.Б. Авер'янов (заг. ред.). К.: Юстиніан, 2007. 288 с.
3. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. 584.
4. Адміністративне право України: підручник / За заг. ред. Т.О. Коломоєць. К.: Істина, 2010. 480 с.
5. Битяк Ю.П. Административное право Украины: учебник для студентов высш. уч. заведений юрид. спец. / под ред. проф. Ю.П. Битяка. Харьков: Право, 2003. 576 с.

Могукало Д. В.

РОЗВИТОК РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Актуальність даної теми полягає в тому що децентралізація влади як важливий процес державотворення є однією з визначальних у порядку денному реформ. Адже на етапі реформування системи органів державного управління й органів місцевого самоврядування

досить актуальною є проблема вдосконалення місцевого управління, зокрема взаємодії органів державного управління та органів місцевого самоврядування.

Традиційний погляд на те, що децентралізація – це процес формування незалежних одиниць у рамках централізованої держави, іншими словами - засобів місцевої автономії, вимагає розробки нових методів аналізу її змісту. Результатом цього має стати розмежування повноважень, функцій та відповідальності у сфері надання державних і громадських послуг між центральними та місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування [1].

Значний внесок у розробку питань, пов'язаних із розвитком такої складової державної політики як децентралізація, зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як І. Цурканова, Л. Гамбург, В. Фуртатов та інші.

Метою даної праці є аналіз та узагальнення процесу реформування державної політики в Україні шляхом децентралізації.

Проаналізувавши практичний досвід впровадження реформи децентралізації в зарубіжних країнах, можна стверджувати, що для ефективного вирішення питань місцевого значення необхідна модель, яка б забезпечувала неодмінну єдність державної влади та одночасну самостійність територіальних громад.

Логічно обґрунтована модель взаємодії органів державного управління і представницьких органів місцевого самоврядування дозволить найефективніше реалізовувати принцип поєднання державного і місцевого інтересів при здійсненні управління на місцях.

Окрім зазначеного, здійснення делегованих повноважень обласними державними адміністраціями санкціонує поліпшення якості державного управління, оскільки державні завдання вирішуються з розумінням суті проблем населення області або району і з урахуванням місцевих можливостей.

Працюючи над розробкою проекту децентралізації державної влади ми маємо звернути увагу на можливість допущення помилок, які можуть призвести до управлінського дисбалансу та до виникнення конфліктів між центральними і місцевими органами влади. Звідси наслідком виступає дестабілізація в країні та відповідне ускладнення реалізації державних та регіональних програм.

Вчені зазначають, що з метою забезпечення раціонального співвідношення центральних і місцевих органів влади, зокрема необхідно дотримуватись таких принципів, як:

- компліментарність;
- неперервність у структурі влади, та рівномірний розподіл її функцій;
- поєднання функціональних, галузевих і територіальних функцій, згуртування яких забезпечує єдину політику з обслуговування населення;

— демократизму – державна влада базуються на механізмах залучення населення до поточних справ, та виділенні сфер повноважень громадських об'єднань;

— субсидіарності – перерозподіл повноважень, тобто на вищому рівні вони здійснюються за умови неможливості їх виконання на нижчому рівні [2].

В умовах децентралізації органи виконавчої влади мають сприяти формуванню та функціонуванню ефективних моделей публічної влади на національному, регіональному та місцевому рівнях. Також необхідно забезпечити більшу ефективність роботи державних механізмів та зміцнити регіональний та міський розвиток на демократичних засадах.

Свідченнями зазначеної ефективності децентралізації являється належне забезпечення прав і законних інтересів місцевого населення, структурованого в комунально-муніципальні та регіональні громади, а також в органи територіальної самоорганізації [3].

Лише дотримання правильного розподілу функцій і повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на засадах субсидіарності, забезпечення гласності діяльності органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб; безпосередня участь громад у вирішенні важливих питань місцевого значення; організаційна та фінансова самостійність територіальних громад та наближення якості їх діяльності до європейських стандартів може забезпечити та гарантувати успішність реформи децентралізації [4].

Загалом повноваження та ресурси, отримані завдяки децентралізації, надають органам місцевого самоврядування більші можливості для розвитку своїх територій, створення сучасної освітньої, медичної, транспортної та житлово-комунальної інфраструктури. Місцева влада стає зацікавленою в розвитку інвестиційної привабливості своїх територій на користь громади, оскільки сплачувані тут податки будуть спрямовані на покращення якості життя мешканців території [5].

Отже, на сьогодні багато громад нашої держави вже змогли відчутися переваги реформи децентралізації: у їхніх містах, селах і містечках починали ремонтувати дороги, медичні та освітні заклади — все що занепадало протягом десятиліть. Реформа дала стимул цілісного розвитку громад, покращення можливостей для життя в кожному населеному пункті та нації в цілому, а також надання громадянам – кожному з нас – можливості самостійно керувати місцем їхнього проживання.

Література

1. Цурканова І. О. Сутність та особливості централізації та децентралізації органів влади в Україні [Електронний ресурс] /І. О.Цурканова. Режим доступу : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/politics/2012/197-185-13.pdf>.

2. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія / за ред. З. С. Варналія. Київ: НІСД, 2007. С. 124.

3. Гамбург Л. С. Теоретичні питання децентралізації державної влади в системі публічної влади унітарної держави. Вісник Запорізького національного університету. № 4 (I). 2014. С. 140.

4. Фуртатов В. С. Удосконалення механізму взаємодії органів виконавчої влади та місцевого самоврядування на сучасному етапі державотворення. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/State_management/2010_117/117-12.pdf

5. Рубцов В. П., Фіалко С. В. Державне будівництво та місцеве самоврядування: навч. посіб. Київ: Університет «Україна», 2005. 250 с.

Рибальченко А.В.

СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Україна, як європейська країна оголосила щодо своїх намірів вибору ідеології сталого розвитку як державної стратегії на нинішнє століття. Усі світові цілі сталого розвитку були зазначені в резолюції «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» [1] Самітом ООН зі сталого розвитку в Нью-Йорку у 2015 році.

Задля підтвердження вмотивованості України у виконанні всіх цілей було вжито декілька заходів: по-перше, у своїй Національній доповіді «Цілі сталого розвитку» [2] наша країна підтвердила свою причетність до великомасштабної системи досягнення глобальних цілей і впродовж 2016-2017 років почала процес адаптації Цілей сталого розвитку (далі – ЦСР) відповідно до специфіки суспільства: соціальної, культурної, фінансової та правової відмінності; по-друге, 30 вересня 2019 року Президентом України видано Указ «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [3] яким підтримано забезпечення досягнення глобальних ЦСР та результатів адаптації з урахуванням специфіки розвитку України, викладених у Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» [4]. З боку правового поля потребувало створення законодавчої бази задля збалансування економічної, політичної, соціальної, екологічної сфер розвитку нашої країни, що ЦСР.

Метою роботи є визначення сучасного стану правового забезпечення сталого розвитку в Україні на підставі історичного аналізу.

Тему законодавчого закріплення цілей сталого розвитку розглядали багато видатних українських вчених, але підхід до аналізу правової площини сталого розвитку держав дещо відрізнявся в кожного з них своєю індивідуальністю.

Кіндюк Б. В. у своїй роботі розглядав першооснови зародження законодавчого врегулювання сталого розвитку. «У сфері юриспруденції ставилося завдання забезпечити баланс потреб нинішнього і майбутнього поколінь» [5, с. 23] – зазначав професор, адже за такого

підходу до науки необхідно створення законодавчої бази для збалансованості усіх проблем держави, у разі ігнорування яких виникали так звані «катаклізми» у політиці, соціальній сфері, екології та зачіпали інші сфери розвитку, важливі світові.

Дію принципу сталого розвитку можна простежити на прикладі кодифікації законодавства, що відбувалися в різні історичні періоди, а також у радянській і незалежній Україні. Наприклад, на початку 20-х рр. XX ст. виникла необхідність створення нового законодавства, яке повинно було регулювати суспільні відносини в умовах комуністичного режиму через скасування імперського законодавства і переходу від численних актів, які приймаються у воєнний період 1917-1921 рр. до стійкої, збалансованої між собою правової системи. Так, в 1922 р. були прийняті Кримінальний кодекс, Кримінально-процесуальний кодекс, Положення про судоустрій, Цивільний кодекс, Земельний кодекс, Кодекс законів про працю та Кодекс законів про народну освіту, в 1923 р. – Закон про ліси, в 1924 р. – Цивільний процесуальний кодекс, Тимчасові будівельні правила, в 1925 р. – Ветеринарний кодекс УСРР та Виправно-трудоий кодекс [5, с. 24].

Тогочасний сталий розвиток відображався в його завданні – кодифікація забезпечувала ЦСР радянської правової системи, що перебувала в кризовому стані після періоду тоталітаризму. На той час у країні виникла нова суспільно-політична ситуація, яка вимагала дієвих змін щодо ставлення прав людини – пізніше вони були закріплені прийняттям Кримінального та Кримінально-процесуального, Цивільного та інших кодексів УСРР. Усі кодекси, що були сформовані за тодішній час закріплювали більшу частину правовідносин радянської держави.

З часом, поступово суспільство змінюється та з'являються нові потреби, а з ними – нові ЦСР, у 2000-х роках влада почала розмірковувати над питанням реалізації концепції сталого розвитку пошук балансу між штрафними санкціями та покаранням. У результаті розгляду був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15.11.2011 р.

Передумовою законодавчого закріплення стала аналітична доповідь «Аналіз державних стратегічних документів щодо врахування адаптованих для України Цілей Сталого розвитку до 2030 року».

Вищезазначений документ має розділ про «рекомендації інкорпорації ЦСР у державну політику», включно із новими законодавчими проєктами, новими порадами для українського суспільства сталим реформування певних механізмів розвитку (наприклад, з метою збільшити частку молоді, яка не працює, не навчається і не здобуває професійні навички (ЦСР 8.4) та забезпечити підвищення рівня зайнятості населення (ЦСР 8.3) потрібно запроваджувати ефективні механізми сприяння збільшенню офіційно зайнятого населення та зменшення

неформальної зайнятості) [6, с. 40], перегляд державних програм (цільова програма Стратегії розвитку транспорту), реформування певних агентств, одним із таких є Державне агентство лісових ресурсів із метою поділу політики, контролю та лісокористування.

Усі 17 цілей закріплені у вищезазначеному Указі Президента України, а шлях до їхнього досягнення висвітлений на сайті UNDP Україна [7] та прийнятій Резолюції «Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року».

Тож, історія становлення правового забезпечення сталого розвитку нашої країни починається ще з минулого століття, адже на різних етапах розвитку, зі зміною всесвітніх пріоритетів і змінювалась сутність сталого розвитку. На наш погляд, юриспруденція має істотне значення в здобутті кожної з ЦСР, адже всі елементи, що використовуються на шляху до досягнення сталого розвитку мають бути законодавчо закріплені для того, щоби кожен громадянин мав право подивитися на курс розвитку своєї країни та долучитися до цього процесу. Таким чином, юриспруденція є певним інструментом із досягнення ЦСР за допомогою кодифікації всіх напрямків діяльності держави в цій сфері, належного правового закріплення в Україні.

Література

1. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року: Резолюція, прийнята в рамках 70-ї сесії Генеральною Асамблеєю ООН 25 вересня 2015 року. URL: <https://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/Agenda2030-UA.pdf> (дата звернення: 20.12.2022).

2. Цілі сталого розвитку: Україна: Національна доповідь від 2017 року. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/Національна%20доповідь%20ЦСР%20України_липень%202017%20ukr.pdf (дата звернення: 20.12.2022).

3. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 20.12.2022).

4. Цілі сталого розвитку та Україна: *Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina> (дата звернення: 20.12.2022).

5. Кіндюк Б. В. Реалізація концепції сталого розвитку в юриспруденції. Право та Тенденції і перспективи розвитку інститутів права та держави. *Актуальна юриспруденція: зб. тез доп. Міжнар. юрид. наук.-практ. конф.. Київ-Тернопіль : THEU, 2018. С. 23–25.*

6. Аналіз державних стратегічних документів щодо врахування адаптованих для України Цілей Сталого Розвитку до 2023 року: Аналітична доповідь. Київ: Інститут суспільно-економічних досліджень, 2017. 84 с.

7. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. *UNDP* *Україна:* веб-сайт.
URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/the-2030-agenda-for-sustainable-development.html> (дата звернення: 20.12.2022).

Саєнко С.О.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ ТА МАЛОЛІТНІХ ОСІБ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Допит – це слідча (розшукова) дія, змістом якої є одержання показань від особи, яка володіє відомостями, що мають значення для розслідуваного кримінального правопорушення. Під час досудового розслідування допиту належить визначальне місце: з усього бюджету часу, що витрачається слідчим на проведення слідчих (розшукових), інших процесуальних дій, на допит витрачається понад 80%. Допит розглядають як процес передачі слідчому особою, що допитується, інформації про подію, яка розслідується, або про пов'язані з нею обставини й осіб. Але, як спосіб отримання відомостей від особи, якій відомі дані, що цікавлять слідство, допит виступає лише в інформаційному плані [1].

Через те, що проведення допиту залежить не лише від слідчого, але і від ряду інших факторів, його вважають однією із найскладніших розшукових дій.

Серед цих факторів можна виділити наступні:

- процесуальне положення допитуваного,
- його характерні ознаки як особистості,
- зайнята ним позиція в кримінальному провадженні та під час допиту
- обставини сприйняття інформації, яка цікавить слідчого.

Особливі складнощі викликає допит неповнолітніх та малолітніх осіб.

Метою даної роботи є визначення психологічних особливостей проведення допиту неповнолітніх та малолітніх осіб із метою пошук правильного підходу до проведення зазначеної слідчої дії, задля забезпечення прав і свобод дитини.

Особливості проведення допиту малолітньої або неповнолітньої особи зазначені в статті 226 Кримінального процесуального кодексу України (далі –КПК України):

1. Допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться в присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності - лікаря.

2. Допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом - понад дві години на день.

3. Особам, які не досягли шістнадцятирічного віку, роз'яснюється обов'язок про необхідність давання правдивих показань, не попереджуючи про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання.

4. До початку допиту особам, зазначеним у [частині першій](#) цієї статті, роз'яснюється їхній обов'язок бути присутніми при допиті, а також право заперечувати проти запитань та ставити запитання [2].

Нами було досліджено процесуальний аспект, але окрім нього ще є психологічний, який відіграє теж немалозначну роль.

Так, у криміналістичній та судово-психологічній літературі зазначено, що без налагодження психологічного контакту не можна обійтись у жодній слідчій дії, що пов'язана зі спілкуванням [3, с. 12].

Ефективність допиту залежить також від розуміння слідчим психологічних особливостей віку дитини. Так, наприклад, слід пам'ятати, що діти в порівнянні з дорослими більш схильні до навіювань. У контексті проблем, що розглядаються під сугестивністю слід розуміти, з одного боку, схильність підлітка до несвідомого дотримання вимог інших осіб (дорослих, старших однолітків), з іншого – податливість його до сторонньому впливу, завдяки якому підліток свідомо розповідає не те, що пам'ятає, а те, що йому говорять старші і що вони, як йому здається, хочуть від нього почути [4].

Дуже важливо правильно підготувати неповнолітню особу до допиту. Перед початком допиту слід провести бесіду про умови життя, навчання, захоплення тощо. Окрім цього, необхідно брати до уваги емоційний стан допитуваного та намагатися зробити довірливу обстановку.

Вважаючи, що питання про нього та друзів ніяк не відносяться до злочину, неповнолітній може з легкістю на них відповідати. Після довірливої бесіди необхідно детально пояснити причини проведення допиту.

Крім емоційного стану та обстановки суттєву роль відіграє правильне формулювання питань. Вони не повинні бути складними та містити фактичних даних, здатних виступати підказкою для підлітка.

Неповнолітньому допитуваному слід допомогти у формуванні правдивих показань. Слідчий не повинен використовувати постановку запитань, що мають елементи навіювання (навідні питання). Постановка навідних питань нерідко є причиною виникнення добросовісних помилок у

показаннях. Очевидно, що допит малолітнього повинен проводитися в дуже спрощеній, гральній формі, причому, по можливості, на його лексиконі. Тільки в цьому випадку можна буде вважати, що питання правильно зрозуміле малолітнім, а це – запорука адекватної відповіді. Доцільно застосувати допомогу педагога як спеціаліста в галузі дитячої, зокрема маловікової, психології.

Нами було досліджено психологічний аспект допиту неповнолітніх та малолітніх осіб. Як висновок ми можемо зазначити, що допит даної категорії осіб є психологічно непростим, але можна досягти необхідних результатів, якщо враховувати деякі фактори, а саме:

- налагодження психологічного контакту з допитуваним;
- спокійна, довірлива обстановка;
- врахування вікових особливостей допитуваного;

Таким чином, допит малолітніх та неповнолітніх осіб потребує від слідчого вправності та виконання низки вимог, як процесуальних, так і тактичних, і якщо правильно підготуватися до цієї слідчої дії, то можна досягти необхідних результатів і не завдати шкоди дитині та належним чином забезпечити її права.

Література

1. Мультимедійний підручник «Криміналістика» до 50-річчя кафедри криміналістики та судової медицини Національної Академії Внутрішніх Справ. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/kriminalist/lections/lection_3.21.html (дата звернення: 27.12.2022).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI (із наступними змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 27.12.2022).
3. Короткий курс лекцій з дисципліни «Юридична психологія». URL: https://studme.com.ua/158407205347/psihologiya/yuridicheskaya_psihologiya.htm (дата звернення: 27.12.2022).
4. Коваленко Є.Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України: Підручник. МОНУ. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 632с.

УДК 342.95

Чінчін К. І.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ОСОБУ

У зв'язку із стрімким розвитком інформаційно-телекомунікаційних технологій все більша частина громадян долучається до використання таких технологій у повсякденному житті. Майже не знайдеш в Україні особу, яка не користується мобільним телефоном, небагато й тих, хто не

використовує сервіси мережі Інтернет. Як правило, переважна більшість громадян мало обізнана щодо можливостей настання негативних наслідків, пов'язаних з їх перебуванням в інфосфері. Нові можливості захоплюють, людина все більше втягується у віртуальне життя, збільшуючи обсяги інформації про себе, свою діяльність та своє оточення в мережі. На жаль, ці відомості не завжди можуть бути використані на благо людини. Старанно зібрана, збережена, певним чином опрацьована інформація, залишена людиною в мережі, може використовуватись як потужне знаряддя впливу на особистість.

Оскільки прогрес в інформаційно-телекомунікаційній сфері зупинити не можливо, та й не потрібно, завданням держави є забезпечити захист своїх громадян від протиправних посягань на їх безпеку в зазначеній сфері. Такі ж завдання постають перед Україною і в зв'язку із процесами інтеграції України у європейський простір.

Верховна Рада України 1 червня 2010 року прийняла закон «Про захист персональних даних» [1], а вже 6 липня 2010 року ратифікувала Конвенцію про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру, прийняту Радою Європи 28 січня 1981 року, та Додатковий протокол до Конвенції щодо органів нагляду та транскордонних потоків даних [2].

Вищезазначений нормативний акт дозволив створити умови для захисту персональних даних в країні, також сприяти подальшому розвитку інформаційного суспільства.

Закон встановлює режим обмеженого доступу до знеособлених відомостей про фізичну особу, та забороняє обробку персональних даних про расове або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних спілках, а також даних, що стосуються здоров'я чи статевого життя.

Задля забезпечення захисту персональних даних передбачено створення уповноваженого державного органу з питань захисту персональних даних, на який покладаються повноваження щодо ведення Державного реєстру баз персональних даних, та здійснення контролю за діяльністю володільців чи розпорядників баз персональних даних.

Посадові особи уповноваженого державного органу з питань захисту персональних даних наділяються правом доступу до інформації, що зберігається у базі персональних даних, а також правом доступу до приміщень, де здійснюється обробка такої інформації. Приписи посадових осіб щодо усунення порушень законодавства про захист персональних даних є обов'язковими для виконання володільцями та розпорядниками баз персональних.

Безперечним позитивним моментом, врегульованим у законі, є вимога законодавця щодо отримання дозволу на діяльність, пов'язану із обробкою персональних даних. Суттєвим серед переліку відомостей, які надаються володільцем бази персональних даних до уповноваженого державного органу з питань захисту персональних даних для формування Державного реєстру

баз персональних даних є зазначення інформації про мету обробки персональних даних, відповідно до якої визначається склад та зміст персональних даних, що підлягають обробці.

Передбачена в законі вимога підтвердження зобов'язання щодо виконання вимог захисту персональних даних, на думку автора, не надає гарантій захисту і не регулює відносин з приводу відшкодування збитків у разі витоку інформації з бази персональних даних суб'єкту персональних даних.

В законі необхідно більш детально прописати повноваження правоохоронних органів щодо здійснення контррозвідувальної функції стосовно суб'єктів протиправної діяльності щодо використання інформації з баз персональних даних, в тому числі з використанням оперативно-розшукової діяльності, в тому числі і засобами комп'ютерної розвідки.

Насправді, викликає стурбованість діяльність певних суб'єктів щодо несанкціонованого збору інформації в Інтернет щодо користувачів певних сервісів, таких як пошукові системи, соціальні мережі, тощо. На сьогодні в з бурхливим розвитком інтернет-технологій відбувається стрімке наповнення мережі Інтернет різноманітною інформацією, збільшується кількість користувачів всесвітньої мережі. Об'єм даних, що зберігаються в Інтернет, впритул наблизився до відмітки в 500 млрд. Гбайт, та подвоюється приблизно кожні півтора роки.

Разом із питаннями правового регулювання захисту інформації про особу виникають питання забезпечення ефективності інформаційно-аналітичної діяльності державних органів, в тому числі і правоохоронних. Сьогодні існуючі в Україні інформаційні бази даних не складають повну та цілісну систему інформаційного забезпечення діяльності державних органів. Формати представлення даних не співпадають, відсутні можливості експорту-імпорту даних між базами, не існує засобів одночасної обробки інформації, що зберігається в різних базах за єдиними запитами. Шляхи подолання цих проблем полягають у системній побудові єдиного банку реєстраційних даних всього населення держави.

Для забезпечення захисту громадян від неправомірного використання інформації з єдиного банку реєстраційних даних пропонується врегулювати порядок адміністрування складових ресурсів єдиного банку різними суб'єктами-реєстраторами.

Література

1. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2297-17> (дата звернення: 20.12.2022).
2. Про ратифікацію Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних та Додаткового протоколу до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних стосовно органів нагляду та транскордонних

УДК

Vitalii Shebanits

THE CONCEPT OF THE LEGAL SYSTEM AND ITS CLASSIFICATIONS

Legal system is rules and procedures, which help citizens protect their rights and follow them from cradle to grave, maintains order in community and controls all spheres of human life in society. Also legal system has institutions, which help people in some branches of law: Constitutional law, Administrative law, Criminal law, Civil and commercial law, Public administration in the administrative-political sphere, Electoral system etc.

Thanks to all these things people all over the world have their rights for education, property, medicine, work and protection of their life and honor. In its turn, the state, giving such rights and freedoms, also endows people with civic duty, thanks to the three main legal systems around the world, that is: civil law, common law and religious law. The duty of a citizen is to respect the symbols of the state, to pay taxes to the state, to defend the state, to adhere to the norms prescribed in the constitution and not to commit offenses. In order to govern the state, the legislator uses constitution (written or oral), and with help of constitution the legislator issues laws and the charters.

Traditionally there are several systems of law: Anglo-Saxon, Romano-Germanic, religious.

Anglo-Saxon or common law is developed on the bases of decisions of courts and judicial authorities, but not with the help of laws and by-laws of executive body. Common law is created and determined by themselves in decisions in specific cases. This system most typical of Great Britain. The basis of the decision in specific cases is the decision of the court that has already come into force.

In the Romano-Germanic legal system the main role is given to the law. This family includes the countries, in which legal science arose on the basis of Roman private law.

At present Romano-Germanic legal family includes legal systems of the state's Western, Central and Southern Europe as well as Austria, Belgium, Hungary, Germany, Greece, Spain, Italy, Luxemburg, The Netherlands, Portugal, Romania, France, Switzerland.

Ukraine traditionally belongs to the Romano-Germanic system. But recently,

Court decisions (judicial president) are beginning to be considered as source of law, and the decision of The European Court of Human Rights are becoming the part of the national legislative. Also, recently in formation of modern legal systems the norms of several systems are used, as in Ukraine

And the Religious legal system is typical of Muslims countries.

Law has a strict system with interrelated elements. The system of law is internal structure of law. The elements of system of law: The legal rules, and their structures; legal institutions.

The legal rules are rules of conduct, established and protected by the state. We have three types of legal rules: Prohibiting rules, Obliging rules, Authorizing rules.

Prohibiting norms are the norms which prohibit something to keep order. The most popular examples are found in criminal and penal laws.

Obliging rules are the rules, which specify our duty and what we should do in society.

Authorizing norm is the norm which gives us subjective rights. In its order, the subjective right gives a man to express a claim to the state for any benefit.

There are three types of the structure of legal norms: hypothesis, disposition, sanction.

Hypothesis is a condition, under which we must follow a certain rule.

Disposition is the rule which we must follow, based on hypothesis.

The sanction is the consequences of violating this rule (fine, obligation or imprisonment.) For example, we can take the criminal code, in which the whole hypothesis is expressed at the very beginning, namely the examples of those who can be punished for crimes. The disposition in the criminal code is articles revealing the norms that should not be violated. Sanctions are fines, imprisonment and other punishments outlined in the articles of the criminal code.

Legal institute are groups of legal norms, which regulate a certain situation or phenomenon, or it's just a group of norms, regulating particular areas or types in society. Legal institutions arise from the needs of society, for example, when people need to resolve some situation and the state creates a set of rules for this case. There are institutions of commercial concessions, a part of the institution of the contract, situations where two or more parties enter into mutually beneficial agreements. By this example, one can understand that some institutions can be a part of a larger institution. The institutions of law affect all spheres of human life, for example: the institution of marriage, the institution of citizenship, the institution of buy and sale, the institution of an official, etc.

Branches of law are a group of legal norms and institutions that regulate a large area of the life of society. Branches of law are distinguished by the subject and method of regulation.

Subject is a certain sphere, regulated by the same branch of law. The subject can be: family relations, government, work relations, protection of public order, etc.

Method is a type of adjustment. In criminal law they are prohibitive, and in civil, they are authorizing.

The types of branches of law are constitutional law, administrative law, financial law, criminal law. Criminal procedural law, Civil procedural law, Land law. Environmental law. Labor law. Civil and Family law.

Classification of branches of law: private law and public law.

Private law is a branch of law where the state provides citizens with the opportunity to resolve their issues on their own, people and private organizations enter into contracts, marry, get jobs for each other. In private law, all subjects are equal (Civil Law, Labor Law, Family Law.)

Public law protects the public interests, the general interests of society, and the state must protect the common good. In public law, one subject has more rights over another (Constitutional law, Criminal law, Administrative law, Tax law, International law, Environmental law.) Also branches of law can be classified as substantive law and procedural law.

Substantive law establishes the rights and duties of subjects, understands the righteousness of the subject or his fault and what should be done with him.

Procedural law is procedures for regulating or coercing the norms of substantive law and it is considered by the police and the court in the righteousness or fault of the subject.

References

1. CLASSIFICATION OF LEGAL SYSTEM URL:

[https://nios.ac.in/media/documents/SrSec338New/338 Introduction To Law Eng/338 Introduction To Law Eng L2.pdf](https://nios.ac.in/media/documents/SrSec338New/338%20Introduction%20To%20Law%20Eng/338%20Introduction%20To%20Law%20Eng%20L2.pdf)

2. Guide to International and Foreign Law Research URL:

<https://guides.law.sc.edu/c.php?g=315476&p=2108388#:~:text=There%20are%20generally%20considered%20to,in%20the%20Roman%20legal%20tradition>

3. What Is The Legal System? URL: [https://www.akdlawyers.com/what-is-the-legal-](https://www.akdlawyers.com/what-is-the-legal-system/#:~:text=The%20legal%20system%20includes%20rules,in%20a%20variety%20of%20ways)

[system/#:~:text=The%20legal%20system%20includes%20rules,in%20a%20variety%20of%20ways](https://www.akdlawyers.com/what-is-the-legal-system/#:~:text=The%20legal%20system%20includes%20rules,in%20a%20variety%20of%20ways)

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

УДК 004.896

Касьяненко І. В.

МОДЕЛЮВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ТРАНСПОРТНОГО ДВІЙНИКА МІСТА
МАРІУПОЛЬ У ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД

На початок 2022 року Маріуполь стрімко розвивався як промисловий центр України. Нові дороги, парки, транспорт і величезний технічний та туристичний потенціал. За 10 місяців Росія перетворила місто на руїни. Проблеми керування дорожнім рухом у будь-якому місті стоять гостро. Раніше цю проблему вирішували диспетчерські центри, нині такі центри потребують модернізації на основі цифрових двійників та штучного інтелекту. Впровадження інтелектуальних транспортних систем дозволить вирішити основні проблеми транспортної мережі Маріуполя та ефективно її розвивати у післявоєнний період [1].

Оскільки промисловість поступово переходить до інтелектуальних чи розумних транспортних систем, технологія цифрового двійника може зробити подальшу революцію в управлінні дорожнім рухом та експлуатації. Цифровий двійник - це цифрова версія фізичного об'єкта чи процесу, заснована на двосторонньому обміні даними між цифровими та фізичними об'єктами як реального часу. Концепція створення "двійників" полягає в тому, щоб допомогти покращити процес ухвалення рішень [2]. Цифровий двійник транспортної системи можна подати як збирання даних про дорожній рух з різних фізичних систем, таких як датчики, підключені транспортні засоби, світлофори та камери моніторингу дорожнього руху в режимі реального часу для створення кіберкопії цих систем.

Основні проблеми, пов'язані з функціонуванням транспортних систем, однакові всім містам:

- збільшення співвідношення кількості автомобілів до чисельності населення;
- інтенсифікація використання індивідуального транспорту;
- зниження ефективності міського пасажирського транспорту;
- збільшення потреби мешканців міста у переїзді;
- диспропорція між співвідношенням кількості автомобілів до чисельності населення та темпами дорожнього будівництва;
- проблеми міського планування та розвитку міських територій

Використання цифрових двійників дозволяє точно змодельовати реальну транспортну та дорожню мережу та служить для реалізації підходів на основі передиктивної аналітики для прийняття рішень щодо розвитку транспортної мережі, включаючи проведення розрахунків щодо оцінки її завантаженості.

У контексті статті під "цифровим двійником" розуміється модуль, який відтворює детальну цифрову модель дороги і дозволяє проводити моделювання та експерименти. Основна мета використання - тестування рішень та можливість моделювання різних ситуацій. Ця модель може коригуватись за рахунок накопиченої інформації, отриманої від датчиків дорожньої мережі.

У свою чергу, інтелектуальні транспортні системи допомагають у вирішенні наступних завдань:

- оптимізація розподілу транспортних потоків у мережі у часі та просторі;
- збільшення пропускної спроможності існуючої транспортної мережі;
- забезпечення пріоритету поїздок для певного виду транспорту;
- керування транспортом у разі аварій, катастроф чи заходів, що впливають на рух транспорту;
- підвищення безпеки дорожнього руху, що призводить до збільшення пропускної спроможності доріг;
- зниження негативного впливу транспорту на довкілля;
- надання інформації про стан дороги всім заінтересованим сторонам.

Маріупольський цифровий двійник - віртуальна модель, яка точно відображає умови реального часу та поведінку фізичних об'єктів чи процесів, які вона представляє. Модель цифрового двійника може допомогти організувати дані та привести їх до сумісних форматів, щоб їх можна було використовувати для оптимізації використання інфраструктури. Двійник забезпечить цінність за допомогою візуалізації, діагностики, аналізу, прогнозування, моделювання та/або оптимізації без необхідності взаємодії з фізичним двійником.

Розробку моделі «цифрового двійника» можливо розділити на два основні етапи:

1. До деокупації:

–Запит до архітектурного бюро та інші інстанції для збирання інформації, як виглядав Маріуполь до 24 лютого.

–Інформація про розташування всіх трубо- та газопроводів, електромережі, доріг, будівель та громадських просторів.

–Побудова двійника довоєнного міста.

–Точна візуалізація інфраструктури Маріуполя для подальшого порівняння із містом після деокупації.

2. Після деокупації

–Формування та аналіз бази даних, отриманої після деокупації Маріуполя. Інформація про зруйновані та знесені окупантами споруди, пошкоджену транспортну систему та систему водо-, газо- та електропостачання.

–Оновлення двійника, ґрунтуючись на отриманих даних. Точна візуалізація зруйнованої інфраструктури Маріуполя порівняно з довоєнним містом.

–Перевірка коректної роботи двійника та виконання ним поставлених завдань.

–Застосування практично. Виявлення проблем системи та тестування рішень цих проблем у цифровому двійнику.

–Віртуальне тестування відбудови інфраструктури у цифровому двійнику до ухвалення рішень про дорогі реальні інвестиції.

Передбачається, що створення цифрового двійника Маріуполя охопить дев'ять ключових елементів. Це чотири основні елементи: 1) інфраструктура; 2) ресурси даних; 3) місткість платформи; та 4) сценарії застосування. А також п'ять зовнішніх елементів: 1) стратегію та механізми; 2) зацікавлені сторони; 3) фінансування та бізнес-моделі; 4) стандарти та оцінка; та 5) кібербезпека.

Цифровий двійник міста Маріуполя пропонує модель міського планування та будівництва для майбутнього сталого розвитку, яка ефективно поєднуватиме інновації в галузі цифрових технологій з міськими операційними механізмами та забезпечить реальний шлях для модернізації міста. Завдяки точному картуванню, віртуально-реальній інтеграції та інтелектуальному зворотному зв'язку фізичного та цифрового міста, воно сприятиме більш безпечній та ефективній міській діяльності, зручнішим та інклюзивнішим повсякденним послугам, а також допоможе створити більш низьковуглецеве, стійке середовище.

Література

1. Баранов Г.Л., Мнацаканян М.С., Данилова Т.Г. Формування концепції інформаційної технології управління міської інтелектуальної транспортної системи // Автошляховик України. Науково - виробничий журнал. - К.: ДП «Державтотранс НДІпроект», 2019. - №1(257). - С. 12-19.

2. Sagar Dasgupta, Mizanur Rahman, Abhay D. Lidbe, Weike Lu, Steven Jones. A Transportation Digital-Twin Approach for Adaptive Traffic Control Systems, 2021.

КОНЦЕПЦІЯ ПОНЯТТЯ «ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ» ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ІСНУВАННЯ ЛЮДСТВА

Аналіз робіт і висловлювань, таких відомих особистостей як Стівен Хокінг, Білл Гейтс та Ілон Маск, показує що подальший розвиток штучного інтелекту (ШІ) пов'язаний з безліччю потенційних ризиків. Експоненційне зростання призвело до створення надзвичайно просунутих алгоритмів набагато раніше, ніж передбачалося. Разом з тим, технологія все глибше проникає в наше життя, починаючи відповідати за стабільну роботу багатьох додатків і навіть фізичної інфраструктури. Саме тому розгляд основних глобальних загроз, пов'язаних з прогресивними ШІ є актуальним.

Поки людство ще не створило машини, що перевершують нас, слід заздалегідь звернути увагу на складні та масштабні юридичні, політичні, соціальні, фінансові та нормативні питання, щоб заздалегідь забезпечити безпеку людини. Проте штучний інтелект навіть у існуючому сьогодні вигляді може становити потенційну небезпеку. Розглянемо основні з них.

Автономна зброя: однією з найнебезпечніших загроз є самостійні системи озброєння, які запрограмовані на вбивство та становлять реальний ризик для життя. Крім загрози того, що передове озброєння отримає «власний розум», куди більші побоювання викликає можливість управління автономними військовими системами окремою людиною чи урядом, який не дбає про життя людей. Після розгортання такого озброєння битися і знешкодити його буде надзвичайно складно.

Конфлікт конфіденційності та безпеки: абсолютно точно, що поява ШІ загострить існуючий вже сьогодні конфлікт конфіденційності даних і безпеки всіх і кожного. І вибір сильних світу цього буде точно не на користь першого. Світ уже зараз рухається у бік тотального контролю держав та корпорацій над людством. З одного боку, штучний інтелект зробить життя простого обивателя набагато комфортнішим, а кількість злочинів значно зменшиться. З іншого боку, влада стежитиме за всім населенням: ніхто нічого не зможе приховати. Той, у кого в руках буде влада, стане напівбогом, і, швидше за все, зловживатиме їй.

Вторгнення в особисте життя: зараз можна відстежувати та аналізувати кожен крок онлайн-користувача, а також час, у який він займається своїми щоденними справами. Камери майже скрізь і алгоритми розпізнавання осіб легко ідентифікують нас. У якості прикладу можна звернутися до системи соціального кредиту в Китаї [2], яка, як очікується, дасть кожному зі своїх 1,4 мільярда громадян персональний бал, заснований на тому, як вони поведуться: чи правильно

переходять дорогу; курять у недозволених місцях; скільки часу вони проводять у іграх і тому подібне. Коли держава спостерігає за нами, а потім приймає рішення, засновані на цій інформації, це не тільки є вторгненням у приватне життя, а й швидко починає переростати у соціальне гноблення.

Звичайно ж ІІІ несе за собою не мало позитивних наслідків. Найголовніше, що може дати людству штучний інтелект – комплексний розвиток усіх сфер життя суспільства. Наступна четверта промислова революція має на увазі під собою тотальне введення ІТ-технологій у життя кожної людини. Сильно просунуться у розвитку такі галузі як наука та освіта, медицина та охорона здоров'я. Комунікація між людьми стане простішою і швидшою, нові технологічні винаходи з'являтимуться все частіше. Зміняться економіка, політика, культура, побут людей, і суспільство теж. Буде автоматизовано сільське господарство та виробництво. У соціальній сфері значно покращиться транспорт та інфраструктура. Техніка буде впроваджена повсюдно і безпосередньо вплине на сферу розваг та безпеку.

Комплексні дослідження: неминучий розвиток науки на тлі створення ІІІ дозволить проводити більш глибокі дослідження, та й, до того ж, набагато частіше. Ми зможемо нарешті повністю вивчити організм людини, все живе на планеті, саму Землю та всесвіт, а також відповісти на багато питань, що мучать людей тисячоліттями. Дослідження стануть доступні скрізь і без ризиків для здоров'я людини: у підводній глибині, у надрах Землі, у горах та вулканах, у далекому космосі, у важкопрохідних (пустелі, болота, джунглі, замерзлі та крижані простори) та небезпечних (радіоактивні території та поля бойових) дій) місцях. Розвиток ІІІ підштовхне розвиток людини, і навпаки.

Грамотна організація життя людства: теоретично, правильно створений і функціонуючий ІІІ зможе грамотно розпоряджатися доступними ресурсами та благами між усім населенням планети. Все це буде рівномірно розподілятися між людьми залежно від їхніх потреб, і утопічна ідея про загальну рівність та добробут може здійснитися. ІІІ для цього має налагодити розумне, швидке та ефективне постачання. Крім того, ІІІ має бути неймовірно надійним, не робити помилок, яких можуть допускати люди, блискавично реагувати на виклики та швидко приймати кращі рішення в кожній конкретній ситуації. Однак не варто забувати, що ІІІ - це в першу чергу машина, а значить, вона не застрахована від технічних збоїв і прийняття просто некоректних рішень. Поява ІІІ означатиме, що людям більше не доведеться нічого вибирати – найкращий вибір за них робитимуть алгоритми штучного інтелекту. Так людство може потрапити у залежність від ІІІ та перестати розвиватися.

На жаль, у міру розширення можливостей ІІІ людство все частіше бачитиме, що він застосовується для небезпечних чи шкідливих цілей. Експонентне зростання технології робить

обговорення оптимальних шляхів подальшого розвитку одного з першочергових завдань, і чим раніше цей процес розпочнеться, тим менш руйнівним буде вплив.

Рішенням також може стати симбіоз із технологіями блокчейну. Тим більше, що швидкі темпи зростання не означають відсутність недоліків у існуючих системах штучного інтелекту.

Література

1. Дагого Олтрейд Нове мислення. Від Айнштайна до штучного інтелекту. Наука і технології, що змінили наш світ. Серія: Актуальна тема. Пере. Возняк. -Київ, 2021. – 368 с.

2. Як Китай буде цифрову диктатуру: «big data» і система соціального кредиту. Електронний ресурс. Режим доступу: [<https://www.ar25.org/article/yak-kytay-buduye-cyfrovu-dyktaturu.html>].

УДК 004.056

Шовчко Ф. Д.

ШЛЯХИ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ ВІД ШКІДЛИВИХ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ВПЛИВІВ

Внаслідок розповсюдження та постійного вдосконалення інформаційних технологій можливості шкідливого інформаційно-психологічного впливу (ШПВ) на різні аудиторії (цільові групи) в ході інформаційно-психологічних операцій (ІПСО) вийшли на якісно новий рівень. Поширення Інтернету (особливо супутникового), необмежене спілкування у соціальних мережах, використання цифрового та супутникового телебачення та електронних аудіо та відео-повідомлень у системах мобільного зв'язку створюють єдине інформаційне середовище. Все це дозволяє значно розширити арсенал засобів проведення інформаційно-психологічних операцій. [1]

Під інформаційно-психологічною операцією розуміється сукупність узгоджених та взаємопов'язаних за метою, завданнями, об'єктами і часом інформаційних акцій, атак та заходів, що проводяться одночасно або послідовно за єдиними задумом і планом для вирішення завдань інформаційно-психологічного впливу на цільову аудиторію, а під інформаційно-психологічним впливом - весь спектр форм, методів і способів цілеспрямованого (відкритого та прихованого) впливу на індивідуальну, групову і суспільну свідомість через засоби масової інформації та спеціальні канали комунікації за допомогою створення та розповсюдження спеціальної інформації з метою зміни поведінки об'єкту впливу.

На сьогоднішній день можна вважати, що система інформаційної безпеки України виявилась не готовою до нейтралізації шкідливих інформаційно-психологічних впливів і потребує

суттєвого удосконалення. Однією з важливих проблем, що вимагає вирішення, є необхідність автоматизованого аналізу і контролю інформації, яку населення отримує з електронного інформаційного простору. Величезна кількість інформаційних каналів і величезний інформаційний потік через ці канали роблять неможливим контроль і аналіз цієї інформації в режимі реального часу безпосередньо з боку персоналу, який обслуговує електронні засоби передачі інформації.

Отже виникає необхідність в інструментах інформаційних технологій, що використовуються для моніторингу засобів масової інформації. Всі існуючі інформаційні технології та методи в залежності від глибини аналізу текстової інформації можна розглядати за трьома класами, а саме:

1. До першого класу відносяться технології та методи, які забезпечують аналіз інформації за ключовими словами;

2. Інформаційні технології та методи, які додатково дозволяють аналізувати семантичний контент електронних текстів створюють другий клас;

3. Третій клас інформаційних технологій та методів формують такі технологічні рішення, які додатково дозволяють збільшити глибину аналізу текстової інформації до рівня врахування психологічно-емоційної та внутрішньо-установчої складової особистості. Саме такі інформаційні операції є найбільш значущими з позиції нанесення шкоди та найбільш непомітними для смислового аналізу. Отже такі впливи відносяться до атак третього покоління - найбільш перспективних та складних інформаційно-психологічних атак. [2]

Складність виявлення ознак шкідливого інформаційно-психологічного впливу, його спрямованості, відносно низька вартість при суттєвому ефекті сприяють тому, що ШППВ стає найбільш поширеним засобом досягнення цілей не лише в інформаційній, але й у військовій сфері. Це обумовлює необхідність вирішення проблеми організації ефективної протидії шкідливим ІПСО на різні групи населення України.

На сьогоднішній день в Україні сформована система протидії шкідливим інформаційно-психологічним впливам, яка складається з трьох підсистем:

- Попередження умов здійснення шкідливого інформаційно-психологічного впливу;
- Виявлення шкідливому інформаційно-психологічному впливу;
- Протидія шкідливому інформаційно-психологічному впливу.[3]

Ефективність захисту різних груп населення України від шкідливого ІПВ досягається врахуванням особливостей та психологічних закономірностей його сприйняття, безперервністю та системною організацією заходів морально-психологічного забезпечення. Тож, при організації протидії необхідно враховувати особливості сприйняття інформації - сучасні люди, які з

дитинства перебувають у світі телебачення та інших аудіовізуальних засобів масової інформації (ЗМІ), звикають до глибокого занурення у віртуальний світ, що змушує їх. сприймати об'єкти, які їх оточують, як незначні і навіть нереальні. Інтернет і телебачення є найбільш захоплюючими увагу об'єкту впливу джерелами інформації завдяки сполученню зорових і слухових образів та демонстрації різноманітних подій і явищ у динаміці. Електронні ЗМІ, особливо телебачення, здатні створювати одночасно ефект глибокого занурення і ефект заціпеніння. Тому, людина може втратити вміння прогнозувати перебіг подій та навіть своє найближче майбутнє, що, власне, і лежить в основі маніпулятивних технологій ІПВ.[4]

Успішна протидія негативному ІППВ на населення України не може бути організована лише силами і засобами Сил безпеки України без використання можливостей органів державної влади, правоохоронних органів, державних ЗМІ тощо. Тож, взаємодія органів Сил безпеки з засобами масової інформації, громадськими організаціями та об'єднаннями є важливим інструментом захисту населення від шкідливого інформаційно-психологічного впливу.[5] Також необхідно враховувати, що у випадку, коли джерелом ІППВ або каналом доведення впливу виступають представники “п'ятої колони”, то небезпека значно підвищується внаслідок не завжди критичного сприйняття певних наративів, що ними просуваються.

Література

1. Баранник В.В., Беликова Т.В., Довбенко О.В. Методи виявлення прихованих інформаційно-психологічних дій в інформаційному просторі. Наукоємні технології. 2018. №3. С. 24 — 30.
2. Богуш В.М., Юдин О.К. Інформаційна безпека держави. К.: МК-Прес. 2005. 432 с.
3. Буров Є., Пасічник В. Комп'ютерні мережі: підручник/ред. Пасічник В. 2-ге вид., оновл. і доп. Львів: Бак. 2003. 584 с.
4. Певцов Г.В., Гордієнко А.М, Залкін С.В., Сідченко С.О., Феклістов А.О., Хударковський К.І. Інформаційно-психологічна боротьба у воєнній сфері: монографія. Х.: Вид. Рожко С.Г. 2017. 276 с.
5. Бурячок В.Л. Інформаційний та кіберпростори: проблеми безпеки, методи та засоби боротьби : підручник. К.: ДУТ. 2015.

СЕКЦІЯ
СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ:
ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНИЙ АСПЕКТ

УДК 338

Аврамов І. А.

СУЧАСНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ
МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Основною метою процесів мотивації є отримання максимальної віддачі від використання наявних людських ресурсів, що дозволяє ефективно підвищити результативність праці в цілому і, відповідно, збільшити прибутки, які отримує підприємство. Будь-яке підприємство прагне бути успішним у сфері свого виробництва. І саме мотивація до праці є одним із провідних чинників успішної господарської діяльності. Ця проблема була висвітлена у багатьох наукових працях, про що свідчить також набутий багаторічний досвід в практиці управління персоналом в Україні та за кордоном. Протягом останніх років спостерігається підвищення інтересу до проблем управління і мотивації персоналу, удосконалюються методи, що сприяють підвищенню результативності праці.

У сучасних умовах задоволення різноманітних потреб та запитів працівників підприємств реалізується через велику кількість методів мотивації результативності діяльності, які можна поділити на три групи:

економічні (прямі), наприклад, відрядна оплата, участь у прибутках, оплата навчання;

економічні (непрямі) – пільгове харчування, доплати за стаж, пільгове користування житлом, транспортом та ін.;

негрошові – збагачення праці, гнучкі робочі графіки, охорона праці, програми підвищення якості праці, просування по службі, участь у прийнятті рішень на вищому рівні [1, с. 67].

Якщо говорити в цілому, то в Україні існують певні труднощі з мотивуванням персоналу. Це, перш за все, пов'язано з тим, що найбільш дієвими інструментами мотивації у нас є фінансові, проте більшість керівників прагнуть не витратити кошти на мотивування персоналу. Тому частіше використовують певні санкції за невиконання завдання. Винагороди та різного роду премії також трапляються, але призначені для найкращих працівників. Нематеріальна мотивація у нас також використовується, але меншою мірою, оскільки є менш дієвою. Хоч на підприємствах і створюється певна культура та традиції, що сприяє ефективному виконанню

роботи, проте фінансові виплати – найкращий стимул для українців, оскільки заробітні плати порівняно з цінами зростають меншими темпами [2, с. 58].

Для подолання зазначених проблем, вітчизняним підприємствам доцільно порекомендувати застосування інноваційних технологій мотивації персоналу. Інноваційні технології мотивації персоналу – це система нових для конкретної організації інструментів, що спонукають працівників до ефективної трудової діяльності, направляючи її на досягнення цілей організації, що забезпечує задоволеність персоналу своєю працею.

Аналіз робіт у галузі соціології управління, а також практичного досвіду інноваційних компаній дозволили сформулювати 4 етапи процесу впровадження інноваційних технологій мотивації персоналу в організаціях [3, с. 173]:

- 1-й етап – комплекс робіт з аналізу її підготовленості та сприйнятливості до змін;
- 2-й етап – розподіл відповідальності між керівниками та спеціалістами за виконання кожного інноваційного заходу;
- 3-й етап – створення цільової групи, яка координуватиме і направляти весь процес відповідно до затвердженого графіка;
- 4-й етап – вибір показників, які дозволяють судити про рівень і динаміку змін.

В Україні не дуже сильно розвинуто впровадження інноваційних технологій мотивації. Однак, ця практика широко використовується в інших країнах світу. Так, в американських корпораціях значного поширення набула система “Pay for Performance” – “плата за виконання”, яка передбачає використання будь-яких способів оплати праці, за яких винагорода, яку одержує працівник, залежить від індивідуальних і групових відмінностей в структурі діяльності. Це знаходить прояв у системах гнучкої оплати праці, системі змінної оплати. Іншою країною-прикладом щодо впровадження інноваційних технологій мотивації є Японія. Корпорації цієї держави, вирішуючи питання найму працівників в організації, гарантують своїм працівникам роботу і використовують при цьому систему винагороди, що ґрунтується на тривалості трудового стажу [4].

В Україні впровадження таких систем є доречним і сприятиме вирішенню багатьох економічних та соціальних проблем, проте для цього потрібно докорінно змінювати вже існуючу систему трудових відносин, що потребує багато часу та коштів.

В сучасному менеджменті доцільно виділити такі ефективні технології мотивації [5]:

1. Економічні стимули всіх типів (зарплата у всіх її різновидах, включаючи контрактну, премії, пільги, страховки, безпроцентні кредити та інше).
2. Управління за цілями. Методи даної групи застосовуються в тій чи іншій формі приблизно у 50 % великих західних корпорацій. Ключовий момент тут – гармонізація потреб працівників та організаційних цілей.

3. Збагачення праці (означає надання людям більш змістовної, перспективної роботи, значної самостійності у визначенні режиму праці, використанні ресурсів). Популярним є метод, що припускає поділ робочого завдання. Роботу, що охоплює 40 годин на тиждень, поділяють між двома або кількома службовцями.

4. Система участі в прибутках.

Цікавою технологією ефективних мотивацій для вітчизняних підприємств доцільно запропонувати систему грейдування. Питання грейдування, тобто створення ієрархії посад, яка дозволяє визначити правильний (справедливий і ринково обґрунтований) рівень компенсації для кожного працівника, стає все більш актуальним для великої кількості компаній. Грейдинг являє собою багатогранне явище. Впроваджуючи та використовуючи систему грейдів, кожне сучасне підприємство має змогу не лише удосконалити систему мотивації, а й покращити систему управління персоналом у цілому. Грейдинг дає можливість підприємству використовувати прозору систему посадових окладів, що буде зрозумілою й працівникам, адже відомо, що працівник, відчуваючи причетність до підприємства та цілковиту поінформованість про внутрішні процеси, є більш відданим підприємству [6, с. 238].

Доцільно зробити висновки, що тільки комплексна система мотивації, що включає в себе як матеріальну, так і нематеріальну мотивацію, дозволить домогтися від співробітників повної самовіддачі на роботі, максимальної ефективності та продуктивності. Для більш ефективного використання персоналу необхідно використовувати інноваційні технології мотивації, до яких доцільно відносити економічні стимули всіх типів, управління по цілям, збагачення праці, система участі в прибутках.

Література

1. Зеленько Г. І., Ганжурова Л. Ю. Мотивація як чинник підвищення ефективності праці персоналу підприємства. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2012. Том 133. С. 65–70.
2. Мельник Л. Г., Волк О. М., Гайтина Н. М., Рибалка М. В. Удосконалення методів мотивації працівників на підприємствах України з урахуванням міжнародного досвіду. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*, 2012. № 4. С. 55–63.
3. Джой-Меттьюз Д., Меггинсон Д., Сюрте М. Развитие человеческих ресурсов. М.: Эксмо, 2009. 432 с.
4. Досвід мотивації праці у розвинутих країнах світу. URL: <http://agroua.net/economics/documents/category-82/doc-242>
5. Колот А. М. Мотивація персоналу: підручник. К.: КНЕУ, 2002. 337 с.
6. Ткач О. А. Грейдинг як сучасна технологія системи мотивації. *Вісник Житомирського національного агроекологічного університету*, 2013. № 1–2 (2). С. 235–240.

КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ПЛАТФОРМА ВПЛИВУ ПОЛІТИЧНОЮ ПРОПАГАНДОЮ НА СВІДОМІСТЬ ЕЛЕКТОРАТУ

У роботі розглянуто поняття комунікативних технологій та їх вплив на свідомість електорату політичною пропагандою.

У сучасному політичному світі з кожним днем зростає роль комунікативних технологій (PR, пропаганди, політичної реклами). Особливо це актуально для політичних виборів. Комунікативні технології конструюють наше життя, формують нову естетику повсякденності. Політичні лідери пропонують громадянам певні штучні моделі поведінки в політичному просторі. Кожен кандидат має на меті вкласти у свідомість людей вигідні йому ідеї та переконання. Це зробити досить складно, бо поле виборчої боротьби насичене різною за змістом і характером інформацією. Але за допомогою комунікативних технологій відбувається вплив на погляди, рішення людей. У сучасному політичному світі кращі стосунки з електоратом налагоджує той, у кого ефективно працюють комунікативні канали. Ті, хто створює та наповнює канали комунікації, не просто продукує політичну інформацію, а робить це з метою впливу, знає, яким чином у просторі політичних комунікацій взаємодіє влада та громадяни.

Вивченню питань комунікативних технологій присвячені праці таких авторів як Г. Ласуел, Н. Луман, Ю. Габермас, М. Бубер [1]. З їх робіт випливає, що комунікативні технології – послідовність дій з виготовлення та поширення інформації з метою впливу на цільову аудиторію.

Основною метою роботи є ознайомлення з поняттям комунікативних технологій з боку платформи через яку відбувається вплив на свідомість виборців політичною пропагандою.

Виклад основного матеріалу. В сучасній політичній системі серед найбільш поширених комунікативних технологій є PR, пропаганда та політична реклама.

Головними функціями пропаганди виступають переконання громадян в справедливості суспільно-політичного ладу, визначення основних тенденцій політичного розвитку, відповідного стилю лідерства. Велику роль у пропагандистських кампаніях сучасності відіграють не лише традиційні засоби масової інформації, такі як телебачення, радіо й преса, а й кіноіндустрія та мережа Інтернет [2].

Політична реклама, будучи віднесеною до категорії тактичних комунікацій, працює на полі, котре попередньо підготоване піаром та пропагандою. Вона акумулює стратегічні ідеї та регулює електоральну поведінку. З точки зору політичної психології, політична реклама – це система комунікацій, що можуть змінювати свідомість людини та її поведінку відповідно до цілей

політичного лідера (партії). Комунікативна вага політичної реклами в тому, що вона встановлює зв'язок між політичними лідерами. політичної реальності [3].

Зміст політичної реклами формується під впливом потреб електорату. Основне її комунікативне завдання – пов'язати потреби об'єкта (виборців) з пропозицією суб'єкта (політичного лідера).

Виборець пов'язує своє майбутнє і покладає надії саме на конкретну людину. Кожний лідер потребує партію тільки для підтримки. Голосують за ідею, а не за ідеологію [4]. Виборця цікавить не платформа кандидата, а програма конкретних дій. Голосують за майбутнє. Виборець має повірити кандидатові, в те майбутнє, що він обіцяє. Віддаючи голос політичному лідеру, кожен думає в першу чергу про своє життя і добробут.

Ці та інші ідеї пізніше мають бути донесені до громадян. І для цього важливо підібрати час, місце, вдалу подачу, так, щоб месидж не потонув в шквалі іншого інформаційного шуму.

Оскільки в умовах інформаційного шуму практично неможливо запустити навантажені пропагандою теми, потрібно вибрати з усієї маси ті елементи, котрі є найбільш гострими і котрі можна подати як об'єктивні факти, значущі чи сенсаційні новини. Це можна здійснити трьома способами:

1. Пропагується не персональний імідж політика, а теми навколо нього.
2. Використовуються лише тематичні фрагменти пропаганди, що, можливо, мають інформаційну цінність.
3. Використовуються тематичні фрагменти, що мають потенціал сенсаційних новин. Вони можуть не бути «сенсаціями» у буквальному розумінні слова, а мати «дух сенсаційності».

Для виконання вищезгаданих методик, використовуються такі технічні прийоми:

- публікуються матеріали на теми, що заявлені «дружніми» кандидатами як ключові. Але жодного разу не називається імен «дружніх» кандидатів.
- якщо політик планує виступити з певною темою, до його виступу має вийти ряд публікацій, що мають підсилити її (тему).
- пошук інформаційних приводів для висвітлення позитивних сторін кандидата.

Комунікативні технології постають головним засобом взаємодії громадянського суспільства та державної влади. Вони спрямовані на досягнення цілей учасників політичного змагання. Управління комунікацією не лише створює позитивний чи негативний образ політичного лідера, воно дає колосальні результати: розв'язує, виправдовує війни, піднімає маси, конструює нову політичну реальність [5]. Не лише політичні реалії, але і наше повсякденне життя конструюється за допомогою медіа. Людина живе в стані постійного впливу ЗМІ на свідомість. Той, хто активно споживає масову інформацію, має її певне нагромадження, починає

у своїй голові формувати картину «правильного» життя, з певними стосунками, поведінкою, вибором (який вже було зроблено за людину).

Висновки. Таким чином, розвиток комунікативних технологій потребує адекватних засобів передачі політичних повідомлень – інформаційних каналів. У сучасному світі це – аудіовізуальні мас-медіа. Вони нав'язують відповідний формат комунікативних технологій, утворюють специфічний комунікативний простір, який необхідно враховувати як політичним акторам, так і громадянам для збереження можливості прийняття раціональних політичних рішень. Адже комунікативні технології в руках професіоналів є доволі потужною зброєю. Вони вкотре доводять: масова свідомість піддається управлінню.

Література

1. Комунікативні технології в процесі встановлення зв'язку між електоратом та «публічним я» політичного лідера. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/1367>
2. Як маніпулюють інформацією? URL: http://mediadrivеr.online/manipuliatsiyi_ta_propahanda/yak-manipulyuyut-informatsiyeyu/
3. Комунікативні технології у мас-медіа: PR, реклама, пропаганда. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1uk_N41RXUWl8vs0Ra1nYrU89-OZI_HV0
4. Леонтєва Л.Є. Пропаганда як інформаційно-психологічний складник політичних процесів, Київ, 2004. 298 с. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/27250/Postolovska.pdf?sequence=1>
5. Андрущенко Т. В., Зеленін В. В. Психологія політичної пропаганди, Київ, 2021. 89 с. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/35957/Andrushchenko_Zelenin.pdf?sequence=1

УДК 374.7

Брагіна Л. М.

СИСТЕМА ОСВІТИ ДОРОСЛИХ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ АСПЕКТ

Зміни, що відбулися в українському суспільстві на початку ХХІ ст., актуалізували освіту дорослих як невід'ємну складову освіти впродовж життя. До Закону України «Про освіту» (2017 р.) включено статтю 18 «Про освіту дорослих». Підготовлено проєкт Закону України «Про освіту дорослих». До Національного класифікатора професій ДК 003:2010 введено професію «Андрагог» (2018 р.). Активізовано діяльність громадських організацій, зокрема Української асоціації освіти дорослих та Української асоціації міст, що навчаються. Посилено увагу до розв'язання проблеми соціального виключення окремих категорій населення, зокрема реалізації різновекторних програм перенавчання, перепідготовки, формування нових професійних і

соціальних компетентностей безробітних, тимчасово переміщених, мігрантів, літніх людей тощо. Започатковано створення центрів з визнання результатів неформальної та інформальної освіти. У 2020 р. Україна вперше взяла участь у підготовці п'ятого Глобального звіту ЮНЕСКО з навчання і освіти дорослих [1, с. 87].

На сьогодні забезпечення права на навчання впродовж життя для людей похилого віку є одним з важливих чинників становлення України як європейської держави. У розвинених європейських країнах більшість громадян похилого віку залучені до освітніх програм згідно меморандуму безперервної освіти Європейського Союзу. Освітні системи мають гнучко адаптуватися до сучасних умов для вирішення проблем людей старшого віку, покращення якості їх життя, збереження та формування їх активної життєвої позиції.

У проєкті Закону України від 07.09.2020 р. № 7039 «Про освіту дорослих» визначено правові, організаційні й економічні засади функціонування і розвитку освіти дорослих як системи освітніх заходів та практичної діяльності, спрямованих на оволодіння дорослою особою знаннями, вміннями та навичками шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти з метою особистісного та професійного розвитку, адаптації до соціальних, економічних та інших змін у суспільстві [2]. Цей документ створює умови для ефективної співпраці всіх заінтересованих сторін з метою реалізації права дорослої особи на безперервне навчання впродовж життя для задоволення її особистісних потреб з урахуванням пріоритетів суспільного розвитку та запитів економіки [2].

На даний час проєкт Закону України «Про освіту дорослих» очікує на друге читання.

Відповідно до результатів наукових пошуків В. Г. Кременя, «освіта дорослих є відносно новим поняттям, проте феномен навчання і освіти впродовж життя існує з прадавніх часів. В усі історичні епохи і в усіх суспільствах дорослим людям потрібно було чогось навчатись і здобувати освіту. Але ніколи потреба в навчанні дорослих не була такою актуальною як нині. Зумовлено це переходом людства до нового типу прогресу – інноваційного» [3, с. 1].

Він характеризується швидкою зміною ідей, знань, технологій – більш швидкою, ніж тривалість людського життя. І тому завдання полягає в підготовці інноваційної людини – з інноваційним мисленням, культурою, здатністю до інноваційного типу діяльності. Людини, здатної творити нове і сприймати нове. Це вимагає суттєвих змін в навчанні дітей, а також впровадження освіти дорослих [3, с. 2].

Формування інноваційної людини та забезпечення її конкурентоспроможності впродовж життя вимагає системного підходу до організації освіти дорослих. При цьому вкрай актуальним та важливим є вирішення наступних завдань:

- закріплення в громадській думці необхідності освіти дорослого як єдиного шляху до його саморозвитку, самовдосконалення та досягнення життєвого успіху;

- формування механізмів спонукання до освіти як на рівні держави, так і окремих підприємств і установ, стимулювання й заохочення громадян до навчання впродовж життя;

- формування розгалуженого ринку освітніх послуг для дорослих (зокрема, спеціальних закладів освіти – інститутів підвищення кваліфікації, університетів третього віку, центрів освіти дорослих, широке використання для цих цілей традиційних закладів професійної (професійно-технічної), вищої освіти та інших, в яких має бути представлений широкий вибір різноманітних за тематикою та терміном навчання програм; важливу роль тут можуть відігравати громадські організації);

- підготовка викладачів для освіти дорослих;

- необхідне науково-методичне забезпечення освіти дорослих;

- створення центрів з визнання результатів неформальної освіти та інформальної освіти [складено автором на основі 3, с. 2].

Таким чином, сучасна освіта дорослих стає універсальним цивілізаційним ресурсом, що уможливорює розвиток потенціалу кожної особистості, створюючи синергетичний ефект позитивного впливу на суспільні зміни. Вона сприяє підвищенню рівня соціального порозуміння, взаємодії та співпраці, знижуючи суспільну напруженість і конфліктогенність, виконує важливу роль як у підвищенні професійної кваліфікації, так і в індивідуальному розвитку людини, громади, суспільства [1, с. 87].

Динаміка соціально-економічного і науково-технічного прогресу, демографічні зміни, що відбуваються у світовому просторі на початку XXI ст., а також інноваційні зміни у змісті й характері праці, нагальна потреба у розвитку ключових компетентностей, здатності до постійного навчання впродовж життя, збільшення вільного часу та розширення можливостей його раціонального використання істотно посилили роль освіти дорослих у розв'язанні базових проблем життєдіяльності людини [1, с. 87]. Це прямим чином обумовлює необхідність подальших наукових досліджень та пошуку пріоритетних напрямів розвитку освіти дорослих в Україні.

Література

1. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), О. М. Топузов (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 384 с. Бібліогр.: с. 21. (До30-річчя незалежності України). DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>

2. Про освіту дорослих : проєкт Закону України від 07.09.2020 р. *Міністерство освіти і науки України* : [офіц. портал]. URL : <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-osvitu-doroslikh>

З. Кремень, В.Г. (2021). Педагогічна специфіка освіти дорослих. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 3(1). <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-1-3-6>

УДК 378.035

Григораш О. І.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СИСТЕМІ РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ

Сучасне суспільство живе в епоху грандіозних цифрових перетворень, що характеризуються величезними обсягами технологічних змін, оперуванням колосальними об'ємами інформації, доступом до світових інноваційних процесів та значним розвитком у способах використання підприємствами різноманітних інформаційних технологій.

Комунікації та обмін інформацією у XXI столітті стають дуже важливими елементами як особистого, так і професійного життя. Сучасні інтеграційні процеси бізнесових структур у світовий інформаційний простір виступають одним із пріоритетних чинників їх ефективної діяльності у майбутньому та підтримки конкурентоспроможності в ринкових умовах [1, с. 170].

Для України виклики воєнного часу внесли до постійного порядку денного питання оцифрування бізнес-процесів та впровадження нових ІТ-рішень.

Необхідною умовою ефективного функціонування та розвитку будь-якого промислового підприємства є якісні зміни в системі управління персоналом. Збільшення обсягу матеріальних благ має значний вплив на модифікацію структури споживання працівника, що, в свою чергу, має позитивно вплинути на формування мотивів до праці, а також на відповідні принципи виробничої та економічної поведінки [2, с. 155].

Варто відзначити, що розвиток інформаційно-комунікаційних технологій для кращого управління системою управління підприємством в цілому, та розвитку персоналу, зокрема, залежить від сукупності чинників. Зокрема, варто виділити наступні.

По-перше, критично важливим аспектом виступає правильно розроблена стратегія, яка чітко визначає основні конкурентні пріоритети підприємства на основі запровадження інформаційних технологій. Найбільш успішні підприємства чітко розуміють своє призначення та місце у мінливому ринковому середовищі, усвідомлюючи, яким чином вони створюють додану вартість. В результаті цього, вони залишаються вірними своїм унікальним специфікам, здатними впроваджувати інноваційні розробки для нарощування власних потужностей, які, водночас, актуалізуються та здатні знаходити напрями диверсифікації виробництва (надання послуг), щоб досягти успіху в сучасному цифровому світі. Правильна сформована стратегія має бути сміливою

у відношенні планування прибутковості підприємства, але, водночас, базуватись на практичній складовій, визначаючи можливість здійснення реальних перетворень і стимулювання реалізації сталого та інклюзивного зростання [1, с. 170–171].

По-друге, важливо, щоб керівники ставили користувача інформаційних систем і технологій у центр відносин, забезпечивши необхідний доступу до Інтернету. Потрібно розуміти поведінку, потреби та проблеми користувачів інформаційних систем і технологій, щоб створювати кращі технологічні рішення, вирішувати нагальні проблеми та досягати значних соціально-економічних змін. Безперервний аналіз масових відгуків і рекомендацій користувачів, а також реалізація стратегій і рішень, заснованих на глибокому спостережному розумінні потреб громадян і споживачів, має сприяти запровадженню дієвих інновацій та більшому економічному успіху.

По-третє, цифрове лідерство вимагає швидких дій та оперативного реагування на виклики мінливого ринкового середовища. Організації і підприємства, які швидко створюють або набувають необхідних можливостей, щоб бути “першими і швидкими”, матимуть найкращі конкурентні переваги у майбутньому для забезпечення ефективної господарської діяльності в умовах ринку, що все більше керується інформаційними технологіями. Це, в першу чергу стосується напряму розвитку власних людських ресурсів [1, с. 171].

Слід відзначити, що забезпечення мобілізації швидкого прийняття управлінських рішень та дій, зокрема, у сфері розвитку персоналу, може бути особливо складною для більшості урядів та державних підприємств, проте багато усталених, історично успішних бізнесових структур також стикаються з такою проблемою.

Реалізація та дотримання зазначених аспектів визначають стратегічний напрям значного соціально-економічного зростання [3, с. 228]. Для державних і бізнес-лідерів є величезна економічна можливість використовувати весь потенціал цифрових технологій для розвитку власних людських ресурсів.

Оскільки спектр діяльності, пов’язаної з генерацією та впровадженням ІКТ, значно розширився, ІКТ, безсумнівно, мають величезний вплив не лише на розвиток підприємств, а й на розвиток економіки в цілому.

Розглядаючи сучасну тенденцію глобалізації економічного розвитку, слід зазначити, що інформаційно-комунікаційні ресурси відіграють ключову роль у діяльності будь-якого суб’єкта ринкової економіки, забезпечуючи автоматизацію бізнес-процесів на підприємствах тощо. Управління зрозуміле і гнучке. Впровадження інформаційних технологій в управління бізнесом, особливо процеси управління персоналом, може забезпечити конкурентоспроможність суб’єктів господарювання.

Таким чином, використання ІКТ для розвитку потенціалу підприємства та його персоналу має наступні переваги: висока ефективність у порівнянні з традиційною практикою пошуку та

аналізу ідей; збільшення швидкості реакції підприємства на зміну умов економічної діяльності; можливість реалізації на типовому робочому місці; забезпечення синергетичного ефекту за рахунок безперервного потоку нових ідей; зменшення витрат часу персоналу; мобільність та незалежність від географічного розташування; широкі можливості моделювання результатів діяльності.

Разом з тим, всебічне застосування інформаційно-комунікаційних технологій для розвитку персоналу підприємства має певні складнощі та бар'єри, зокрема: необхідність розвитку складної інформаційної інфраструктури, що вимагає залучення додаткових фінансових ресурсів та висококваліфікованого персоналу, необхідність посилення уваги до питань інформаційної безпеки на підприємстві, недостатня якість національної інформаційної інфраструктури та баз знань, низький рівень бачення менеджментом підприємств вигід від інвестицій в економіку знань. Це потребує подальшого вивчення та пошук шляхів нівелювання зазначених недоліків.

Література

1. Климчук О. Сучасні аспекти використання інформаційних систем і технологій в управлінні. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи* : матеріали міжнар. науково-практ. конф., м. Київ, 22 квіт. 2021 р. Київ, 2021. С. 170–171. URL: <https://r.donnu.edu.ua/handle/123456789/1609>
2. Levytska I. V., Klymchuk A. O., Klymchuk O. V. Functions of salary at machine-building enterprises in formation of motives and stimules of personnel. *Bulletin of Zaporizhzhia National University. Economic sciences*, 2019. № 4(44), Pp. 154-159. DOI <https://doi.org/10.26661/2414-0287-2019-4-44-24>
3. Рубанович Д. Використання сучасних технологій в системі управління. *Актуальні проблеми теорії і практики бухгалтерського обліку, аналізу, контролю й оподаткування в Україні: сучасний стан, тенденції та перспективи розвитку*: зб. наук. праць VI міжнародної конференції (25 жовтня 2021 р., м. Кам'янець-Подільський, ПДАТУ). Кам'янець-Подільський : ПДАТУ, 2021. С. 225–229.

УДК 37.014

Лифарь К. М.

КОНЦЕПЦІЯ LIFELONG LEARNING: ФОРМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ

У XXI ст. концепція Lifelong Learning («освіти впродовж життя», «неперервного навчання») набула провідного значення. Вона є відповіддю на виклик, який дає нам світ, де зміни

відбуваються дуже швидко. Необхідність відновлювати освіту, професійну підготовку виникає кожного разу, коли людина стикається з новими явищами у професійному й особистому житті [1].

Політичні та соціально-економічні зміни останніх років свідчать, що на сучасному етапі історичного розвитку має місце різкий злам, який обумовлює трансформації в суспільстві. Виникли й швидко розвиваються нові соціокультурні процеси, пов'язані з переходом до іншої основи виробництва, що тягнуть за собою різкі зміни в основі існування нашого суспільства. Кардинально змінюється стиль життя, звичне й зрозуміле стає чужим та дивним, враховуючи постулат про те, що «буття визначає свідомість» [2, с. 1].

Освіта протягом життя в усьому світі й особливо в розвинених країнах стає все більш важливою сферою освітніх послуг. На сьогодні існують наступні три основні форми освіти:

- формальна освіта – початкова, загальна середня освіта, середня професійна освіта, вища освіта, освіта після закінчення ЗВО (аспірантура і докторантура), підвищення кваліфікації та перепідготовка фахівців і керівників з вищою та середньою професійною освітою в інститутах, на факультетах і курсах підвищення кваліфікації й професійної перепідготовки;
- неформальна освіта – професійно спрямовані й загальнокультурні курси навчання в центрах освіти дорослих, на різних курсах інтенсивного навчання тощо;
- інформальна освіта є загальним терміном для освіти за межами стандартного освітнього середовища – індивідуальна пізнавальна діяльність, що супроводжує повсякденне життя, реалізується за рахунок власної активності індивідів в оточуючому культурно-освітньому середовищі; спілкування, читання, відвідування установ культури, подорожі, засоби масової інформації тощо. При цьому людина перетворює освітні потенціали суспільства в дієві чинники свого розвитку [3].

За цілями, що ставляться й реалізуються в системі неперервної освіти, її умовно можна поділити на три складові.

Перша складова – *додаткова професійна освіта* – сприяє формуванню професійної основи кадрового потенціалу сучасної високотехнологічної економіки. Споживачами послуг даної частини системи неперервної освіти є соціально адаптована частина населення, яка отримує освіту послідовно на всіх її рівнях.

Друга складова забезпечує *різноманітним групам населення можливість адаптуватися до мінливих умов життя*. Ця підсистема передбачає освіту, спрямовану на адаптацію й реабілітацію соціальних і професійних груп, не здатних самостійно пристосуватися до швидкозмінного соціального середовища. Крім того, до цієї підсистеми залучаються громадяни, що не мають з різних причин доступу до формальної системи професійної освіти, що створює для них загрозу десоціалізації.

Третя складова системи освіти дорослих забезпечує задоволення *різноманітних індивідуальних освітніх потреб громадян*, наприклад, мовну підготовку, отримання психологічних, культурологічних та інших знань, комунікативних навичок, спеціальних умінь тощо [3].

До формалізованих структур додаткової професійної освіти доєднуються різні неформальні структури (тренінгові групи, підготовка і перепідготовка на підприємствах тощо), які іноді діють на базі формалізованих структур, й нерідко утворюються неформально, зазвичай, на короткий термін. Також до цієї системи належить відкрита освіта в різних її формах і дистанційне навчання [3].

Умовно можна виділити чотири основних спрямованості навчання: навчання знаннями, навчання вмінням, навчання взаємодії з іншими людьми (вирішення конфліктів, розвиток комунікативних навичок, соціалізація, толерантність до інших культур і так далі) і саморозвиток, що охоплює всі можливі сфери самовдосконалення – фізичну культуру, інтелектуальний розвиток, розвиток емоційної компетентності та естетичної сприйнятливості, нарешті, духовність. Таким чином, Lifelong Learning – це всебічний розвиток особистості, з одного боку, і спосіб сприяння розвитку всього суспільства, з іншого [1].

Хоча традиційне, формальне навчання є дуже значною частиною концепції, особливе значення для неї мають такі види навчання, як самостійне і неформальне. Тобто головними є методи саморозвитку та самоосвіти, пов'язані з потребою та готовністю постійно навчатись як у професійній сфері, так і в особистому та суспільному житті.

Для держави і суспільства Lifelong Learning стає провідною сферою соціальної політики, механізмом відтворення професійного і культурного потенціалу, умовою розвитку суспільного виробництва. Для кожної людини неперервна освіта має стати процесом формування та задоволення її пізнавальних запитів, духовних потреб, розвитку здібностей в різних навчальних закладах, за допомогою різних видів і форм навчання, а також шляхом самоосвіти й самовиховання [1].

Центральною ідеєю неперервної освіти є розвиток людини як особистості, суб'єкта діяльності та спілкування впродовж всього життя. Ця усвідомлена суспільством ідея стає системоутворюючим чинником неперервної освіти.

Таким чином, концепція навчання впродовж життя сьогодні вже стала реальністю, а в майбутньому її значущість буде постійно зростати. Термін Lifelong Learning міцно закріпив дієвий підхід до неперервного навчання людини у різних формальних і неформальних ситуаціях.

Задача системи освіти полягає саме в забезпеченні можливості вибору, в створенні багатоваріантних та доступних джерел освіти і підвищення професійного зростання. Освітній процес має бути побудованим так, щоб він розвивав потужний інноваційний потенціал дорослого-студента, реалізація якого могла б ініціювати діяльність, спрямовану на ситуацію особистісних та професійних

само змін. Освітній процес має стати процесом «саморуку» дорослої людини [4, с. 10]. З цією метою будь-яка освітня програма, що впроваджується, в першу чергу, має бути оцінена з позицій ефективності та конструктивності в сучасних економічних умовах.

Література

1. Терстух С. І. Самоосвіта та неперервна освіта як потреба особистості [онлайн]. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/0000ij-8fe6.docx.html>
2. Харківська А. А. LIFELONG LEARNING – Сучасні проблеми та шляхи їх вирішення [онлайн]. URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-09/08kharwd.pdf>
3. Карпенко М. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика: Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень* [онлайн]. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/osvita-protyagom-zhittya-svitoviy-dosvid-i-ukrainska-praktika>
4. Ільченко А.М. Вища освіта і Болонський процес: Навчально-методичний посібник / Автори-укладачі: Ільченко А.М., Шейко С.В. Полтава: РВВ ПДАА, 2014. 316 с. URL: [http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/559/1/Вища освіта і Болонський процес.pdf](http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/559/1/Вища%20освіта%20і%20Болонський%20процес.pdf)

УДК 347.7

Савчук А. В.

МЕТОДИ ВИЯВЛЕННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ ПЛАГІАТУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У сучасному світі поширення та розвитку набули інформаційні технології. Інтернет дозволяє нам щодня дізнаватися цілу купу корисної та нової інформації, спілкуватися та обмінюватися цією інформацією, публікувати свої наукові роботи та багато іншого. Ні для кого не секрет, що поруч з цим у мережі інтернет часто шириться й таке негативне явище, як плагіат. Плагіат присутній не лише у наукових роботах, а й у різних витворах мистецтва та фото і відео публікаціях.

Питання актуальності плагіату в Україні я вважаю піднімається не достатньо, тому варто робити все для того, щоб освітити проблему якнайбільше.

Плагіат – привласнення авторства на чужий твір науки, літератури, мистецтва або на чуже відкриття, винахід чи раціоналізаторську пропозицію, а також використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора [1]. Отож, тепер коли ми розібралися із цим поняттям потрібно з'ясувати, які ж існують види плагіату. Загалом виділяють три типи плагіату, а саме:

- копіювання чужої роботи (як без, так і з відома) та оприлюднення її під своїм іменем;
- представлення суміші власних та запозичених в інших аргументів без належного цитування джерел;
- перефразування чужої роботи без належно оформленого посилання на оригінального автора або видавця [2].

Також варто зазначити, що існує ще окремий вид плагіату “самоплагіат” – це часткове або повне оприлюднення власних раніше опублікованих наукових результатів, як нові наукові результати [3]. Тобто, коли людина презентує своє дослідження на іншому ресурсі з додаванням нової інформації вважається плагіатом, або якщо з кількох попередніх досліджень взяти частини матеріалу та зібрати їх у нове дослідження то це також не можна вважати за новий матеріал. Всі ці випадки варто розцінювати як самоплагіат. Самоплагіатом не варто вважати переклад однієї наукової роботи різними мовами та їх видання.

Дослідивши види плагіату, потрібно знайти методи і способи як його уникати. Важливо зазначити, що часто для дослідників існують певні допустимі стандарти інформації, яка може бути присутня у їх дослідженнях:

- рівень плагіату не може перевищувати 5 %;
- рівень цитування – не більше 25 %;
- унікальність – від 85 % та вище, залежно від типу роботи [4].

Також варто додати, що за плагіат існує академічна відповідальність.

Отже, до методів боротьби з плагіатом відносимо антиплагіатні перевірки, зараз існує велика кількість безкоштовних додатків у яких можна перевіряти роботи на рівень плагіату (Strike Plagiarism, Plag.com.ua) та ще велика кількість інших сервісів, які є у відкритому доступі.

Також методом боротьби з плагіатом можна вважати заохочення студентів, та науковців під час написання наукових робіт не вдаватися до академічного шахрайства.

Інший варіант боротьби з плагіатом - це наголошення на тому, що кожна наукова робота має автора, а за плагіат доведеться нести передбачену Законом України відповідальність.

Щоб уникати самоплагіату варто дотримуватися певних правил:

- проведення власного дослідження за поставленою темою;
- перефразування власних ідей;
- якщо використовуєте повторний матеріал, цитуйте його відповідно до правил академічної доброчесності. [5]

Питання боротьби з плагіатом гостро стоїть в Україні. У порівнянні з попередніми роками сьогодні цьому приділяється більша увага, та починають впроваджувати методи боротьби з плагіатом. Варто розбиратися у тому, що саме можна відносити до плагіату і яка відповідальність за це може бути.

Література

1. Що таке плагіат? Наукова бібліотека Чернівецького національного університету. URL: http://library.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/07services/06acad_int/01plagiarism
2. Плагіат. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%B3%D1%96%D0%B0%D1%82%D0%9A%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%B8%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D1%82%D0%B8%D0%BF%D1%96%D0%B2_%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%B3%D1%96%D0%B0%D1%82%D1%83
3. Самоплагіат та самоцититування. Бібліотека Поліського національного університету. URL: http://www.lib.znau.edu.ua/jirbis2/index.php?option=com_content&view=article&id=427:samoplagiat-ta-samotsituvannya&catid=2:static
4. Плагіат у наукових статтях. Soer Publishing. URL: <https://soer-publ.com.ua/uk/blog/plagiat-u-naukovih-stattyah-prichini-ta-jogo-naslidki/>
5. Що таке самоплагіат та як його уникнути. Smodin. URL: <https://smodin.io/uk/blog/self-plagiarism-what-is-it-and-tips-to-avoid-it/#:~:text=%D0%A1%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D1%83%D0%B9%D1%82%D0%B5%20%D1%81%D0%B2%D0%BE%D1%94%20%D0%BD%D0%B0%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F&text=%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%B%D1%8C%D0%BD%D0%B5%20%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%25>

УДК 378

Селівєрстова О. О.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗА ПЛАГІАТ

У роботі розглянуто міри відповідальності учасників освітнього процесу за плагіат. Також зазначено особливості впровадження принципів академічної доброчесності в структури закладів вищої освіти.

Тема відповідальності за плагіат в освітньому процесі є дуже актуальною на даний момент, тому що розвиток цифрового суспільства зумовив не тільки ефективність упровадження освітніх новинок і наукових знахідок, що робить освіту та науку єдиним світовим надбанням, а й з цим з'явилося недобросовісне ставлення до використання доступної інформації. У науковому

суспільстві з'явилося багато «шахраїв», які виставляють наукові праці на підставі чужих матеріалів без самостійного опрацювання інформації.

Відповідальність і складності процесу формування академічної культури здобувачів освіти розглядають у своїх дослідженнях Бахрушин В., Захтей М., Малогулко Ю., Ніколаєв Є., Ревуцька С. та ін. Дослідники стверджують, що «перший крок у цьому напрямку – визнання існуючих проблем, відкрите їх обговорення, відхід від практики сором'язливого замовчування непривабливих явищ [1].

Основним завданням роботи є виявлення заходів покарання за скоєння порушень академічної доброчесності, формування рекомендацій щодо покращення академічної доброчесності.

Виклад основного матеріалу. Проблема академічної доброчесності в закладах освіти є однією з актуальних, адже всі здобувачі освіти повинні толерантно ставитись до наукових робіт, формувати культуру академічних взаємостосунків на всіх рівнях освіти.

Стаття 42 Закону України «Про освіту» визначає академічну доброчесність як сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [2]. Порушенням академічної доброчесності вважається:

- академічний плагіат (оприлюднення чийхось результатів дослідження як власних або тексту без вказання авторства);
- самоплагіат (опублікування власних раніше опублікованих наукових результатів як нових);
- фабрикація (вигадування даних чи фактів);
- фальсифікація (відома зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень);
- списування;
- обман;
- хабарництво;
- необ'єктивне оцінювання;
- допомога учням під час оцінювання їх навчальних результатів чи створення перешкод під час оцінювання;
- вплив на працівника, щоб він здійснив необ'єктивне оцінювання (частина 4 статті 42 Закону України «Про освіту») [2].

Згідно з листом МОН України від 23 жовтня 2018 року зазначено, що з метою популяризації академічної доброчесності серед учасників освітнього процесу зусилля адміністрації ЗВО повинні бути спрямовані на вдосконалення кваліфікації викладачів з питань сучасного академічного письма. Зокрема, власним прикладом вони мають демонструвати на лекціях роботу з джерелами, посилаючись на них, озвучувати першоджерела під час проведення навчального заняття, включати короткі завдання по роботі з якісними науковими джерелами до видів самостійної роботи студента [3].

Порядок виявлення та встановлення фактів порушення академічної доброчесності визначається уповноваженим колегіальним органом управління закладу освіти з урахуванням вимог цього Закону та спеціальних законів. Кожна особа, стосовно якої порушено питання про порушення нею академічної доброчесності, має такі права: ознайомлюватися з усіма матеріалами перевірки щодо встановлення факту порушення академічної доброчесності, подавати до них зауваження; особисто або через представника надавати усні та письмові пояснення або відмовитися від надання будь-яких пояснень, брати участь у дослідженні доказів порушення академічної доброчесності; знати про дату, час і місце та бути присутньою під час розгляду питання про встановлення факту порушення академічної доброчесності та притягнення її до академічної відповідальності; оскаржити рішення про притягнення до академічної відповідальності до органу, уповноваженого розглядати апеляції, або до суду.

Форми та види академічної відповідальності закладів освіти визначаються спеціальними законами.

За порушення академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності:

- повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо);
- повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми;
- відрахування із закладу освіти (крім осіб, які здобувають загальну середню освіту);
- позбавлення академічної стипендії;
- позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання.

Серед інструментів формування рекомендацій щодо покращення академічної доброчесності варто проводити перевірку наукових, кваліфікаційних та навчальних робіт на наявність ознак академічного плагиату, анкетування учасників наукового та освітнього процесів. Також кожен заклад освіти повинен мати Кодекс корпоративної культури, розробляти методичні рекомендації щодо перевірки академічних тестів на наявність запозичень.

Різні заклади освіти України створюють відповідні ресурси на сайті наукової бібліотеки, залучають викладачів та аспірантів до проходження курсів підвищення кваліфікацій з

академічної доброчесності, розробляють «Кодекс академічної доброчесності», проводяться тренінги.

Висновки. Система роботи закладів вищої освіти України показує досить високі результати упровадження принципів академічної доброчесності. Це сприяє новим можливостям для освіти на всіх її рівнях. Також великого значення є формування академічної культури у майбутніх учителів, щоб формувати академічну етику та культуру, починаючи з молодшого віку, і закінчуючи освітою дорослих.

Література

1. Малогулко Ю. Г., Захтей М. В. Проблеми академічної доброчесності в вищих навчальних закладах. Матеріали XLVII науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ. (м. Вінниця, 14-23 березня 2018 р.). Електрон. текст. дані. 2018. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hcvt/all-hcvt2018/paper/view/3857>
2. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Лист МОН України «Щодо рекомендацій з академічної доброчесності для закладів вищої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18#n211>

УДК 37.013.83

Смоленцева А. В.

АНДРАГОГІКА ЯК СКЛADOVA СИСТЕМИ БЕЗПЕРЕРВНОГО НАВЧАННЯ

Згідно з матеріалами ЮНЕСКО, пріоритетне завдання навчання дорослих – забезпечити людину комплексом знань та вмінь, необхідних для активної творчості та діяльності в сучасному динамічному житті. Мова йде про постійний, безперервний розвиток людини як працівника, громадянина, особистості, індивідуальності протягом всього життя [1, с. 2].

У зв'язку з цим, першочергового значення набувають досягнення та здобутки науки про навчання дорослих – андрагогіки.

Термін був вперше запроваджений Олександром Каппом, німецьким педагогом у 1833 році для позначення науки, яка вивчає проблеми освіти дорослих. Воно в час виникнення не набуло помітного поширення і навіть викликало бурхливий опір, сумніви в правомірності існування, дискусії серед вчених [2, с. 24].

У 1970-х роках теорія андрагогіки була розвинена Малкольмом Ноулзом, якого вважають її головним популяризатором. Він позиціонував андрагогіку як відповідь на недоліки педагогіки. У педагогіці освіта сприймається як пасивна «передача знань і навиків, які витримали

випробування часом» [2, с. 25]. Але дорослі учні потребують і хочуть мати застосовні знання. Таким чином, вони є стійкими до тактики традиційної педагогіки, такої як вправи, вікторини, іспити, лекції, насичення фактами та механічне заучування. Це пов'язано з пошуком балансу між людським зростанням та організаційною ефективністю. Саме андрагогіка закликає зосередитись людському зростанні.

Пізніше науковці Кеньон і Хасе (2001), припустили, що практика андрагогіки є кроком до хевтагогіки, яка є вивченням самостійного навчання [3].

Поряд з терміном «андрагогіка» в спеціальній літературі досить часто вживаються поняття «освіта дорослих», «теорія освіти дорослих», «педагогіка дорослих».

Андрагогічна наука пізнає і узагальнює практику освіти дорослих, дає знання, які дозволяють формувати і реалізувати основні завдання освіти дорослих. Андрагогіка досліджує теоретичні, методологічні та методичні основи діяльності, що допомагає дорослим отримати як загальні, так і професійні знання, оволодіти досягненнями культури, розвинути власні життєві принципи. Центром уваги андрагогіки є освіта та розвиток дорослої людини в її цілісності, в єдності «усіх її визначень». Отже, центром уваги андрагогіки є доросла людина і чинники, що впливають на її розвиток [3].

Науковцями Кеньйоном і Хасе (2001), спираючись на здобутки Мерріама та його колег (2007), Форреста та Петерсона (2006), сформульовано шість основних припущень щодо теорії навчання дорослих:

1. Я-концепція: дорослі учні мають уявлення про себе, це означає, що вони автономні, незалежні та самостійні.
2. Навчання з досвіду: досвід є багатим ресурсом для навчання, дорослі навчаються, спираючись на свій попередній досвід – це якісна база для навчання.
3. Готовність вчитися: дорослі, зазвичай, тяжіють до вивчення того, що для них є важливим; їх готовність вчитися сильно корелює з важливістю використання.
4. Негайні програми: навчання дорослих спрямоване на швидке застосування, а не на можливі перспективи використання.
5. Внутрішня мотивація: дорослі є більш вмотивованими внутрішніми особистими чинниками, ніж зовнішніми вмовлянням та тиском.
6. Треба знати: дорослим учням необхідно знати цінність того, що вони вивчають, і знати, чому це варто вивчати [4, с. 27–28].

Ці припущення спрямовують тих, хто впроваджує андрагогіку у навчання, що є орієнтованим на учня. І це узгоджується зі спостереженням Роджерса про те, що навчання таким само природним, як і дихання, у тому сенсі, що це внутрішній процес, який повністю

контролюється учнем. З цього погляду, саме учень є справжнім центром освіти. Таким чином, викладачі не мають передусім «навчати». Навпаки, вони мають сприяти навчанню [3].

Таким чином можна зробити висновок, що у наш час педагогічна наука вийшла за межі вивчення проблеми підготовки молоді до життя. Зростає значення галузі педагогіки, що вивчає проблеми навчання дорослих. У новому тисячолітті соціально-економічний, технологічний, та культурний прогрес будь-якої країни залежить від розвитку андрагогіки. Науці про навчання дорослих соціологи відводять виключно важливу роль. Характерна тенденція історичних змін у андрагогіці - її дотримання та організаційне уособлення, виражене в збільшенні кількості навчальних установ, створених виключно для дорослого населення, у зростанні різноманітності програм, які їм пропонуються. Як наслідок цього глобального процесу, виникає і з'являється коло реалій, яких немає у дитячій та юнацькій педагогіці [1, с. 28].

Складові андрагогіки мають вирішальне значення щодо навчання й розвитку працівників, особливо для керівників і фахівців з персоналу, які адмініструють та розробляють програми навчання. Використання елементів андрагогіки впливає на більшість аспектів професійного розвитку персоналу – від розробки, впровадження навчальних програм до залучення тих, хто має пройти навчання. Результатом є передання «учням» досвіду, що має призвести до збагачення окремих якостей працівників.

Література

1. Сіраєва Л. Є. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя. URL: https://lib.iitta.gov.ua/6947/1/%D0%A4%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.pdf
2. Мельниченко О. В. Андрагогічні принципи освіти дорослих та забезпечення якості неперервної педагогічної освіти Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. Збірник наукових праць. № 33 (1). 2020. С. 24–30. DOI: 10.28925/2311-2409.2020.33.3
3. Serguey I. Zmeyov. International Review of Education / Internationale Zeitschrift für Erziehungswissenschaft / Revue Internationale de l'Education. Vol. 44, No. 1 (1998), pp. 103-108: <https://www.jstor.org/stable/3445079>
4. Sang Chan. Applications of Andragogy in Multi-Disciplined Teaching and Learning. Journal of Adult Education. 2010. Vol. 39. № 2, URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ930244.pdf>

МИСТЕЦТВО ЯК СПОСІБ ВИСВІТЛЕННЯ КОНФЛІКТІВ

У роботі розглянута тема мистецтва як одного з інструментів висвітлення конфліктів. Також більш детально показується вплив форм та кольорів на почуття, емоції, відображення людини.

Проблема висвітлення внутрішніх конфліктів в сучасному суспільстві є актуальною на даний час, тому що психоемоційний стан багатьох людей порушено і треба навчатися правильно висловлювати та показувати проблеми, які тебе турбують. Через внутрішні переживання з'являється як багато фізичних так і психологічних порушень здоров'я людини.

Питанням популяризації висвітлення конфліктів, через мистецтво займається ГО «Регіональне Об'єднання Молоді» ще з 2016 року. В рамках своєї діяльності вони проводять навчальні курси та тренінги для молоді, де детально описують процеси та методи вирішення та висвітлення внутрішніх та глобальних проблем.

Основною метою роботи є стисле ознайомлення з темами мистецтва, конфліктів, їх зв'язку та впливу на людину.

Виклад основного матеріалу. Мистецтво – галузь людської культури, в якій за допомогою знаків через конкретні образи світу виражаються його узагальнені сенси. Мистецтво – це втілення краси, гармонійне поєднання частин. Мистецтво непідвладне розуму, воно інтуїтивно. Його осягнення приходить перш, ніж розуміння розумом [1].

Конфлікт – зіткнення протилежних інтересів і поглядів, напруження і крайнє загострення суперечностей, що призводить до активних дій, ускладнень, боротьби, що супроводжуються складними колізіями. Як тільки ти навчишся дзеркально дивитися на конфліктну ситуацію – не занурюючись в неї по вуха, а споглядаючи її з боку – то повір, вона неодмінно вирішиться з мінімальними втратами для тебе! Треба лише поставити себе на місце іншої людини й уявити: а що ти сам зробив або захотів зробити в даному випадку?» [2].

Існує чотири типи конфлікту:

внутрішньоособовий – конфлікт всередині психологічного світу особистості, який представляє собою зіткнення її протилежно спрямованих мотивів;

міжособовий – конфлікт між особою і групою – виникає тоді, коли особа займає позицію відмінну, від позиції групи.

міжгруповий – зіткнення окремих груп з приводу виникнення між ними конфліктних протиріч.

Наші очі здатні розрізняти і вловлювати більше мільйона кольорів і відтінків, які як вже давно доведено вченими, активно впливають на наше самопочуття, настрій, емоції. Деякі кольори можуть підвищувати працездатність, інші здатні викликати почуття щастя, радості, спокою, створити атмосферу комфорту і захищеності:

білий колір – позитивні емоції, не розташовує до розслаблення, здатний зарядити бадьорістю і енергією.

червоний колір - підвищити працездатність і активність. Його вплив на людину найсильніший.

зелений колір - позитивно впливає на нервову систему людини, заспокоює, дарує відчуття комфорту й умиротворення, надає почуття ясності, зменшує апетит.

синій – холодний колір, здатний створити ділову робочу атмосферу в приміщенні, налаштовує на спокій, споглядання і розважливість.

помаранчевий колір –здатний викликати у людини відчуття тепла, підняти настрій, викликати збудження, підвищити активність, створити урочисту атмосферу свята.

фіолетовий - спонукає до активності, може викликати втому і роздратування.

сірий колір сприятливо впливає на людину, дарує відчуття спокою і захищеності, знімає напругу, розслабляє.

бежевий колір не здатний викликати негативних емоцій, створює відчуття спокою і стабільності [3].

Сприйняття форми – здатність людського розуму та відчуттів сприймати форми та контури які спостерігаються в навколишньому середовищі. Особливо важливе для вміння читати. Цей складний психічний процес вивчається в неврології Сприйняття форми є однією з основних візуальних дискримінацій, набутих у дитинстві. Оскільки навчальні заходи потребують хоч якого сприйняття форми, людині з поганим сприйняттям форми може бути поставлений діагноз розладу навчання. Людина, яка має вади сприйняття форми букви, складу або слова, матиме труднощі у вивченні алфавіту та у навчанні читати. Розрізнення букв є найважливішою навичкою на ранніх стадіях читання.

Основними способами висвітлення конфліктів є фотографії, колажі, фотовиставки, акції, мітинги, плакати, малюнки, анімації, відеоролики.

Ініціатива Л’уце, або Люша, (плакати Л’уце) народилася 1983 року у симпатичному голландському містечку Арнем. Як розповіла Олена Борисова, активіст білоруського руху Люша, а нині – співробітник міжнародного офісу цієї організації, гарна легенда запевняє, що «Л’уце – це дівчина, яка вирішила, що вона може змінити світ, змушуючи людей замислюватися. Але оскільки Л’уце не була професором філософії, вона робила це просто: писала короткі епатажні слогани і розвішувала їх на стінах будинків. Щоб люди читали їх і – міркували».

Насправді ініціаторами руху була група молодих людей. Таким нетрадиційним способом вони почали ділитися з навколишнім світом своїми думками та думкою. А щоб надати фразам інтимність, вони підписували плакати жіночим ім'ям Л'уці:

«Ще на повчас, вона підкидає якусь незакінчену думку, яка викликає потік інших думок. Іноді це просто позитивна фраза, що змушує посміхнутися. І не більше. Хоча усмішка – це вже добре. На плакатах завжди пишеться щось незавершене, що змушує людей додумати думку до кінця. Або ж це питання, яке залишає тему відкритою» [4].

Колаж – технічний прийом в образотворчому мистецтві, який ґрунтується на введенні у твір різних за фактурою та кольором предметів: шматків газет, афіш, шпалер тощо. У широкому сенсі колаж – включення за допомогою монтажу в твори літератури, театру, кіно, живопису, музики різностильових об'єктів або тем для посилення естетичного ефекту.

Висновки. Тож ситуація з вивченням нових методів сприйняття конфліктів актуальна в нашій країні, вона активно вивчається та модернізується. Великого значення набуває психоемоційний стан людей, адже для цього вивчається дана тема.

Література

1. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE>
2. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%BB%D1%96%D0%BA%D1%82>
3. Стаття «Вплив кольорів на психоемоційний стан людини». URL: <https://oksentiya.com/---3/>
4. Сайт Made for minds «Інший спосіб змусити людей замислитись». URL: <https://www.dw.com/ru/%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B3%D0%BE%D0%B9-%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1-%D0%B7%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%82%D1%8C-%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B5%D0%B9-%D0%B7%D0%B0%D0%B4%D1%83%D0%BC%D0%B0%D1%82%D1%8C%D1%81%D1%8F/a-2366623>

НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ: СУЧАСНІ АСПЕКТИ

Процеси глобалізації та інтенсифікації розвитку суспільства, у якому інформація постійно і швидко змінюється, вимагають від сучасної людини набувати й оновлювати свої знання та уміння протягом усього життя (як на роботі, так і в особистому житті), аби бути адаптованим і самореалізованим у сучасному соціумі, залишатися конкурентоспроможними на ринку праці. Тому зараз людині надзвичайно важливо оволодіти вмінням навчатися протягом життя – вмінням, яке називають основним у постійно змінюваному технологічному суспільстві. Орієнтація на навчання протягом життя визнається важливою і необхідною в Європі для подолання економічних викликів, з якими вона стикається [1, с. 56]. Водночас, дії та ініціативи на європейському рівні покращують наше розуміння того, як реагувати на відповідні виклики в Україні.

Рівень освіти прямим чином впливає на економіку держави. Економічна перспектива ґрунтується на ідеї, що професійна освіта має сприяти кар'єрному становленню майбутніх фахівців на ринку праці. Іншими словами, навчання впродовж життя забезпечує безперервний професійний розвиток кваліфікованих фахівців з урахуванням особистих потреб та ринку праці. Нині, навчання впродовж життя – це поняття, що стосується освіти людини, її безперервного саморозвитку та самовдосконалення. Міжнародна концепція суспільного розвитку включає всі види освіти, до яких входить середня, професійна, академічна та післядипломна освіта [2, с. 67].

Концепція навчання впродовж життя (Lifelong Learning) сформувалася, як відповідь на виклики, які виникли внаслідок переходу людства від індустріальної фази розвитку до надіндустріального інформаційного суспільства. Основними проблемами цього періоду стали:

- застарівання актуальних знань людини внаслідок швидкої зміни технологій протягом життя одного покоління;
- щоденна робота із великими масивами інформації;
- зниження значення індивідуалізму в професійній діяльності і необхідність свідомого переходу до колективних форм співпраці [3, с. 68].

Навчання впродовж життя – це тривалий процес, спрямований на особистісний і професійний розвиток. Довідникова література визначає навчання протягом життя як процес набуття знань, умінь та навичок упродовж життя, який дозволяє підвищити якість роботи; гнучке, різноманітне і доступне в будь-який час навчання, яке охоплює знання, уміння та навички, соціальні якості й самоусвідомлення.

Крім того, навчання впродовж життя є формою самоініційованого навчання, яке фокусується на особистісному розвитку, процес постійного навчання та розвитку, що включає тривалий професійний розвиток; навчання, яке відбувається поза межами закладів освіти і триває все життя. Його метою є підвищення якості життя і перспектив у професійній сфері, а характерними ознаками: добровільність, самомотивація і самоініціювання, часто неформальний характер, безоплатність, орієнтація на особистий розвиток та інтерес, залучення самонавчання.

Навчання впродовж життя включає всі етапи навчання, починаючи зі дошкільної освіти і закінчуючи навчанням після виходу на пенсію, а також формальне, неформальне та інформальне навчання. Отже, це процес, який відбувається у будь-який час і в будь-якому місці; процес безперервного навчання, який зумовлюється не лише індивідуальними потребами, але й вимогами суспільства [1, с. 56–57].

Етапами здійснення навчання впродовж життя є:

- виявлення особистих інтересів людини та цілей навчання, а також мотивів, що спонукають до навчання;
- створення переліку того, що хотілось би або є можливість вивчити, конкретизація сфери інтересів;
- виявлення можливостей і засобів навчання, пошук доступних ресурсів, завдяки яким можна здійснювати навчання;
- структурування свого режиму дня з урахуванням навчання (визначення часу і місця навчання);
- встановлення власних зобов'язань у навчанні [1, с. 57].

Безумовними перевагами навчання впродовж життя є: підвищення рівня самомотивації; усвідомлення особистих прагнень і встановлення нових цілей; виклик традиційним системам освіти завдяки впровадженню більш конкурентоспроможних й інноваційних програм і методів навчання; розширення можливостей навчання; покращення особистих і професійних навичок, підвищений рівень самовпевненості, краща адаптація до соціально-економічних умов, які постійно змінюються, зняття соціальної напруженості в соціумі; налагодження співпраці з іноземними установами; підвищення конкурентоспроможності європейської освіти [1, с. 57].

Таким чином, цифрова ера впливає на вимоги до педагогічних працівників і здобувачів освіти, у ході чого змінюються освітні підходи. Під час навчання впродовж життя активно використовується технологія дистанційного навчання, яку представлено у вигляді Інтернет-технологій. Отже, навчання впродовж життя – це також розширення можливостей здобувачів освіти та підвищення рівня їх потенціалу. З цієї точки зору, важливо розмежувати «навчання впродовж усього життя» як принцип здорового глузду та «навчання впродовж життя» як освітній принцип, що має реалізовуватися в освітній політиці, програмах та проєктах. Таким чином,

концепція навчання впродовж життя вже стала частиною освітнього процесу пересічного здобувача освіти, а в майбутньому її значення буде постійно зростати разом із формами її оволодіння. Система освіти, що існувала у нашій країні в минулому, не повною мірою задовольняє потреби сучасності та не буде прийнятною в майбутньому. Організаціям, що займаються стратегією розвитку освіти, слід мислити критично, виходячи за межі традиційного професійного навчання, тобто формальної освіти. Необхідно переглянути ідею про те, що базова освіта, яку отримує людина в молодому віці, є достатньою підготовкою для трудової діяльності впродовж життя, а тим більше – для досягнення життєвого успіху. Тому розгалужена освітня інфраструктура, що зараз створюється в багатьох країнах світу, є однією з найбільш важливих рушійних сил розвитку як людини, так і суспільства [2, с. 69]. Провідною рисою процесу здобуття та їх розвитку людиною знань, умінь і компетентностей має бути безперервність, що має початок у дитинстві, триває впродовж життя та є усвідомленою.

Література

1. Куценко Т. Навчання протягом життя: сучасні європейські виклики. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2020, №. 1 (99). С. 55-64.
2. Радкевич О., Радкевич О. Становлення та розвиток навчання впродовж життя. *«Colloquium-journal»* #1(88), 2021. С. 66-69. DOI: 10.24412/2520-2480-2021-188-65-69 .
3. Замора О. М. Концепція навчання впродовж всього життя в умовах сучасного державного управління. *Вісник Сумського національного аграрного ун-ту*. Суми, 2015. Вип. 12 (65). С. 65-73.

УДК 331.5: 327

Шакірова С. М.

ЗАЙНЯТІСТЬ ЧЕРЕЗ ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Цифрові платформи є новою реальністю сучасної глобальної економіки та головним чинником її зростання.

За різними джерелами, в 2013–2017 роках Україна посіла перше місце в Європі та четверте місце у світі, що вимірюється за сумою фінансових потоків та кількістю виконаних робіт з зайнятості на цифрових робочих платформах. До того ж, Україна зайняла перше місце у світі в ІТ-фрилансі. У 2018 р. лише на 6 платформах працювали близько 500 тис. українців (приблизно 3% працевлаштованих осіб). Деякі онлайн-працівники користуються кількома платформами [1, с. 114]. Українські фрілансери використовують у цифровій роботі 50 платформ і різноманітні спеціалізовані групи у соцмережах. Фріланс у сфері інформаційних технологій (ІТ) в Україні зріс

на 27 % лише у 2017 році. Більше того, 18 % українських «білих комірців» серед офісних працівників вже спробували цифрову роботу й хотіли б повністю перейти на неї, кожен другий офісний працівник розглядає її як додаткове джерело доходу [2].

Сприятливим фактором для онлайн-спілкування із європейськими та американськими замовниками для українців є їх належність до східноєвропейського часового поясу. Платформи забезпечують можливість компаніям використовувати тих працівників, яких немає у їх штатному розписі й яких не вигідно постійно утримувати, – періодично залучати таку робочу силу за потребою на певні види робіт. Працівники при цьому мають можливість співпрацювати з широким колом світових клієнтів і шукати роботу та завдання відповідно до своїх запитів і кваліфікації. Це особливо стосується сільських працівників, які мають обмеження у виборі роботи, працівників старшого віку та осіб, що мають проблеми зі здоров'ям, і тих, хто не може самореалізуватись або не може знайти роботу тощо [1, с. 114].

У сучасних умовах цифрова зайнятість здійснюється у двох формах: електронний аутсорсинг та електронний фріланс. Електронний аутсорсинг передбачає участь посередника, який повністю або частково приймає на себе ризики щодо працевлаштування онлайн-працівників. В електронному фрілансі передбачено самостійний пошук замовлень, коли всі ризики у сфері соціально-трудових зосереджує на собі фрілансер. Для пошуку роботи використовують спеціальні онлайн-платформи. Соціальний захист таких працівників забезпечується через відкритість інформації про роботодавця.

Діяльність в трудових платформах у національному вимірі є масштабуванням тіньової зайнятості та прихованих трудових відносин у віртуальному (цифровому) просторі. Оскільки доступ до отримання завдань та їх оплати після виконання відбувається у цифровий спосіб, здебільшого це відбувається без укладання трудової або цивільно-правової угоди. За результатами опитування МОП 48 % респондентів не мають офіційного статусу зайнятої, або самозайнятої особи, тобто є фактично неформально зайнятими [2]. Відсутність соціального захисту та соціальних гарантій є значною проблемою у сфері трудових відносин через платформи. Виконавці послуг не визнаються провайдерами як працівники, що призводить до перекладання всіх соціальних витрат і ризиків на виконавців.

Ще одним важливим аспектом є соціальні гарантії для таких зайнятих, зокрема медичне страхування, пенсійне, оплата лікарняних, оплата роботи у святкові дні та нічний час (за умови, якщо останні дві позиції є вимогою замовника). Зайнятість через цифрові платформи в Україні характеризується низьким рівнем соціального захисту.

Незважаючи на те, що в середньому фрілансер витрачає на онлайн-роботу до 30 годин на тиждень, його безоплатна діяльність складає близько 36 %. Кожен п'ятий працівник платформ працює більше 48 годин на тиждень, що значно більше, ніж в цілому серед населення, окрім

того, більше 30 % фрілансерів працюють вночі. В оплаті цифрової роботи виявляється суттєва відмінність за статтю – чоловіки заробляють у 2,2 рази більше, ніж жінки (значно вище ніж в українській економіці в цілому), адже жінки переважно виконують роботу для внутрішнього, а чоловіки – для міжнародного ринку [3].

Зайнятість через цифрові платформи суттєво впливає на зниження заробітної плати, часто свідчить про тривожні тенденції у сфері соціально-трудових відносин, заохочує до поширення практики демпінгу. При використанні зовнішнього краудворкінгу як процесу, зазвичай, залучаються щонайменше три особи: клієнт, інтернет-посередник і працівник, що свідчить про дисбаланс сил між працівником і платформою або клієнтом. Онлайн-працівник залежить від рейтингу роботодавця, який є не передбаченим і можливою є передача фірмами ризиків працівникові з нестійкою зайнятістю. Наслідки поширення кіберплатформ у компаніях у вигляді тиску на цінову конкурентоспроможність зумовлюють ще більшу проблематику, ніж правова недосконалість в системі регулювання цифрової зайнятості (компанії, які використовують кіберплатформи, можуть пропонувати товари і послуги за зниженими цінами). Поширення краудворкінгу може призвести до розширення тіньової економіки, незаконної праці та нової цифрової нестандартної зайнятості.

Державна політика в Україні на сьогодні спрямована на регулювання і стимулювання цифрової зайнятості. Однак варто згадати про закон № 4496 (2016 р.), яким передбачено можливості заключення договору із замовником в електронному вигляді та виставлення рахунку за надані послуги (інвойс), публічне запровадження договору (аферти). Це дещо спростило юридичні процедури для онлайн-підприємців, стало першим заходом легалізації інтернет-фрілансу [1, с. 116].

На глобальному рівні внаслідок конкуренції вартість праці та безпека праці знижуються. Цифрова зайнятість прискорила ці процеси на основі посилення світової конкуренції в різних сферах діяльності і в інформаційних технологіях (види робіт з текстом і перекладом, з аналізу даних, маркетингу, фінансових послуг та ін.). Поширення цифрових технологій може стати додатковим фактором соціальної та територіальної нерівності. Нові цифрові виклики призведуть до підвищення ролі інформування, консультування, посилять роль колективно-договірного регулювання. У повідомленні Єврокомісії стверджувалось, що цифрове перетворення змінює ринок і характер праці, а вирішення цих проблем вимагає комплексного обговорення соціальних аспектів за участі всіх зацікавлених сторін [2]. Це свідчить про необхідність систематичного дослідження впровадження нових технологій та забезпечення регулювання належної і справедливої цифрової праці.

Цифрові платформи концентруючи цифровий капітал, вирішують певним чином проблему асиметрії інформації та водночас стають джерелом формування та поширення нових дисбалансів.

Платформні компанії перебувають на стадії активного зростання, а в певних випадках випереджують за рівнем технологічного та економічного розвитку країни свого походження, що зумовлює появу цифрових та економічних розривів всередині країни. Діяльність таких компаній виходить за межі країни та формує нові виклики для національних регуляторів [4].

В цілому, можна стверджувати, що з розвитком цифрових трудових платформ відбувається формування нового виду зайнятості, який поєднує ознаки найманої праці та самозайнятості.

Література

1. Червінська Л. П. Зайнятість на цифрових платформах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*, 2020. № 16(44). С. 113–117.
2. Зайнятість через цифрові платформи в Україні. *Проблеми та стратегічні перспективи*. Міжнародна організація праці, 2018. С. 1-6.
3. Кравчук О. І. Готовність економічно активного населення до зайнятості в мережевій економіці. *Соціально-трудова відносина: теорія і практика*. 2015. Вип 2. С. 112–123.
4. Азьмук Н. А. Зайнятість через цифрові платформи – нова реальність сучасної економіки: виклики та стратегії адаптації. 2019. № 152. С. 74–77.

УДК 377/378:351

Яцук Г. М.

КОРПОРАТИВНІ УНІВЕРСИТЕТИ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ЗНАЧУЩІСТЬ В СИСТЕМІ РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ

Багато сучасних корпорацій зацікавлені в підготовці висококваліфікованих кадрів, здатних забезпечити їх ефективний розвиток у довгостроковій перспективі. При цьому велика кількість затребуваних сьогодні бізнесом комплексних освітніх продуктів не повною мірою знаходять відображення в системі державних освітніх стандартів. Це спонукає великі компанії створювати власні структурні підрозділи, що забезпечують корпоративне професійне навчання працівників і є важливим елементом розробки та реалізації стратегії розвитку.

Корпоративний університет, є не просто «структурним підрозділом компанії, що відповідає за функції навчання співробітників», а виконує набагато більш складні, системні задачі, такі як управління знаннями (систематизація і поширення накопиченого досвіду, взаємний обмін інформацією між підрозділами і окремими співробітниками компанії) і інноваціями, управління корпоративною культурою (корпоративний університет виступає

як сховище корпоративних цінностей). Отже, корпоративний університет являє собою освітню установу неформального характеру, що створюється на підприємствах для реалізації його стратегічних цілей.

Навчання в корпоративних університетах суттєво відрізняється і від академічної освіти, і від користування послугами зовнішніх провайдерів навчання тим, що має гранично практичну, цільову спрямованість, що є головною перевагою такого навчання персоналу. Саме корпоративне навчання сприяє розвитку працівників на безперервній основі, що необхідно, коли підприємство хоче зберегти темп прогресу, не відстаючи від технологічних і економічних змін, що постійно відбуваються. Крім того, навчання в корпоративному університеті здійснюється, зазвичай, власними силами підприємства та відповідно до його місії, цінностей і стратегічних цілей розвитку. Такі навчальні центри створюються у підприємствах, в яких вже виділена функція навчання і розвитку персоналу, але для них вже недостатно час від часу вдаватися до послуг зовнішніх провайдерів освіти.

На відміну від тренінгових підрозділів або компаній, корпоративний університет має впливати на підвищення конкурентоспроможності підприємства, спираючись на філософію та ідеологію компанії, що впливає з її базової стратегії.

Як свідчить досвід провідних компаній, створення корпоративних університетів здійснюється з метою об'єднання та систематизації різних систем навчання підприємства в єдину систему розвитку персоналу як елементу стратегії. Корпоративний університет являє собою бренд, фокусується на освітніх потребах підприємства, поширює корпоративні цінності і культуру.

Створення корпоративних університетів в різних країнах світу спиралося на ідею про поєднання теоретичної підготовки фахівців з їх практичним досвідом та індивідуальною кар'єрою. Ця ідея не є новою, оскільки роботодавці завжди були більшою мірою зацікавлені в фахівцях, що володіють значущими компетенціями, а не лише теоретичними знаннями [1].

У той час як корпоративна професійна освіта в Німеччині є ізольованою від інших видів професійної освіти, в США такі кордону є досить умовними. Заклади вищої освіти, які готують фахівців безпосередньо для підприємств, входять до загальної системи вищої професійної освіти. Поняття «університет» в його класичному розумінні не настільки пильно оберігається в США, як в Німеччині й низці інших європейських країн, американські університети є все більш орієнтованими на потреби ринку праці.

Провісником корпоративного університету в США було установа з підвищення кваліфікації Crotonville, відкрите на фірмі General Electric у 1955 р. Широке поширення корпоративні університети отримали в США в 80-і роки минулого століття. До кінця століття тут вже налічувалося понад 1000 навчальних закладів такого типу.

У Німеччині корпоративні університети почали розвиватися на великих фірмах, які пред'являли своїм співробітникам кваліфікаційні вимоги особливого стандарту, які не могли забезпечити державні установи вищої професійної освіти. Перший корпоративний університет – Гамбурзький університет – з'явився в 1961 році в компанії Макдональдс. Він навчав різним аспектам ведення бізнесу співробітників ресторану Макдональдс, які перебували в різних країнах світу. За задумом керівників компанії у всіх її ресторанах, незалежно від їх розташування та соціокультурних особливостей країни, повинно було бути забезпечено високоякісне обслуговування за єдиним стандартом.

В Європі велике поширення корпоративні університети отримали в 90-і роки минулого століття. У серпні 1998 р. корпоративний університет з'явився на фірмі DaimlerChrysler. Згодом така форма навчання дорослих набула поширення і в інших великих фірмах Німеччини: Allianz, Bertelsmann, Deutsche Bank, Lufthansa, Merck, Siemens. Останнім часом з'явилися приклади відкриття корпоративних університетів в менш великих фірмах. Таким прикладом можна привести фірму Lotto Rheinland-Pfalz [2; 3].

За даними експерта Річарда Грінберга з 1988 по 1990 рік кількість корпоративних університетів в світі збільшилося в 4 рази від 400 до 1600 [3].

Успішний розвиток корпоративних університетів на початку XXI століття за межами США свідчить про їх значну популярність і затребуваність у роботодавця, який бачить в них гарантію високого освітнього стандарту для свого персоналу. Саме в корпоративних університетах розроблявся не тільки новий зміст освіти, а й впроваджувалися такі інноваційні освітні технології, як дистанційне навчання, змішане навчання, використання інформаційних порталів в навчальних цілях.

Узагальнюючи досвід діяльності західних корпоративних університетів, Джек Філіпс в статті «12 факторів корпоративних університетів», яка з'явилася в 2007 році, розробив ряд рекомендацій для керівників цих освітніх підрозділів. Д. Філіпс вважає, що програма університету повинна чітко співвідноситися зі стратегічним планом розвитку компанії, тільки в цьому випадку університет буде сприйматися не тільки як ще один канал навчання, а як стратегічний партнер. Корпоративні університети мають спиратися на підтримку перших керівників компанії. Їх зацікавлена участь у розвитку таких університетів забезпечує успіх діяльності університетів. Так, наприклад, після того як Гелвін перестав бути керівником компанії «Моторола», корпоративний університет, створений за його підтримки, практично припинив своє існування і перетворився в аутсорсинговий проект компанії. Університет повинен залучати менеджерів і фахівців в цикл навчання. Чим вище рівень залученості керівників в роботу університету, тим більше користі він принесе компанії. Д. Філіпс рекомендує орієнтувати рішення і послуги університету на бізнес-компанії, управляти корпоративним університетом як

бізнесом, піклуючись про бюджет, фінансової звітності та залученні фінансових ресурсів за рахунок збільшення обсягів послуг [1].

Підприємці вважають, що вкладення коштів у розвиток корпоративних університетів є досить вигідним, оскільки такі інвестиції забезпечують порівняно швидку віддачу і, в кінцевому рахунку, підвищення конкурентоспроможності фірми, завдяки підвищенню кваліфікації її співробітників.

Таким чином, мета функціонування корпоративних університетів не обмежується організацією навчання персоналу, їх основна мета – сприяти всебічному розвитку і зростанню підприємства, їх загальної ефективності через найцінніший ресурс – працівників.

Література

1. Воронкова В. Г., Беліченко А.Г., Попов О. М. Управління людськими ресурсами: філософські засади: Навч. посіб. / За ред. В. Г. Воронкової. К.: ВД “Професіонал”, 2016. 576 с.
2. Грачова С. Корпоративні університети за кордоном (історія створення, досвід, сучасність). *Управління персоналом*. 2008. № 5.
3. Баніт О. В. Системи професійного розвитку менеджерів у транснаціональних корпораціях: досвід Німеччини і Польщі: монографія. Київ: ДКС- Центр, 2018. 414 с.

Дебют:

Збірник тез доповідей студентів економіко-правового факультету МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2023

У збірнику публікуються праці українською, англійською, італійською, німецькою, новогрецькою мовами.

Комп'ютерна верстка: Ганна МАРТИНЮК